

OSMANLI DEVLETİ'NDE MARTOLOS TEŞKİLATI

Cemile KARA

724577

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih Anabilim Dalı

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Sema ALTUNAN

T124577

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Nisan 2003

**OSMANLI DEVLETİ'NDE
MARTOLOS TEŞKİLATI**

**Cemile KARA
(Yüksek Lisans Tezi)**

Eskişehir, 2003

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ
OSMANLI DEVLETİ'NDE MARTOLOS TEŞKİLATI

Cemile KARA

Tarih Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nisan 2003

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sema ALTUNAN

Martolos Teşkilâtı, Balkan Yarımadasında XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar faaliyette bulunan ve çoğunlukla Hristiyanlardan oluşan bir Osmanlı askerî teşkilâtıdır.

Osmanlı Devleti'nde askerî, siyasî ve sosyal yapı içinde önemli bir yeri olan Martolos teşkilâtının kökeni ve hangi modele göre teşkilâtlandırıldığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda, Türklerin Balkanları fethinden önce benzer bir teşkilâtın Bizans tarafından kullanıldığı ve ismen de benzediği ortaya çıkarılmıştır. Bu durumda Osmanlı Devleti'nin ihtiyaçları doğrultusunda bu teşkilâtı devralarak genişlettiği ve yeniden yapılandığı anlaşılmaktadır.

Martoloslar, Osmanlı Devleti'nin özellikle Rumeli bölgesinde, askerî hizmetler başta olmak üzere birçok yönden yararlandığı Hristiyan grupların başında gelmektedir. Osmanlı ordusunun savaşçı sınıfında aktif olarak görev aldıkları gibi geri hizmette de önemli görevlerde bulunmuşlardır. Kendisine özgü idârî ve ekonomik yapısı olan Martolos teşkilâtı, Osmanlı Devleti'ndeki Hristiyan kökenli askeri teşkilatlar ve geri hizmet kurumları içinde en uzun süreli olanlardan biridir. Kuruluş yıllarında hizmete başlamış ve yaklaşık üçyüz yıldan fazla bir süre hizmet etmiştir. Özellikle Rumeli bölgesinin korunmasında ve iç güvenliğin sağlanmasında büyük hizmetlerde bulunan Martolosların, Osmanlı tarihi açısından büyük önemi vardır.

ABSTRACT

The organisation of Martolos is a military organisation, most of whose members were from the Christian people, was active in the Balkans from the XV. century to XIX century.

Even though the origin and according to which model it was founded are still unknown, it is certain that it played an important role in social, political and military area. After researches, we know that this kind of organisation had been in service in Byzantine Empire before Turks conquered the Balkans and how amazing it was that the names were the same. So we think the Ottoman Empire got it, enlarged and re-organised to meet the states needs.

Martoloslar, was one of the best known Christian groups in Rumelia of the state The Empire made them active to use in many services first in Military. In the army not only had they taken part in many important activities in the warriors but also they had many, useful duties in the back service that organisation, having a different characteristic of its own in both administrative and economic services, was in activity longer than the others. It began its service by the years the foundation of the state and worked more than three hundred years. In the ottoman Empire it had a great importance to keep safety inland and to defend Rumelia.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Cemile KARA'nın "Osmanlı Devleti'nde Martolos Teşkilatı" başlıklı tezi 12 Haziran 2003 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Tarih (Yeniçağ Tarihi) Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd.Doç.Dr.Sema ALTUNAN
Üye : Prof.Dr.Halime DOĞRU
Üye : Yrd.Doç.Dr.Mehmet TOPAL

İmza

.....

.....

.....

Prof.Dr.Nurhan A.YILDIZ
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin sosyal, siyasal ve askerî alanlarında çok önemli bir yer tutan ve çoğunlukla Osmanlı askerî teşkilatının içerisinde incelenen Geri Hizmet Kurumları, Osmanlı tarihinin yeterince araştırılmayan alanlarından birisidir.

Osmanlı Devleti'nin geniş sınırları içerisinde yer alan Hristiyan kökenli askeri teşkilatlardan ve geri hizmet kurumlarından biri olan Martolos teşkilatının Osmanlı Devleti'ndeki etkisi, hizmetleri ve devletin teşkilâta yönelik hukuki yaklaşımı, ekonomik ve idari yapısı ele alınan konuların başında gelmektedir.

Araştırma konusunun belirlenmesinde, bu çalışmanın yapılmasında ve karşılaşılan zorlukların aşılmasında yardımlarını esirgemeyen, ilgi ve yardımları ile destek olan danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Sema ALTUNAN'a, Anadolu Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde çalışan görevlilere ve İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi görevlileri ile araştırma sırasında ilgi ve desteğini kesmeyen tüm arkadaşlara teşekkürü bir borç bilirim.

Eskişehir, Nisan 2003

Cemile KARA

ÖZGEÇMİŞ**Cemile KARA****Tarih Anabilim Dalı****Yükseklisans****Eğitim**

- Ls. 2000 Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi,
Tarih Eğitimi
- Lise 1993 Eskişehir Sağlık Meslek Lisesi, Hemşirelik bölümü

İş

- 1994-2002 Sağlık Personeli. Sağlık Bakanlığı
- 2003- Tarih Öğretmeni. Seyitgazi Sağlık Meslek Lisesi

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı: Eskişehir, 20.08.1974 Cinsiyet: Kız Yabancı dil: İngilizce

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZGEÇMİŞ	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RUMELİ'DE HRİSTİYAN ASKERÎ GRUPLAR VE BUNLARIN KÖKENİ

1. BİZANS'IN OSMANLI KURUMLARINA ETKİSİ	3
1.1. Bizans'ın Osmanlı Kurumlarına Etkisi Hakkındaki Çeşitli Görüşler	3
1.2. Bizans'ın Osmanlı Kurumlarına Etkisi ve Bunun Sınırları.....	12
2. RUMELİ'DE HRİSTİYAN ASKERÎ GRUPLAR VE BUNLARIN KÖKENİ	21

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE MARTOLOS TEŞKİLÂTI

1. MARTOLOS TEŞKİLÂTİNİN KÖKENİ VE KURULUŞU	30
1.1. Martolos'un Kelime Anlamı	30
1.2. Kökeni	32
1.3. Kuruluşu	34
2. MARTOLOS TEŞKİLÂTİNİN OSMANLI DEVLET SİSTEMİ İÇİNE DAHİL EDİLMESİ	36

3. MARTOLOSUN BALKANLAR'DA YAYILDIKLARI ALANLAR VE SAYISI	39
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MARTOLOSUN HUKUKİ STATÜSÜ

1. MARTOLOSUN İDARİ DÜZENLERİ	51
1.1. Askeri Teşkilâtı	51
1.2. Çeşitli Martolos Grupları	55
1.2.1. Muaf ve Müsellem Martoloslar	56
1.2.2. Ulûfeli Martoloslar	57
1.2.3. Ücretli Martoloslar	57
2. MARTOLOSUN GÖREVLERİ	59
2.1. Osmanlı Ordusu Hizmetinde Martoloslar.....	60
2.2. Geri Hizmet Kıtaları Olarak Martoloslar.....	62
3. MARTOLOS TEŞKİLÂTİNİN EKONOMİK YAPISI	65
3.1. Martolosların Bağlı Oldukları Vergi Düzeni.....	66
3.1.1. Vergi Muafiyetleri	66
3.1.2. Vergi Yükümlülükleri	69
3.2. Martoloslarda Toprak Tasarrufu	71
3.2.1. Başına	71
3.2.2. Başına Dışında Toprak Tasarrufu.....	74

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MARTOLOS TEŞKİLÂTİNİN BOZULMASI VE KALDIRILMASI

1. TEŞKİLÂTİN BOZULMASI	76
2. KALDIRILMASI	78
SONUÇ	79
EKLER	81
KAYNAKÇA	97

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1.	Martolosların Buldukları Bölgeler, Yıllara Göre Sayıları ve Aldıkları Yevmiye Miktarı	40
2.	Martoloslar ile Diğer Teşkilâtlardan Olan Voynuk ve Eflâkların Belirli Bölgelere ve Yıllara Göre Sayılarının Karşılaştırılması	48

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
AÜ	: Ankara Üniversitesi
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bkz	: bakınız
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
ks.	: kısmı
MAD	: Maliyeden Müdevver Defterler
MD	: Mühimme Defteri
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nr.	: numara
nşr.	: neşreden
s.	: sayfa
S.	: Sayı
Sad.	: Sadeleştiren
THİM	: Türk Hukuk ve İktisat Mecmuası
ts.	: tasnif
vd.	: ve devamı
vs.	: ve saire

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin fethettiği yerlerde çeşitli imtiyazlar karşılığında kendi hizmetinde çalıştırdığı bazı halk grupları özellikle de Hristiyan askerî ya da yarı askerî teşkilâtlar ile devletin güvenlik hizmetinde bulunan ve çoğunluğu Hristiyanlardan oluşan çeşitli teşkilatlar, sosyal ve siyasal yaşamda oldukça önemli bir yer tutmuştur.

Osmanlılar'ın fethettikleri yerlerde hazır olarak buldukları bazı şartların devlete nasıl bir etkisi olduğu Osmanlı fetih siyaseti ile yakından ilgilidir. Osmanlı Devleti'nde kuruluş aşamasından itibaren fetihler planlı bir şekilde yapılmıştır. Kuruluştan kısa bir süre sonra Rumeli'ye geçerek yerleşmeleri ve burada hızla ilerlemeleri, ele geçirilen yerlerin en kısa zamanda Türkleşmesi de bunu göstermektedir. Osmanlı fetihleri zorla ve kanla değil, çoğu defa uzlaştırıcı, barışçı bir siyaset sayesinde gerçekleşmiş ve bu durum aynı zamanda kalıcılığı da sağlamıştır. Yaklaşık onbir yıllık bir süreyi kapsayan fetret döneminde Balkanlar'da Osmanlılar'a karşı herhangi bir ihanetin görülmemesi, fetih siyasetinin tek taraflı kazançlar gözeten bir toprak genişletme endişesine dayanmadığını göstermesi açısından önemlidir. Hukuka dayalı adalet prensibinin ön plana çıkarılması ve bunu uygulamadaki titizlik, ele geçirilen yerlerdeki yerli unsurların bağlılığını sağlamıştır. Diğer yandan bu yerlerde tımar sisteminin uygulanması daha düzenli bir idarenin kurulmasına yardımcı olmuştur. Osmanlılar fethettikleri bölgelerdeki yerli beylerin bir kısmını tımar sisteminin içine alırken, Voynuk, Martolos gibi bazı eski askerî grupları da Osmanlı askerî teşkilâtına kabul etmişlerdir. Böylece fethedilen yerlerde Osmanlılar'ın sağlam bir şekilde yerleşmesi sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti için yerli askeri grupların yerinde bırakılması ve Osmanlı devlet sistemi içine dahil edilmesi bir yandan asker ihtiyacından ileri gelmişse de diğer yandan da sosyal politika açısından en uygun yol olarak seçilmiştir. Osmanlı Devleti fetihler ve savaşlar

nedeniyle asker ihtiyacının arttığı dönemlerde gayrimüslim tebaadan yararlanarak, bunları da bazı askerî hizmetlerde istihdam etmiştir. Osmanlılar Balkanlar'ı ele geçirdiklerinde buralarda yeteri kadar Türk ve Müslüman nüfus olmadığı gibi Rumeli'deki fetihlerin başarıyla devam etmesi bu bölgedeki asker ihtiyacını arttırmıştır. Bu durumda devlet daha önce bölgedeki eski askerî teşkilâtlar içinde yer almış toprak sahibi ve Hristiyan asilzâde gruplarını yerinde bırakmış ya da yeniden organize etmiştir. Bu yaklaşım Osmanlı fetih politikasına da uygun bir yoldur.

Özellikle Rumeli bölgesinde değişik isimler altında teşkilatlandırılmış çok sayıda Hristiyan askerî gruplar vardı. Bunlar bazen Osmanlı ordusuyla birlikte seferlere katılmışlar, kale muhafızlığı, derbend bekçiliği, gözcülük ve casusluk yapmışlardır. Ayrıca geri hizmetlere alınarak daha çok sivil alanlarda da hizmet etmişlerdir. Martolos teşkilatı da Hristiyan kökenli bir askerî teşkilât olup, Osmanlı Devleti şartlarına ve ihtiyaçlara göre bu teşkilâtı geliştirerek kendi hizmetinde kullanmıştır. Martolos teşkilâtı, Osmanlı Devleti'nde oldukça uzun bir süre hizmet etmiştir. Özellikle Rumeli bölgesinin korunmasında ve iç güvenliğin sağlanmasında önemli hizmetlerde bulunmuştur. Martolos teşkilâtının kendine özgü idarî ve ekonomik bir yapısı vardır. Osmanlı askerî teşkilâtında ve geri hizmet kurumları arasında önemli bir yere sahip olmuştur.

Araştırmamızda ilk olarak Bizans'ın Osmanlı kurumlarına etkisi ve bu etkinin ne derece olduğuna değinilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye yaptığı ilk fetih hareketleri sırasında Rumeli'de bulunan Hristiyan askerî gruplar ve bunların Osmanlı devlet sistemi içerisine dahil edilmesi üzerinde durulmuştur. Daha sonra da Osmanlıların Rumeli'ye geçişi ile Martolos teşkilâtının bozulduğu XVIII. yüzyıla kadar olan dönem içinde, Martolos teşkilâtının kökeni, buldukları bölgeler, askerî teşkilâtları, hukuki statüleri, görevleri ve ekonomik yapıları ile teşkilâtın kaldırılması hakkında bilgi verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
RUMELİ'DE HRİSTİYAN ASKERÎ GRUPLAR VE
BUNLARIN KÖKENİ

1. BİZANS'IN OSMANLI KURUMLARINA ETKİSİ

1.1. Bizans'ın Osmanlı Kurumlarına Etkisi Hakkındaki
Çeşitli Görüşler

Osmanlı kurumları üzerinde Bizans'ın etkisi, uzun yıllardan beri yerli ve yabancı birçok araştırmacının dikkatini çeken bir konu olmuştur. XIX. yüzyılda gerek Osmanlı gerekse de Bizans tarihi hakkındaki araştırmalar çoğaldıkça Osmanlı hanedanının kökeni, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, saray teşkilâtı, askerî ve idarî kurumlar ile Bizans kurumları ve teşrifat usulleri arasındaki bir takım benzerlikler daha açık bir şekilde dikkati çekmeğe başlamıştır¹.

Osmanlı hanedanının kökeni, Selçuklu Devleti'nin küçük bir uç beyliği durumunda olan Osmanlılar'ın gerçekte hangi siyasî şartlar altında kurularak bir dünya devleti haline geldiği, çeşitli Osmanlı kurumları ve devlet teşkilâtı gibi konular üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin ortaya çıktığı dönem ile Osmanlı hanedanı hakkında bilgi veren kaynakların genellikle daha geç tarihlerde yazılmış olması ve o dönemlere ait kaynaklardan yeterince bilgi elde edilemeyişi gibi sebepler yüzünden, bu konular üzerinde birbirinden farklı birçok iddia ortaya atılmıştır².

¹ Fuad Köprülü, **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri** (İkinci basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1986), s.3-4; Mehmet Ali Ünal, **Osmanlı Müesseseleri Tarihi** (İkinci basım. Isparta: Kardelen Kitabevi, 1998), s. 2-4.,

² Ünal, a.g.e., s.4; Feridun M. Emecen, **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası** (Birinci basım. İstanbul: Kitabevi, 2001), s.1-85.

Bu iddialardan bazılarına göre Osman Gazi ihtida³ etmiş bir Rum, bazılarına göre sonradan Müslüman olmuş bir putperest, bazılarına göre de Moğol asıllıdır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu ise bazı araştırmacılar Bizans Rumlarına, bazıları yeni Müslüman olmuş Osmanlılar'ın gaza ve cihada sarılmalarına, bazıları da XIII. yüzyılın ikinci yarısında uçlarda meydana gelen nüfus çokluğuna bağlamışlardır⁴. Aynı şekilde çeşitli Osmanlı kurumları ile Bizans kurumları karşılaştırılarak, sonuçta Anadolu ve Rumeli Beylerbeyliklerinin, kazaskerlik, defterdarlık ve kapı kethüdalığı gibi bazı kurumların, hatta padişahların her hafta İstanbul'daki camilerden birine gitmesi geleneğinin bile Bizans'tan taklit edildiği, Fatih Kanunnâmesi'ndeki bazı hükümlerin Bizans kanunlarından alındığı şeklinde birtakım iddialar savunulmuştur.

Fuat Köprülü'nün Busbec, Pietro Della Valle, Leunclavius, Du Cangè, Zachariae von Lingenthal, Charles Diehl, A. Mortdmann, A.

³ İhtida: Din değiştirme anlamına gelmekte olup, Müslüman olmayan birinin İslâm dinine girmesidir. İhtida hakkında geniş bilgi için bkz. Yavuz Ercan, **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler-Kuruluşun Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları** (Birinci basım. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2001), s. 130-171; Ali Köse, "İhtidâ", *DİA*, C.XXI, (İstanbul. 2000), s. 554-558.

⁴ Osmanlıların etnik kökeni ile Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve ortaya atılan teoriler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. M. Fuad Köprülü, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Meseleleri", *Belleten*, VII/28 (1943), s.219-313; M. Fuad Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu** (Altıncı basım. Ankara: TTK Basımevi, 1999); Halil İnalçık, "Osmanlı Devleti'nin Doğuşu Meselesi". **Söğüt'ten İstanbul'a-Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar**, (Derleyenler: O. Özel - M. Öz), (Ankara: İmge Kitabevi, 2000). s.225-240; Friedrich Giese, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi," Çeviren: Zehra Aksu Yılmaz, **Söğüt'ten İstanbul'a**, s.149-175; William L. Langer ve Robert P. Blake, "Osmanlı Türklerinin Doğuşu ve Tarihsel Arkapları," Çeviren: Kudret Emiroğlu, **Söğüt'ten İstanbul'a**, s.177-224; Colin Imber, "Osmanlı Hanedan Efsanesi," Çeviren: Fatma Acun, **Söğüt'ten İstanbul'a**, s.243-270; Elizabeth A. Zachariadou, "İlk Osmanlılara Dair Tarih ve Efsaneler," Çeviren: Yunus Koç, **Söğüt'ten İstanbul'a**, s.341-394; Münir Aktepe, "Osmanlı Türklerinin Rumeli'ye Yerleşmeleri," (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Böl., 1949), s. 1-30.

Finlay ve R. V. Scala gibi çeşitli araştırmacılardan aktardığına göre bu araştırmacılar,⁵ Osmanlı kurumları ile Bizans kurumları arasındaki bazı benzerliklerden söz ederek, Osmanlı Devleti'ndeki kurumların, teşkilât yapısının ve kanunların, yalnız Türkler tarafından meydana getirildiğini kabul etmenin ve bunlarda Bizans'ın etkisini dikkate almamanın büyük bir hata olduğunu ileri sürmüşlerdir. Aynı şekilde ileri sürülen çeşitli iddialara göre Türkler, siyaset bilimine uzak ve ilgisiz, sert askerlerdir. Ne yönetici ne de hukukçudurlar. Bu nedenle İstanbul'u aldıktan sonra yeni devlet kurumlarının ve idâri teşkilâtlarının büyük bir kısmını, Bizans'ı örnek alarak oluşturmuşlardır. İdâri teşkilâtın Anadolu ve Rumeli olarak ikiye ayrılması, çavuşlar, çavuşbaşılar, "kanun, gümrük, efendi, defterdâr" gibi kelimeler, sikkeler ve ölçülerin bir kısmı ile benzeri birçok şey Bizans'tan alınmıştır. Ayrıca sikkelerin hükümdar adına basılmasına önem verilmesi, daimi ordunun kurulması gibi konularda ve askerî, siyasal ve sosyal teşkilâtlarda Bizans'ın etkisinin olduğu ileri sürülmüştür.

Osmanlı ve Bizans kurumları arasındaki benzerliklerle ilgili olarak E. Oberhummer⁶ özellikle sikkelerde ve ölçülerde, mimari, inşaat ve gemicilik gibi alanlarda ve hukuki, mali ve idari teşkilâtlarda Bizans'ın etkisinin görüldüğünü ileri sürmektedir. E. Oberhummer ayrıca, "hilâl" in Bizans'tan alınıp alınmadığı konusu üzerinde uzun süre dur-

⁵ "Baron de Busbec, Letters (Paris: Traduit par De Foy, MDCCXLVII, 1748), C.I, s. 36"; "Pietro Della Valle, Voyages (Paris: Rouen, MDCCXLV, 1745), C.I, s.207-208"; "Leunclavius, Annales Sultanorum Othmanidarum (Francoforte: 1596)"; "Du Cange, Glassarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis (Lugduni: 1988)"; "Charles Diehl, Byzance (Paris: 1919), s. 326"; "A. Mortdmann, Bulles Byzantines Realitives aux Varegues (Paris: Archives de l'Orient Latin, 1881), s. 699"; "A. Finlay, A. History of Greece from its Conquest by the Romans to the present times (Oxford: 1877)"; "R.V. Scala, Das Griechentum Seit Alexander dem Grossen. Helmolt (Leipzig und Wien, V), s.1-116, 124" F. Köprülü, **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri** (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1986), s.3-11'deki alıntı.

⁶ "E. Oberhummer, Die Türken und das Osmanische Reich (Berlin: Geograpische Zeitschrift, 1917), C. XXIII, s. 53-57" (F. Köprülü, 1986, s. 8-9'daki alıntı).

muş ancak eski Türk geleneklerinde de hilâlin var olduğu ve Bizans'tan alınmadığı sonucuna vararak, Bizans ve Türk gelenekleri arasında bir benzerlik olduğunu kabul etmiştir. Bunların dışında Ludwig Fekete,⁷ Osmanlı resmi haberleşmesinde Bizans'ın etkisi üzerinde dururken, J. H. Kramers⁸ de, Osmanlı ulema teşkilâtının, Rum patrikhanesinin bir örneği olduğunu ileri sürmüştür. N. Iorga'nın⁹ da bu konudaki görüşleri, diğer araştırmacılarla benzerlik göstermektedir. Iorga'ya göre, II. Mehmed İstanbul'u ele geçirdikten sonra Bizans'ı taklit ederek, İstanbul merkez olmak üzere Osmanlı Devleti'ni yeniden kurmuş, böylece Bizans sarayının bütün âdetleri, memuriyetleri Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Padişahın fermanları bile, Rumca "Canon"dan alınmış olarak, "kanun" adı altında çıkarılmıştır.

Aynı şekilde F. Köprülü'nün Jean Deny ve Sokolov gibi araştırmacılarından aktardığına göre¹⁰ bu araştırmacılar tarafından, Bizans'taki arazi teşkilâtı ile Osmanlı tımar sistemi arasında bazı benzerlikler olduğu, Osmanlı tımar sisteminin Bizans'tan taklit edilerek oluşturulduğu ve tımar kelimesinin, Bizans'taki Pronoya (Pronnia) kelimesinin karşılığı olduğu ileri sürülmüştür. Buna göre Bizans'ta olduğu gibi Osmanlılarda da donanma hizmetine ait tımarların bulunmasının, Osmanlı tımarlarının Bizans'tan geldiğinin bir delili olduğu ve Bizans arazi kanunlarının Türk hakimiyeti zamanında da devam ettiği kabul edilmiştir. Sokolov, arazi kanunlarının dışında, arazi vergilerinde de Osmanlı Devleti'nin Bizans'ı örnek aldığını ileri sürerek, Osmanlı

⁷ "Ludwig Fekete, Einführung in die Osmanisch - Türkische Diplomatie der Türkischen Botmassigkeit in Ungarn (Budapest: 1926), s. LXVII" (Köprülü, 1986, s.11'deki alıntı).

⁸ "J. H. Kramers, Shaikh al-Islâm (Encyclopedie de l'Islam)" (Köprülü, 1986, s.11'deki alıntı).

⁹ "N. Iorga, Essai de synthese de l'histoire de l'humanite (Paris: 1927), C. II, s.560" (Köprülü, 1986, s. 15-17'deki alıntı).

¹⁰ "Jean Deny, Tımar (Encyclopedie de l'Islam)"; "İ. Sokolov, Zemelnyc Otnoşeniya v Turcij do Tanzimata Novyj Vostok (Moskova: 1924), s. 93-113" (Köprülü, 1986, s. 11-15'deki alıntı).

Devleti'ndeki birtakım örfî vergilerin Bizans'tan alındığını söylemektedir. Sokolov'a göre: Tapu resmi (O'na göre bu kelime Rumca, Topos'dan alınmıştır); Resm-i çift (Bizans'taki Zevgarion veya Zevgar karşılığı); Salâriyye (Bizans'taki İppoforvi karşılığı); Resm-i Otlak (Bizans'taki Ennomion karşılığı); Resm-i Ağıl (Bizans'taki Mandriatikon karşılığı); Resm-i Hinzîr (Bizans'taki Xirodekatiya karşılığı); Resm-i Kovan (Bizans'taki Mellisonomion karşılığı); Resm-i Duhan (Bizans'taki Kapnikon karşılığı); Resm-i Arûsan (Bizans'taki Partefforiya karşılığı); Resm-i Bâd-ı Hevâ (Bizans'taki Aerikon karşılığı); Resm-i Kışlak ve Resm-i Ağnam gibi vergiler, Bizans'ta karşılığı olan vergi çeşitleridir.

Lavisse et Rambaud¹¹ ise, Osmanlı devlet teşkilâtında Selçuklu Devleti gibi diğer bazı devletlerin de etkisini kabul etmekle birlikte, en fazla Bizans'ın etkisi olduğu görüşünü savunmuştur. O'na göre, Bizans'taki doğu ve batıya ait iki birim olan "domastique des scholae". Osmanlı Devleti'ndeki Anadolu ve Rumeli Beylerbeyliklerine model oluşturmuştur. Ayrıca, Vezir-i azam, "Granddomestique"; Reis'ül-küttab, "Grandlogothete"; Defterdar, "Logothete"; Kaptan Paşa, "Megaduc"; Kazasker, "Juge du camp" karşılığı olup, yeniçerilere dağıtılan cülus bahşişleri, Romalılar'daki "Donativum", sultanların fermanları ise kırmızı-lacivert renklerle ve altınla yazılmış olan Bizans "Chrysobulle"leri ile aynıdır. Başarılarını, dost ve tâbi ülkelere "Litterae Laureatae"lerle bildiren Roma imparatorları gibi, Osmanlı padişahları da zaferlerini fetihnâmelerle bildirmişlerdir. Bizans "theme"leri ve bunların idaresinde görevli olan "stratege"ler ile, Osmanlı sancakları ve sancakbeyleri de benzerlik göstermektedir. Bunların dışında Rambaud, kendi görüşleri doğrultusunda, Osmanlı Devleti'nin önce Orhan Gazi, sonra II. Mehmed ve son olarak da Kanûni Sultan Süleyman döneminde olmak üzere üç büyük örgütlenme

¹¹ "Lavisse et Rambaud, Histoire generale, C. IV" (Köprülü, 1986, s.4-5'deki alıntı).

aşaması geçirdiğini ileri sürerek, bu aşamaları Osmanlı toplumunun belli dönemlerine denk getirmiştir. Buna göre bu dönemler:¹²

1. Osmanlı toplumunun savaştı bir çeteden oluştuğu ve çobanlıkla yaşadığı ilk dönem,

2. Bu çoban sülâlelerinin, İslâm dinine bağlı bir kavim haline geçtiği dönem (Orhan Gazi zamanında, kardeşi Alâaddin Paşa'nın yaptığı örgütlenme, bu dönemi oluşturuyor).

3. Bu kavmin, büyük bir başkente yerleşerek, çeşitli Hristiyan uluslar üzerinde hüküm sürdüğü dönem (Bizans'ın çökmesiyle başlayan bu dönem, II. Mehmed'in örgütlenmesi biçiminde görünüyor).

4. Osmanlı Devleti'nin, Avrupa'nın en güçlü devleti haline geldiği yükselme dönemi. (Bu dönem, Kanûni Sultan Süleyman'ın örgütlenmesi biçiminde görünüyor).

Osmanlı Devleti'nin demografik, kültürel ve kurumsal kökenlerine dair Herbert Adams Gibbons'da bir din değiştirme teorisi ortaya koymuştur. Gibbons'un iddiaları kısaca şu şekildedir: Osman Gazi, önceleri Müslüman değildi, ancak Müslüman olduktan sonra hem Türkler, hem de İslâmiyeti kabul etmiş olan Rumlar kendisine katıldılar. Bu şekilde oluşan yeni toplum, başlangıçtan itibaren sadece Türk değil, Türk ve Rum unsurlardan oluşan karma bir toplumdur. Bu toplumda, konuşulan dil Türkçe olmasına rağmen, bir devlet kurmaya göçebe Türk unsurundan daha elverişli olan Rum unsuru başrolü oynuyordu. Gibbons, Anadolu'da elde edilen başarıları, başka bir dini kabul edenlere özgü din aşkıyla açıklamaya çalışarak, Osman Gazi ve kabilesinin İslâmiyeti kabul etmesiyle Osmanlı Milletinin doğduğunu ve yeni inanç sisteminin, onların varoluş nedeni olduğunu ileri sürmüştür. Osman

¹² Fuad Köprülü, "Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Te'siri Hakkında Bazı Mülâhazalar", **Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası**, C.I, 165-313, (İstanbul: 1931), s.167; Toktamış Ateş, **Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı** (ikinci basım. Ankara: Ümit Yayıncılık, 1995), s. 92-95.

Gazi'nin, komşularıyla yıllardır barış içinde yaşarken, birden harekete geçerek fetihlere başlaması da İslâmiyeti kabul etmesinden kaynaklanmıştır. Çünkü Osman Gazi'nin halkı, ancak başka bir dine dönenlerde görülen bir tarzda hareket ettiklerinden, başkalarının da dönmesini istemişler ve harekete geçmişlerdir. Ancak, Avrupa'daki büyük bölgelerin ele geçirilmesi için din gayretini yeterli görmeyen Gibbons, Avrupa'da elde edilen başarıları da “Yeniçeri Devşirmesi” sistemine bağlamıştır. Böylece bu sistem aracılığıyla Trakya ve Makedonya'daki Hristiyan bölgeler, bir anlamda “erkeklerden arındırılmakla” kalmamış, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin askerlerini ve diğer bazı görevlilerini oluşturacak gerekli kaynak da sağlanmıştır. Gibbons'a göre, oğullarının ellerinden alınması tehlikesiyle karşı karşıya kalmak istemeyen Hristiyan halk, kendi rızası ile Müslüman olmuştur¹³. Görüldüğü gibi Gibbons, Osmanlı Devleti'ni kuranların, Moğolların elinden kaçtıktan sonra Anadolu'ya gelişlerinde Müslüman olduklarını ve yeni bir dine girmenin heyecanı ile, gayr-ı müslimleri de zorla Müslüman yaptıklarını, aslında kendi nüfuslarının az olduğunu, ancak dine dayanan yeni bir Osmanlı ırkı meydana getirerek, yerli Rumları da yanlarına aldıklarını, kısacası Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu, yeni bir din ile yeni bir ırk ortaya çıkarmaya borçlu olduğunu iddia etmiştir.

Gibbons ayrıca, Fatih kanunnâmesinde “mutedil bir Türk tesiri olmasına karşılık, kuvvetli bir Bizans tesiri” olduğunu söyleyerek, Osmanlılar üzerinde XVI. yüzyılda Suriye, Mısır, El-Cezire (Mezopotamya bölgesi) ve Irak'ın fethiyle birlikte Arap tesiri başlayıncaya kadar, özellikle hukuk alanında Bizans örf ve kanunlarının hüküm sürdüğünü iddia etmiştir. O'na göre Osmanlı toplumu üzerinde Bizans'ın etkisi İstanbul'un fethinden önce başlamış ve daha XIV.

¹³ F. Giese, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi,” Çeviren: Zehra Aksu Yılmaz, *Söğüt'ten İstanbul'a*, s. 149-152; Nejat Göyünç, *Osmanlı İmparatorluğu Hakkında Bazı Düşünceler* (Birinci basım. Ankara: Türk Kadınları Kültür Derneği Genel Merkez Yay., 1973), s. 15-18.

yüzyılın sonlarında, Osmanlı saray âdetleri ve merasimlere kadar çoğu şey Bizans etkisinde kalmıştır¹⁴.

Ancak Gibbons'un iddialarını destekleyecek güvenilir bir kaynak ve kanıt yoktur. Gibbons'un başlıca kanıtı, Osmanlı tarihlerinde geçen ve Osman Gazi'ye ait olduğu söylenen iki rüyadır¹⁵. Anadolu'ya gelen Türk aşiretlerinin çoğunun Müslüman olduğu ve bunların uzun süre İran halkıyla birlikte yaşadıkları için bir miktar İslâm kültürüne sahip oldukları bilinen bir gerçektir. Bütün bunlara rağmen Osmanlı aşiretinin henüz İslâmiyeti kabul etmemiş olduğu düşünülse bile, sonuçta bir rüyaya dayanılarak, bu tür iddialara kanıt oluşturmağa çalışmak, doğru ve güvenilir bir yöntem değildir. Osmanlı hanedânını doğuran aşiretin, daha o dönemde İslâmiyeti kabul edip etmediği sorusu fazla güvenilir olmayan kaynaklar esas alınarak kesin bir biçimde cevaplanamayacağı halde Gibbons, iddialarını bu şekilde zayıf bir temel üzerine kurmuştur¹⁶.

¹⁴ "Herbert Adams Gibbons, *The Foundation of the Ottoman Empire* (Oxford: 1916), s.73" (F. Köprülü, 1986, s.6-20'deki alıntı); F. Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu** (Altıncı basım. Ankara: TTK Basımevi, 1999), s.3-12.

¹⁵ Bu rüyalarda Osmanlı hanedânına, Anadolu'daki diğer Türk kabilelerinin üzerinde egemenlik kurabilmesi için ilâhi bir meşruiyet kazandırma çabası görülmektedir. Bu rüyalar kısaca şu şekildedir;

a) Osman bir gece bir Müslümanın -yani Şeyh Edebalı'nın- evinde misafir kalır. Uyumadan önce ev sahibi elinde bir kitapla odaya girer ve kitabı bir rafın üstüne koyar. Osman bu kitabın ne olduğunu sorunca, kendisine kitabın Kur'an olduğu söylenir. Kitapta neler yazdığını sorunca, peygamber vasıtasıyla dünyaya gönderilmiş Tanrı kelâmını yazdığı cevabı verilir. Osman kitabı alır ve bütün gece ayakta durarak kitabı okur. Sabaha karşı yorgunluktan bitkin düşüp uykuya dalınca, rüyasında bir melek görür ve melek ona; "Ebedî kelâma bu kadar hürmet ettiğin için, çocuklarına ve çocuklarının çocuklarına da hürmet edilecek" der.

b) Osman, Şeyh Edebalı'nın kızını ister. Fakat şeyh kızını Osman'a vermek istemez. Osman bir gece Edebalı'nın evinde kaldığında şöyle bir rüya görür: Edebalı'nın kucağından yükselen bir ay, Osman'ın göğsüne girer. Bunun üzerine Osman'ın göbeğinden bir ağaç çıkar ve bu ağacın gölgesi tüm dünyayı kaplar. Edebalı bu rüyayı, Osman'ın bir gün padişah olacağı ve Osman sülâlesinin dünyaya hakim olacağı şeklinde yorumlar ve kızını ona verir.

¹⁶ Giese, a.g.m., s. 153-157; Köprülü, a.g.e., s. 5-10.

Kısacası Osmanlı, Bizans ve Türk tarihiyle uğraşan birçok araştırmacıya göre Osmanlı Devleti, İstanbul'un fethinden önce Asyaî bir beylikten ibaret iken, fetihten sonra Bizans kurumlarının ve kültürünün Osmanlı kurumlarına etki etmesi, örnek olması ve Bizans'ın idâri kadrolarının korunmasıyla, bir imparatorluk haline gelmiştir. Yani Bizans kurumları, Osmanlı kurumları üzerinde yoğun bir etki yapmıştır ve bunun sonucu da Türklerin idâri teşkilâtı, kurumları ve benzeri birçok yapılanma, doğrudan doğruya onların eseri olarak kabul edilmiştir. Bu durumda, Türklerin medeniyetten, teşkilâtçılıktan mahrum oldukları şeklinde bazı iddialar ortaya atılmıştır. Tüm bu iddialar başta Fuad Köprülü olmak üzere daha sonra gelen birçok araştırmacı tarafından eleştirilmiş ve bunların gerçeği yansıtmadığı ortaya konmuştur¹⁷.

Fuad Köprülü, özellikle Gibbons'un, Osmanlı aşiretinin önemsiz bir aşiret olduğu görüşü ile yeni ihtida iddialarına ve Osmanlı Devleti'nin tamamen dinî sebeplerle olduğu öne sürülen yükseliş tarzına itiraz etmiştir. Köprülü'ye göre Osmanlı tarihini, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu, Osmanlı kurumları ile kültür ve medeniyetinin gelişmesini anlayabilmek için, herşeyden önce Anadolu'nun XIII. ve XIV. yüzyıllardaki sosyal ve siyasal tarihini bilmek, Osmanlı Devleti'ni ortaya çıkaran ve hızla gelişmesini sağlayan maddi ve manevi kuvvetlerin kaynağını bulmak, o dönemlerdeki Anadolu toplumlarını ve bunların sosyal şartlarını incelemek gerekmektedir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasi ve kültürel açıdan en yüksek dönemde olması, IV. Haçlı seferinden sonra Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'daki enkazı ve kalıntıları üzerinde İznik ve Trabzon devletlerinin kurulması, Moğollar'ın Anadolu'ya fiilen hakim olması ve Selçuklu hakimiyetinin bir gölge haline

¹⁷ Göyünç, a.g.e., s.9-10; Mustafa Akdağ, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş Devrinde Esas Düzen," A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, C. III, S.4-5:139-156, (Ankara: 1965), s. 146-148; A. Akgündüz ve S. Öztürk, **Bilinmeyen Osmanlı** (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1999), s.23-25; Tayyib Gökbilgin, **Osmanlı Müesseseleri, Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış** (İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fak. Yay., 1977), s. 1-

gelmesi, Anadolu Türkleri'nin İlhanlı Devleti'nin içine girmesi, İlhanlılar'a rakip olan Suriye-Mısır Memlük Devleti ile dostu ve müttefiki olan Altınordu Devleti'nin, Anadolu'da siyasi bir rol oynamaya kalkışmaları gibi bu dönemde meydana gelen böylesine önemli siyasi olayların yanında, sosyal olaylar da önem taşımaktadır. Anadolu'da asırlarca etkili olmuş bazı büyük tarikatlerin ortaya çıkması, göçebe aşiretlerle yerli halk arasındaki ekonomik ilişkiler ve bunların etkileri gibi birçok sosyal olayların yanısıra, Anadolu beyliklerinin siyasi hayatı ve idâri teşkilâtları, Moğol idaresinin Anadolu'da bıraktığı etkiler ve benzeri birçok sosyal ve siyasal olay göz önünde tutulmalıdır. Kısacası sosyal, siyasal ve etnik yapı ile ekonomik düzen, kültürel gelişmeler gibi birçok şartlar dikkatle incelenmeli ve Türk tarihine ait araştırmalar, çağdaş kaynaklara ve arşiv bilgilerine dayanarak arttırılmalıdır¹⁸.

1.2. Bizans'ın Osmanlı Kurumlarına Etkisi ve Bunun Sınırları

Tarihte uygarlıklar birbirlerini daha çok göçler, fetihler ve ticari ilişkiler yollarıyla etkilemiştir. Çok çeşitli unsurlardan oluşan bir uygarlığı, sadece belli değerleri gözönünde tutarak değerlendirmek, doğru ve tatmin edici bir yol değildir. Osmanlı uygarlığı da Türklerin yüzyıllarca süren göçleri ve fetihleri sonunda bir yandan Arap-İran, diğer yandan da Bizans kültürleriyle temas ederek bunlardan etkilenmiştir¹⁹.

Osmanlı Devleti'nin örgütlenme ve kurumsallaşma tarihinde, Osmanlılar yöresel gelenek ve görenekleri koruma eğiliminde olmuşlar

¹⁸ Köprülü, a.g.e., s. 27-66; Emecen, a.g.e., s. 17-50; Giese, a.g.m., s. 156-160; F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (Altıncı basım. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 1987), s. 210-286.

¹⁹ Taner Timur, *Osmanlı Kimliği* (Üçüncü basım. Ankara: İmge Yay., 1998), s.37-38.

ve bunu bir ilke haline getirmişlerdir²⁰. Gelenek, yani tecrübe birikimi yok edilmesi gereken değil, değerlendirilmesi gereken çok önemli bir unsurdur. Osmanlılar, İslâmiyet'in ilk yayılma döneminde yöresel gelenekler karşısında gösterilen esnek tavır devam ettirmişler, böylece tecrübe birikimini değerlendirerek, en mükemmeli bulmaya çalışmışlardır. Bu durum Osmanlı sistemine, yeni şartlara uyma ve esneklik özelliği kazandırmış, böylece çok renkli, çok dinli ve çok kavimli bir sosyal teşkilâtın asırlarca bir arada tutunabilmesini sağlamıştır²¹.

Bizans İmparatorluğu, Ortaçağın en güçlü imparatorluğu olup yaygınlığı ve gücü gözönüne alındığında, Ortaçağın İslâm ve Türk-İslâm düşünce ve kurumlarına etkisini hem doğal hem de kaçınılmaz olarak karşılamak gerekir. Bu durumda, Bizans topraklarının hemen hemen tümünü ele geçirerek Bizans'ı ortadan kaldıran ve O'nun başkentine yerleşen Osmanlılar'ın, Bizans'ın bazı düşünce ve kurumlarından etkilenmesini ve bazı Bizans kurumlarının örnek alınmasını beklemek ve bunu doğal olarak kabul etmek gerekir. Ancak bazı araştırmacıların ileri sürdükleri gibi, Bizans İmparatorluğu'nun askeri ve siyasi kurumlarının, Osmanlı Devleti tarafından toptan kabul edildiği tarzındaki birtakım iddiaları da kabul etmek imkansızdır. Bu tür iddiaları ileri süren ve çoğunluğu yabancı olan araştırmacıları böylesine büyük yanlışlığa iten düşünce yapısı, iki önemli yargı ve düşünceye dayanmaktadır. Bunlardan birisi, Osmanlı Devleti'nin Selçuklu hükümdarları tarafından Anadolu'nun batı ucunda, Bizans sınırına yerleştirilmiş, devlet kurmak için gerekli uygar unsurlardan yoksun bulunan basit göçebe çobanlar tarafından kurulduğu yargısı, diğeri de bunların çok ilkel nitelikte olan ilk siyasal örgütlerinden sonra, İstanbul'u alınca yeniden örgütlenmiş oldukları düşüncesidir. Özellikle Nöldeke.

²⁰ Ö. L. Barkan, "Kanunnâme," *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, (İstanbul, 1955). s.185-196.

²¹ Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi* (Dördüncü basım. İstanbul: Dergâh Yay., 1998), s. 127.

Hautsma ve Rambaud gibi birçok yabancı araştırmacı tarafından. Türklerin her türlü medeni teşkilâtta yoksun ve göçebe geleneklerinden kurtulamamış basit askerler oldukları, idari, sosyal ve siyasal teşkilâtlarını bile başkalarından aldıkları ve ele geçirdikleri yerlerde bulunan insanlar sayesinde bu teşkilâtları uygulayabildikleri kabul edilmiştir²².

Bu tür iddialar, gerekli delillerden yoksun olup Osmanlı Hukuk Sistemi ve Devlet Teşkilâtı ile ilgili arşiv belgeleri ve Fuad Köprülü gibi araştırmacılar, ileri sürülen bu iddiaları çürüterek Osmanlı kurumlarının, Bizans kurumlarının bir taklidi olmayıp kendi geleneği içinde geliştiğini bilimsel delillerle ispat etmişlerdir. F. Köprülü, Osmanlılar'ın Bizans'tan aldıkları ileri sürülen vezir-i azâmlık, beylerbeylik, kadıaskerlik, reis'ül-küttâplık, nişancılık, defterdarlık, kaptanpaşalık, çavuşluk gibi görevleri, vergi ve toprak sistemi, ordu örgütlenmesi gibi teşkilâtları tek tek ele alarak, bunların Osmanlı Devleti'nde zaten var olduğunu açıkça ortaya koymuştur²³.

Diğer yandan E. Werner de Osmanlılar'ın diğer Anadolu Türk beyliklerinden ayrılamayacağını, kendi gelenekleri ve Selçuklu kurumları bir yana bırakılarak Osmanlılar'ı doğrudan Bizans kültürü ve devlet anlayışına bağlamanın yanlış bir tutum olacağını belirtmektedir²⁴.

Bu konuda Zeki Velidi Togan "Bizans'ın bütün Önasya Türklüğünün medeni hayatı üzerinde geniş miktarda tesirini iddia etmek asla doğru olmaz. Hele Bizans'ın sınır askerlerinin (Akritoi) Anadolu Türk dini ve ictimai teşkilâtları üzerinde tesiri hakkında yazılanların çoğu

²² F. Köprülü, **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri** (İstanbul, 1986), s.29-31; F. Köprülü, "Ortazaman Türk Hukûki Müesseseleri," **Belleten**, C.II, S.5-8:39-72, (Ankara, 1938), s.41, 48, 71; T. Ateş, **a.g.e.**, s.108-110.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. F. Köprülü, **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri** (İstanbul, 1986), s. 39-193.

²⁴ T. Ateş, **a.g.e.**, s. 111.

uydurmadır” derken,²⁵ İ.H. Uzunçarşılı da “Osmanlılar arazi ve halk idare teşkilâtını Bizans’dan değil, doğrudan doğruya İlhanîler’le, Anadolu Beyliklerinden almışlardır” demektedir²⁶.

Bizans İmparatorluğu XIII. yüzyılda tam bir çöküntü içinde iken, Osmanlı Devleti de Bizans sınırında yerleşmiş bulunuyordu. Bu dönemde Bizans bilimsel alanda susmuş, ekonomik açıdan çökmüş, Bizans ordusu eski gücünü kaybetmiş ve Bizans toplumunda da ahlâki ve sosyal değerler önemini yitirmiştir. İşte böylesine bozulmuş bir toplumun kurumlarının tümünün Osmanlılar tarafından devralınarak sürdürüldüğü iddiasının geçerli olmayacağı açıkça ortadadır²⁷.

Osmanlılar; Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve Anadolu Türk Beyliklerinin mirasçısı ve uzantısı olup, bunların siyasi, idâri, askeri ve sosyal alanlardaki kültür mirasını devralmışlardır. Osmanlı Devleti, Anadolu’daki İslâm kültürünün ve bütün bir Türk âleminin devamı, eski bir medeniyetin mirasçısı ve onun taşıyıcısıdır. Her ne kadar bazı araştırmacıların ileri sürdükleri gibi, Anadolu’ya geldikleri zaman, Osman Gazi’nin yanındaki dörtyüz hane çadır halkından ibaret gibi görünüyorsa da, yanlarında bir Türk-İslâm kültürü getirmişlerdir. Anadolu’da getirdikleri bu kültür yayılmış, buradan da Balkanlar’a taşınmıştır²⁸.

Osmanlı kurumlarının temelini ve gelişmesini anlayabilmek için, eski Türk ve İslâm devletlerinin sosyal, siyasal, kültürel ve hukuki kurumlarının tarihlerinin gereği gibi araştırılması gerekmektedir. Örneğin, Selçuklu hükümdarlarının bağımsızlık işareti olarak Osman Gazi’ye davul ve bayrak göndermesi geleneğinin, diğer Türk-İslâm

²⁵ Zeki Velidî Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş* (Üçüncü basım. İstanbul: Enderun Yay., 1981), s. 198.

²⁶ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı* (İkinci basım. Ankara: TTK, 1984), s. 40 vd.

²⁷ T. Ateş, *a.g.e.*, s. 111.

²⁸ Nejat Göyünç, *a.g.e.*, s. 10-11.

devletlerinde de bulunmakla birlikte, İslâmiyetten önce Göktürkler’de ve bazı Türk devletlerinde de olduğu görülmektedir. Yine aynı şekilde II. Mehmed döneminde konulan “hükümdarların divan müzâkerelerini kafes arkasından dinlemesi” geleneği, Harzemşahlar’da da vardır. Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür²⁹.

Kısacası tarih boyunca bütün devletler birbirlerinden etkilenmiş olup, Selçuklular birçok kurumu kendilerinden önceki Türk ve İslâm devletlerinden, meselâ Abbasilerden alırken, Abbasiler Emeviler’den. Emeviler de Sasaniler ve Bizansdan birçok şeyi örnek almışlardır³⁰. Anadolu Selçuklu Devleti’nin mirasçısı olan Osmanlı Devleti’nin. Selçuklu ve diğer Türk ve İslam devletlerinin teşkilat ve kurumlarından etkilendiği de tarihi bir gerçektir³¹.

Osmanlı Devleti’nin önce bir uç beyliğinden ibaret olduğu düşünüldüğünde, diğer Anadolu Beyliklerinde olduğu gibi Osmanlılarda da Selçuklu kurumlarının devlet teşkilâtına başlıca temel oluşturduğu anlaşılmaktadır. Örneğin ilk Osmanlı ordu teşkilâtı incelendiğinde. Osmanlı beyliğinin ordusunun, Selçuklu askerî düzeni içinde, bir uç beyinin tımarlılarından ibaret atlı kuvvetleri şeklinde olduğu görülür. Ancak, zamanla Selçuklu ordusuna katılacak bir yardımcı kuvvet değil de kendi başına fetihlere girişmek zorunda kalan Osmanlı ordusu, uç vilâyeti kuvveti durumundan çıkıp, tam teşkilâtlı bir fetih ordusu haline gelebilmek için gerek Osman Bey, gerekse de ondan sonra gelen idareciler tarafından, Selçuklu ordusu örnek alınarak geliştirilmeye başlanmıştır. Örneğin, Selçuklu Devletinde esir çocukların terbiye edilerek, Selçuklu Sultanına köle-askerler ve has hademeler yetiştiril-

²⁹ Köprülü, a.g.e., s. 29-37; Köprülü, a.g.m., s. 71; T. Ateş, a.g.e., s. 118-119; Taner Timur, *Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Osmanlı Toplumsal Düzeni* (Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yay., 1979), s. 16-17.

³⁰ M. A. Ünal, a.g.e., s. 1-3.

³¹ Ö. Lütfi Barkan, “Tımar,” *İ.A.*, C. XII, 286-333, (1974), s. 294.

mesini sağlayan “Gulâmhâne” sistemi, Osmanlılarda, “Acemi Ocağı” adı ile yeniden ortaya çıkmıştır. Esir olarak devletin eline geçen Hristiyan çocuklar önce, en az üç yıl için Anadolu’daki Türk çiftçi ailelerinin yanına verilerek Türk ve İslâm terbiyesi görüyor, sonra buradan alınıp, Acemi Ocağı’na yerleştiriliyor ve en az yedi yıl burada kalıyordu. Bu çocuklar Acemi Ocağında yaş ve terbiye bakımından yeterli dereceye geldikten sonra, bir kısmı saray hizmetine yollanıyor. kalanlar da “yeniçeri” adı verilen askeri sınıfı oluşturuyordu. Bazı tarihçilerin iddia ettikleri gibi, Osmanlı Devleti’ndeki yeniçeri sistemi ile Bizans’taki Turkopuloı arasında bir benzerlik olup olmadığı incelendiğinde bu iki kurum arasında bir benzerlik gösterilmesine rağmen, bunun uzak bir ihtimal olduğu açıkça görülmektedir. Turkopuloı (Türk Çocukları) adı verilenler, kendiliğinden geleceklerini veya şanslarını Bizans hizmetinde arayanlardır ve bunlar çocukları, eşleri ile birlikte Bizans hizmetine girmişlerdir. Hristiyanlığı kabul ederek, Bizans ordusunda muvazzaf askerlik yapmışlardır. Sonuçta bu kelime ile “Türk asıllı Bizans’taki muvazzaf askerler” anlaşılmıştır ve yeniçeri ocağı ile bir benzerliği yoktur. Yeniçeri ocağının kaynağı Hristiyan çocuklar olmakla beraber, bunlar devşirilmişlerdir, yani yöntem ayırır³².

Selçuklu kurumlarının Osmanlı devlet teşkilâtının temelini oluşturduğu konusuyla ilgili olarak verilebilecek bir başka örnek de Tımar Sistemidir.

Tımar Sistemi incelendiğinde, bu sistemin temelinde, Selçuklu Devleti’nde uygulanan İktâ Sisteminin bulunduğu ve her iki sistemin de genel olarak devletin asker ihtiyacını karşılamak için kullanıldığı

³² Mustafa Akdağ, a.g.m., s. 148-153; Nejat Göyünç, “Kuruluş Devrinde Askerî Teşkilat ve Devşirme Düzeni,” *Osmanlı Ansiklopedisi (Teşkilât)*, C.VI, 558-560, (Ankara: 1999), s. 558; Yavuz Ercan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Müslüman Olmayan Halkın Hukûki ve İctimai Durumu (1300-1600),” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1972), s. 175-180.

açıkça görülmektedir³³. Tımar, kısaca belirli bir bölgeye ait vergi gelirlerinin, belli hizmetler karşılığında padişah tarafından bir kimseye tahsis edilmesidir³⁴. Bazı araştırmacıların Osmanlı tımarının kökeninin, Bizans İmparatorluğunda aranması gerektiği hakkındaki görüşleri gerçeğe uygun değildir. Bizans'ın kökeni Roma'ya dayanan teşkilât ve kurumlarıyla, çağdaşı olan Türk ve İslâm devletlerinin birçok bakımdan etkilemesi normaldir. Ancak, diğer birçok kurumda olduğu gibi, tımar sistemi konusunda da Osmanlılar, Anadolu Selçuklularındaki iktâ sistemini esas almışlardır. Bizans İmparatorluğu'nda da Osmanlı tımarına benzer bir şekilde askerî göreve bağlı toprak tahsisleri vardı ve bu sistem, imparatorluğun askerî teşkilâtının temelini oluşturuyordu. "Pronnia" adını taşıyan bu sistemin Osmanlı tımarına çok benzediği görülür. Bizans tımar sisteminde dirliğin toprakları ve o topraklarda yaşayan halk imparatorun malı olarak kabul edilir, mirasçılara geçmez.

³³ Selçuklu Devleti'nde İktâ Sistemi hakkında geniş bilgi için bkz. Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti** (Dördüncü basım. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993), s.220; Osman Turan, "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku", **Bellekten**, C.XII/47 (1948), s.549-574; Osman Turan, "İktâ," **İ.A.**, C.V, (1968), s.949-959; İbrahim Kafesoğlu, "I. Melikşah," **İ.A.**, C.VII, (1960), s.665-673; İ. Kafesoğlu, "Selçuklular," **İ.A.**, C.X, (1966), s.353-416; Claude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler** (Üçüncü basım. İstanbul: E Yay., 1994), s. 49.

³⁴ Osmanlı Devleti'nde Tımar Sistemi hakkında geniş bilgi için bkz. Nicoara Beldiceanu, **XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Tımar** (Birinci basım. Ankara: Teori Yay., 1985), s.25-100; Halil Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması** (Üçüncü basım. Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fak. Yay., 1992), s.40-85; Ahmet Akgündüz ve Said Öztürk, **Bilinmeyen Osmanlı** (Birinci basım. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., 1999), s.498-502; Ömer Lütfi Barkan, "XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak İşçiliğinin Organizasyon Şekilleri ve Ortakçı Kullar," **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.I, S.1,2,4 (İstanbul: 1939-1940), s.29-74, 198-245, 397-447; Ö. L. Barkan, "Tımar," **İ.A.**, C.XII/1, (1974), s.286-333; Selçuk Özçelik, "Avrupa Feodalitesi ile Türklerin Tımar Teşkilâtının Mukayesesi," **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C.XVII, S. 1-4:846-859, (İstanbul. 1951), s. 848-856; Sabahaddin Zaim, "Osmanlılarda Sosyal Güvenlik Kurumları" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi, 1991), s.104-120.

satılmaz, başkasına devir ve vakfedilemezdi. Balkanlar'da Osmanlı hakimiyeti kurulduktan sonra Bizans veya Sırp pronnia'larının çoğu, bütün mahalli özellikleriyle aynen devir ve teslim alınmış, hatta bunların üzerinde uzun süre büyük bir değişiklik yapmak gereği hissedilmemiştir. Ancak bunun sebebi, benzeri bir örneğe sahip bulunmayış değil, Osmanlı idaresinin her tarafta uyguladığı, feth edilen bir bölgedeki sosyal ve ekonomik düzenin bozulmaması prensibidir. Osmanlı tımarının Bizans'tan aynen kopya edildiği konusundaki görüşlerin temel hareket noktalarından birisi, daha önce de belirtildiği gibi Türklerin her türlü kültür ve teşkilât mirâsından yoksun göçebe bir aşiret olarak ortaya çıktıkları şeklindeki iddialar, diğeri ise Selçuklulardaki tımar sistemi hakkında yeterli bilgiye sahip olunmamasıdır³⁵.

XIV. yüzyıla kadar devlet yönetimi konusunda meydana gelen tecrübe birikimi, Osmanlı devlet adamları tarafından en iyi şekilde kullanılmış, bu sayede devlet yönetiminde kendi çağını aşan bir mükemmelliğe ulaşılmıştır. Osmanlılar, kendilerinden önceki Türk devletlerinde ve hakimiyetleri altındaki milletlerde görülen idari teşkilât ve ilkeleri süzgeçten geçirerek, kendilerine uygun ve iyi olanlarını alarak geliştirmişler, kötü olanlarını ise terk etmeğe çalışmışlardır. Ancak teşkilat ve hukukun her döneminde hiçbir düzen olduğu gibi kabul edilmeyerek her yerin geleneklerine göre değişik bir hukuk düzeni uygulanmıştır. Osmanlı Devleti'nin ele geçirdiği yerlerde birçok değişiklikler yapılmasına rağmen, sosyal ve ekonomik özellikler genelde aynı kalmıştır. Ayrıca, Balkanlar'da ele geçirilen yerlerin kanunlarında bulunan Voynuk, Martolos, Primikür, Eflak gibi yabancı terimler de korunmuştur. Ancak, bu terimlere bakarak hukuk, idare ve teşkilât gibi konularda çoğu şeyin dış ülkelerden özellikle de Bizans'dan alındığı düşünülmemelidir. Osmanlı Devleti, ele geçirdiği devletlerin teşkilat ve kurumlarından, kendisine uygun olanları alarak, kendi

³⁵ M. A. Ünal, a.g.e., s. 163-165; F. Köprülü, a.g.e., s. 94-130.

bünyesine katmış ve böylece yeni bir sistem ve teşkilât meydana getirmiştir. Buna dayanarak, Osmanlılar'ın herşeyi başka medeniyetlerden kopya ettiklerini iddia etmek, devletin kuruluş ve gelişme şartlarını anlatmaktan çok uzaktır³⁶.

Osmanlılar, daha devletin henüz şekillendiği dönemlerde bile Türk ve İslâm devletlerinde eskiden beri uygulanmakta olan kanun ve teşkilâtı bilen idarecilere ve devlet adamlarına sahiptiler. Bunların devlet idaresi konusundaki bilgi ve tecrübeleri sayesinde, devletin teşkilâtlanması sağlanmıştır. Osman Gazi ve arkadaşları, zannedildiği gibi, okur-yazar olmayan basit bir göçebe kabile reisi değildir. Bu döneme ait vakfiyelerde bey, paşa gibi yerleşmiş belirli ünvanların, mükemmel Arapça yazan hâkim ve kâtiplerin, gelişmiş kayıt ve sayım usullerinin görülmesi, bunun en iyi şekilde ispatlamaktadır. Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi, Selçuklular'ın birer uç beyi olup, Selçuklu devlet geleneği içerisinde yetişmiş tecrübeli bir devlet adamıdır ve basit bir kabile reisi değildir³⁷.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda, Anadolu beyliklerinden ve İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinden ilim ve fikir adamları, gaziler, esnaf ve sanatkârlar (Ahiler), dervişler gibi her sınıftan insanlar Osmanlı ülkesine gelerek, devletin kuruluş ve gelişmesinde görev almışlardır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında, dört sınıf bulunduğu bilinmektedir. Bunlar; Gâziyân-ı Rum, Ahiyân-ı Rum, Abdalân-ı Rum ve Bacıyân-ı Rum'dur³⁸. Osmanlılar'ın Hristiyanlarla yaptıkları mücade-

³⁶ Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı** (İkinci basım. İstanbul: Eren Yay., 1990), s. 16-20; M. A. Ünal, a.g.e., s. 1.

³⁷ M. A. Ünal, a.g.e., s.2-3; Mustafa Akdağ, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişâf Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vasıyeti," **Belleten**, C.XIII, S.51:497-564, (Ankara, 1949), s. 497-564.

³⁸ Âşıkpaşazâde, **Âşıkpaşazâde Tarihi** (Neşr. Âlî Bey) (İstanbul, 1914), s.205; Ahmet Yaşar Ocak, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderiler (XIV-XVII. Yüzyıllar)** (Birinci basım. Ankara: TTK, 1992). s.85-93; Fuad Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, s.83-102.

lelerde başarılı olmaları, İslâm dünyasının her tarafında büyük bir sempati uyandırmış ve Osmanlı topraklarına büyük bir nüfus göçünü başlatmıştır. Zamanla devlet teşkilâtı da genişleyerek, toplum-devlet ve insan-toprak ilişkileri ile insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen kanunlar meydana getirilmiş ve adaletin, barışın hüküm sürdüğü bir dünya ideali için mükemmel bir organizasyona gidilmiştir. Devletin gelişmesine paralel olarak, devlet yönetimi ve kurumlarda da değişmeler olmuş ve hükümdarlık, divân-ı hümâyûn, ordu ve hukuki kurumlar en mükemmel şeklini almıştır³⁹.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselme döneminde ortaya konulan kültür ve medeniyet, esas olarak üç temele dayanmaktadır. Bunlar; Türkler'in Orta Asya'dan beri yaşattıkları örf-âdet ve gelenekler, İslâmiyet'le birlikte kazanılan kültür değerleri ve Ön Asya, Anadolu ve Rumeli'de karşılaştıkları toplumlardan aldıkları kültür unsurlarıdır. Bu üç unsurun karışmasıyla oluşan Osmanlı kültürü, zamanla devletin özelliklerine göre şekillenmiştir. Birçok farklı toplumlardan değerler alınmasına rağmen meydana gelen kültür birleşimi ve medeniyette hakim karakter daima Türk olmuştur⁴⁰.

2. RUMELİ'DE HRİSTİYAN ASKERİ GRUPLAR VE BUNLARIN KÖKENİ

Osmanlılar'ın Balkanlar'a yerleşmesi ile Balkanlar'daki Türkleşme ve İslâmlaşma hareketleri konusunda bugüne kadar çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Özellikle son dönemlerde araştırmacıların zengin Türk arşivlerinden büyük ölçüde yararlanmaya başlamaları ve modern tarihçilik anlayışıyla yapılan çalışmaların artması sonucu bu alanda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki yayılışı ve fetih siyaseti hakkında eskiden beri (özellikle de XIX.

³⁹ M. A. Ünal, a.g.e., s. 2-3.

⁴⁰ M. A. Ünal, a.g.e., s.3-4; F. Köprülü, a.g.e., s.30-38; Albert Howe Lybyer, **Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Yönetimi** (Birinci basım. Ankara: Süreç Yay., 1988), s. 9-11.

yüzyılda Balkan milletlerinin isyan ve bağımsızlık hareketlerinden sonra) devam eden birtakım önyargılı görüşler, arşiv belgelerinden yararlanılarak yapılan modern araştırmalar sayesinde geçerliliğini ve önemini kaybetmiştir. Artık hiçbir ciddi araştırmacı, Osmanlı Devleti'nin ele geçirdiği bölgelerdeki yerli idarecileri, askerî sınıfları ve asilleri ya kılıçtan geçirmek ya da zorla İslâmiyete sokmak suretiyle ortadan kaldırdığını ve onların yerine imtiyazlı hakim bir sınıf olarak Müslüman Türklerin gelip yerleştiğini iddia edememektedir⁴¹.

Osmanlı devlet sistemi içindeki Hristiyan feodal ve yarı feodal unsurlar, toplumsal kurumlar, fethedilen yerlerde çeşitli imtiyazlar karşılığında Osmanlı Devleti için çalışan birtakım halk grupları özellikle de Hristiyan askerî ya da yarı askerî kurumlar ile Osmanlı Devleti'nin güvenlik hizmetinde bulunan ve çoğunluğu Hristiyanlardan oluşan çeşitli teşkilâtlar, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve siyasal yaşamında oldukça önemli bir yer tutmuştur. Osmanlılar'ın fethettikleri yerlerde hazır olarak buldukları bazı şartların devletin gelişmesine, ekonomisine, kültürüne ve topluma nasıl bir etkisi olmuştur? Bunlar devletin gelişmesinde, kanunlaştırmalarda nasıl bir rol oynamışlardır? Bu ve buna benzer soruların açıklığa kavuşturulması Osmanlı Devleti'nin fetih siyaseti ile yakından ilgilidir⁴².

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da ve Rumeli'de yerleşmesi sistemli ve bilinçli bir şekilde olmuştur. Fetihler yalnız kılıçla ya da gelişigüzel ve çapulculuk şeklinde değil, çok defa vicdan hürriyetini esas alan, dini, sosyal ve ekonomik şartlara saygı gösteren korumacı

⁴¹ Halil İnalçık, **Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar** (İkinci basım. Ankara: TTK Yay., 1987), s. 137; Yavuz Ercan, "Balkan Türkleri ve Bulgarlar," **Belleten**, C.54, S.209:297-308, (Ankara, 1990), s.298; M. Hüdai Şentürk, **Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)** (Birinci basım. Ankara: TTK Yay., 1992), s. 145.

⁴² Milan Vasic, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslar," **İ.Ü. Edebiyat Fak. Tarih Dergisi**, S. 31:47-64, (İstanbul, 1977), s. 47.

bir anlayışla gerçekleştirilmiştir⁴³. XIV. ve XV. yüzyılın tarihi ve doğal şartları içinde Osmanlılar Balkanlar'da ilerlerken, yönetimleri altına aldıkları bölgelere çeşitli Türk topluluklarını yerleştirmişlerdir. Ancak bunu istilâcı bir anlayış içinde değil, düzenli ve sistemli bir "iskân politikası" ile yapmışlardır. Türk toplulukları Balkanlar'a yerleştirilirken, yerli halka zarar vermemeye ve haksızlık yapmamaya büyük özen gösterilmiş ve bu anlayış iskân politikasının değişmeyen kurallarından biri olmuştur⁴⁴.

Osmanlı Devleti, girdiği her yere yepyeni bir anlayış ve ekonomik düzenle girmiştir. Osmanlılar fetihleri genellikle savaşmadan ve kan dökmeden gerçekleştirmeğe özen göstermişler uzlaştırıcı, barışçı bir yöntem izleyerek, ele geçirdikleri yerlerde o güne kadar ezilmiş, hor görülmüş insanlara düşünce ve vicdan özgürlüğü tanımış, haksız tutumlara son vermiş, ağır vergi yüklerini ortadan kaldırmış kısacası halkla kaynaşma yoluna gitmişlerdir. Bunda, İslâmî şer'î hukukun gayr-i müslim unsurlara karşı uygulanmasına büyük özen gösterilmesi önemli rol oynamış olup hukuka dayalı adalet ilkesinin ön plana çıkarılması ve uygulamadaki titizlik, ağır siyasi ve dini baskı altındaki yerli halkın bağlılığını temin ettiği gibi kalıcılığı da sağlamıştır. Osman Bey'in Bursa'yı abluka altına almak için yaptırdığı hisarın komutanı Balabancık'a verdiği, "Reayaya zulüm ve teaddi etmeyip, kalplerini tatyip ile ehl-i islâm tarafına celbediniz" emri bunun en güzel örneğidir⁴⁵. Batılı araştırmacılardan Richard Peters bu konuyla ilgili olarak, "Türkler asırlar boyunca birçok milletlere hakim oldular fakat onları asimile etmeğe asla gayret etmediler. Onlara hürriyet verdiler ve din ve kültürlerinin yaşamasına müsaade ettiler."⁴⁶ derken, Ciro Truhelka

⁴³ M. H. Şentürk, a.g.e., s. 7.

⁴⁴ Y. Ercan, a.g.m., s. 298-299.

⁴⁵ T. Ateş, a.g.e., s.102-103; Feridun Emecen, "Osmanlı Siyasi Tarihi - Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya," **Osmanlı Devleti Tarihi** (İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1999), C.I, s.13-15; Osman Turan, **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi** (Yedinci basım. İstanbul: Boğaziçi Yay., 1994), s.60-65.

⁴⁶ "Richard Peters, Geschichte der Türken, s.8" (T. Ateş, 1994, s.104'deki alıntı).

da bir makalesinde "... Tarihen müsbet tek bir vak'a yoktur ki, cebrî ihtida ettikleri keyfiyetini ispat edebilmiş olsun. Buna mukabil Müslümanların girdikleri yerlerdeki Hristiyanları kendi dinlerinde taciz etmeden bıraktıklarının delili ise pek çoktur" şeklinde yazmaktadır⁴⁷. Osmanlı devrinin ilk yarısında Balkanlar'daki Türk ve Müslüman olmayan halk, o zamana kadar belki de tarihlerinin en rahat ve en toleranslı dönemlerini yaşamışlardır. Günümüzde Balkan toplumlarının din, dil ve kültürlerini aynen sürdürüyor olmaları bu durumu en iyi şekilde ispatlamaktadır⁴⁸.

Osmanlı fetihleri sistemli bir şekilde ve çeşitli aşamalardan geçerek gerçekleştirilmiştir⁴⁹. Buna göre ilk aşamada, etraftaki devletler vergiye bağlanarak, tâbi (vassal) durumuna getiriliyor ve bir çeşit siyasi himaye sağlanıyordu. Haraçgüzarlık Devresi de denilebilen bu devre, bir alışma dönemini oluşturuyordu. Onun arkasından, bazen tamamen barışçı yöntemlerle yerel hanedanlar tasfiye edilerek, söz konusu devlet üzerinde doğrudan egemenlik kurma yoluna gidiliyordu. Osmanlı fetihlerinin zamana yayılmış başarısı için başvurulan bu iki aşamalı politika, Osmanlı tarihinin ilk dönemlerinden itibaren görülmektedir. Örneğin, Osman Gazi'nin, Harmankaya tekfuru Köse Mihal, Samsama Çavuş ve diğer tekfurlarla ilişkisi başlangıçta bir ittifak şeklinde iken, sonradan bir vassallık ilişkisine dönüşmüştür. XIV. yüzyılda, uzun ya da kısa sürmüş bir vassallıktan sonra Osmanlı Devleti'ne katılmış birçok küçük devlet vardır. Ele geçirilen devlet,

⁴⁶ "Richard Peters, Geschichte der Türken, s.8" (T. Ateş, 1994, s.104'deki alıntı).

⁴⁷ Ciro Truhelka, "Bosna'da Arazi Meselesinin Tarihi Esasları," Çeviren: Köprülüzâde A. Cemal, **Türk Hukuk ve İktisat Mecmuası**, C.I:43-69. (İstanbul, 1931), s. 57.

⁴⁸ Y. Ercan, **a.g.m.**, s. 299; Ali Kemal Balkanlı, **Şarkî Rumeli ve Buradaki Türkler** (Birinci basım. Ankara: Elhan Kitabevi, 1986), s. 17 vd.

⁴⁹ Osmanlı Devleti'nin fetih siyaseti konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Halil İnalçık, "Osmanlı Fetih Yöntemleri," **Söğüt'ten İstanbul'a**, s.443-472; Halil İnalçık, **Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar**, s.181-184; Münir Aktepe, "XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair," **Türkiyat Mecmuası**, C.X, 299-312, (İstanbul, 1953), s.300-310.

Yapılan bir tahrirle Osmanlı sistemine dahil edildiği gibi bu devlete ait unsurların çoğu da korunmuştur. Yani, Osmanlıların doğrudan kontrolü esas olarak fethedilen ülkenin nüfusu ve ekonomik kaynaklarının sistemli bir şekilde defterlere kaydedilmesi üzerine kurulu tımar sisteminin uygulanması anlamına gelmektedir. Tımar sisteminin kurulması, eski toplumsal ve ekonomik düzende kaçınılmaz köklü bir değişim anlamına gelmemekte olup, aslında bu durum yerel halk ve koşullar ile Osmanlı kurumları arasında gerçekleşen korumacı bir uzlaşmayı ifade etmektedir. Zamanla Osmanlı sistemi herşeye kendi kalıbını vermiştir. Ancak, hiçbir zaman eski sistemin birden ve toptan kaldırılması, Osmanlı kanun ve kurallarının zorla uygulanması gibi bir duruma rastlanmamıştır. Dinî kurumlar, sınıfların statüleri, idâri taksimat, vergiler, yerli âdetler ve askeri kurumlar asıl olarak korunmuştur⁵⁰. Bu konuyla ilgili olarak Truhelka bir makalesinde tarihi belgelere dayanarak “Osmanlıların katıyyen yerli müesseseleri tahrip etmeyip, bilâkis bu müessesata tamamiyle tetabuk etmek suretiyle o müesseselere hatta hizmet dahi ettikleri görülmektedir” demiştir⁵¹.

Kısacası Osmanlı Devleti'nin yayılışı tamamen korumacı bir karakter taşımakta olup ani bir fetih ve yerleşme söz konusu değildir. Osmanlılar, gerek ihtiyaçların etkisi ile gerekse de yeni fethedilen bölgelerde halkın alışkanlıklarına ve hislerine aykırı ani değişikliklerle bir muhalefet uyandırmamak için başlangıçta mevcut düzeni koruyarak kendilerine bağlamışlardır. Örneğin Balkanlar'da eski Rum, Sırp ve Arnavut asil sınıfları ve askeri grupları yerlerinde bırakılarak, önemli bir kısmı Hristiyan tımar erleri olarak, Osmanlı tımar kadrosuna sokulmuşlardır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'de aralıksız olan savaşları devam ettirebilmek için büyük askeri kuvvetlere ihtiyacı vardı. Özellikle yüzlerce kalede asker buldurması gerektiğinden, bu durumda asıl savaş kuvvetlerini geniş bölgelere

⁵⁰ H. İnalcık, a.g.e., s.181; H. İnalcık, a.g.m., s.443-445; **T.C. İLKÖĞRETİM KURULU**
Yükseköğretim Kurulunun
ve Yükseliş Döneminde Osmanlı Toplumsal Düzeni, 1970
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

⁵¹ C. Truhelka, a.g.m., s. 57.

dağıtıp elden çıkarmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmış oluyordu. İşte, kale muhafaza kuvvetleri arasında tımarlı, ulufeli ya da sadece vergilerden muaf çeşitli teşkilâtlara bağlı büyük miktarda Hristiyan yerli kuvvetlerin bulunması, böyle bir ihtiyacın sonucu olmuştur. Yani Osmanlı Devleti, Osmanlı ordusunda, kendi yöneticilerinin idaresinde yardımcı asker olarak hizmete almış olan Hristiyan askerleri özellikle de Hristiyan sipahileri tımarlı olarak bırakmakla, aralıksız olarak devam eden savaşlar için daima artan asker ihtiyacını da karşılamış oluyordu. Osmanlı Devleti için yerli askeri sınıfların yerinde bırakılması ve Osmanlı devlet sistemi içine dahil edilmesi bir yandan asker ihtiyacından ileri gelmişse de, diğer yandan da sosyal politika bakımından en uygun yol olarak seçilmiştir. Çünkü eski devletin ya da devleti temsil eden hanedanın ortadan kaldırılmasıyla, eski devlete ait bazı askerî, dinî ve benzeri kurumlar ortada kalmış oluyordu. Bu durumda bunların ya kılıçtan geçirilmeleri ya raiyyet hayatına sürülmeleri ya da aynı görevlerine yeni devletin idaresi altında devam etmeleri gerekiyordu. İşte Osmanlı Devleti çoğunlukla sonuncusunu tercih ederek, bunları kendisine bağlamış ve büyük kazançlar sağlamıştır⁵².

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti, yerli kurumlarla ve sınıflarla uzlaşmayı teşvik eden bir yöntem izlemiş olup ele geçirilen bölgelerde tımar sisteminin uygulanması, daha düzenli bir idarenin kurulmasını sağlamıştır. Böylece yerli beylerin bir kısmını tımar sistemi içine alırken, bazı eski askerî grupları da Osmanlı askerî teşkilâtı içerisine olduğu gibi kabul etmişlerdir. Yani Sırp, Bulgarlar ve diğer Balkan milletleri Voynuk, Lagator, Martolos gibi çeşitli isimler altında askerî ve idarî görevlerde istihdam edilmişlerdir⁵³.

⁵² H. İnalçık, a.g.e., s. 141, 170, 181, 184.

⁵³ F. Emecen, a.g.m., s. 14.

XV. yüzyılda vilayetlerde yöneticilik yapan Osmanlı beylerinin ve Osmanlı ordusunda görev yapan tımarlı sipahilerin büyük bir kısmının Osmanlı öncesi, yerel askerî ya da soylu sınıfına mensup kişilerden olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, bazı bölgelerdeki tımarlıların yarısının da Hristiyanlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Örneğin; 1468'de Braniçeva sancağındaki toplam yüzyirmibeş tımarlıdan altmışikisi, 1431'de Arnavutluk'taki toplam üçyüzotuzbeş tımarlıdan altmışı ve 1455'de Teselya'da Tırhala sancağındaki toplam yüzsekseniki tımarlıdan otuzaltısı Hristiyandır. Bunlarla ilgili şu kayıt oldukça dikkat çekicidir; “Mezkûr Mehmed hissesi sancakbeyi mevkuftur deyu arzettiği sebepten İvradko nâm kafire ki aslında sipahi imiş ve hem Hüdâvendigar yoluna doğruluk gösterdiği için verildi, fi evvel-i Receb sene 883” yani “sancakbeyi, yukarıda adı geçen Mehmed'in tımar hissesine tasarrufunun feshedilmiş olduğunu belirttiğinden bu hisse, köken itibariyle askerî olduğu söylenen ve sultana hizmette gösterdiği sadâkatten dolayı, Hristiyan İvradko'ya verildi”. Burada bir Hristiyanın tımar tasarruf edebilmesinin iki ön koşulu açıkça görülmektedir. Bunlardan biri, askerî kökenli olması, diğeri de padişaha sadakatini kanıtlamış olmasıdır. Bütün bu Hristiyan tımarlılar, köken olarak Osmanlılardan önceki Balkan devletlerinin askerî sınıfına mensup kimselerdir⁵⁴.

XVI. yüzyıla kadar Bosna, Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk, Teselya ve Bulgaristan'daki çok sayıda Hristiyan Voynuklar ile Martoloslar ve diğer Hristiyan askerî gruplar, askerî statü altında Osmanlı ordusunun bir parçası haline gelmişlerdir. Örneğin; H.872 / 1468 tarihinde Braniçeva bölgesinde altı Lagator, ikiyüzonyedi Voynuk ve beşyüzüç Yamak ile elliiki Martolos varken H. 871/1467 tarihinde ise Tırhala bölgesinde yüzüç Voynuk ve ikiyüzüç Yamak bulunmak-

⁵⁴ H. İnalçık, a.g.e., s.166-167; H. İnalçık, a.g.m., s.455-456; Türker Acaroğlu, “Bulgaristan,” *Türk Ansiklopedisi*, C.VIII:383-396, (Ankara: Maarif Basımevi, 1956), s.391-392.

tadır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bunlar köken olarak, küçük malikâneler (başına) tasarruf eden çok sayıdaki küçük dereceli soylu aileye mensup asker kökenli kimselerdir. Hristiyan tımar sahipleri, padişahın beratıyla Osmanlı Devleti'nde çoğu zaman önceki statülerine uygun mevkiler elde etmişlerdir. Osmanlı Devleti bu insanların toprak tasarrufu haklarını çoğunlukla tımar veya başına şeklinde korumuştur⁵⁵.

XV. yüzyılda Hristiyan tımarlarının, genel tımar toplamına oranı bölgeye göre %50 (Branıçeva, H. 872/1468) ile %3.5 (Vidin, Fatih dönemi) arasında değişmektedir. Ancak zamanla bütün bölgelerde İslâmiyete geçişler arttığından, Hristiyan sipahilerde yavaş yavaş azalmıştır. Fethin ilk yıllarında bunların sayısının daha fazla olduğu kesindir. Voynuklar, Rumeli'nin her tarafına yayılmış olarak sayıca fazla oldukları gibi, devletin askeri teşkilâtı içinde de önemli bir yer tutmuşlardır. Bunlara Martoloslarla, kalelerde Bennâlar, Demirciler, Yaycılar, Tüfenkçiler ve Zenberekçiler gibi diğer Hristiyan askerî gruplar ile muaf ve müselleme reâyaya da ilâve edildiğinde, bazı bölgelerde yerli Hristiyan kuvvetlerin bir çoğunluk oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bütün bu Hristiyan askeri grupların kökenini incelediğimizde, karşımıza şöyle bir sonuç çıkmaktadır; Osmanlılar, tımar kadrolarına ancak asker kökenli olan kimseleri kabul ettiklerinden, râiyyeti yani vergi ödemekle yükümlü, çalışan tebaayı dikkatle bu kadrolardan uzak tutmuşlardır. Bazen artan ihtiyaçlar karşısında reâyaya bazı amme hizmetleri yüklenmesine rağmen, bu durum onların kökenlerindeki râiyyet statüsünü değiştirememiştir. "Râiyyet oğlu râiyyettir" ilkesi, devletin daima en temel ilkelerinden biri olmuştur. İşte, Hristiyan tımar sahipleri de deftere kaydedilirken genellikle "sipahi oğlu", "sipahi neslinden" ya da "kadîmi sipahi oğlu" şeklinde açıklamalar yapılarak, bunun üzerinde dikkatle durulmuştur. Öyle ki sipahi neslinden olmadığı ortaya çıkan tımar sahiplerinin elinden tımarları geri

⁵⁵ H. İnalçık, a.g.e., s. 164-165; H. İnalçık, a.g.m., s. 455-459.

alınmıştır. Tımar-eri, Voynuk, Martolos gibi herhangi bir askeri gruba dahil olabilmek için, askerî sınıftan gelmek ve bir sipahi ailesiyle akraba olmak şartı aranmıştır. Hristiyanlar için kullanılan “kadîmi sipahi” ifadesi, onların fetihten önceki durumlarını yani asker kökenli olduklarını göstermektedir. Kısacası, râiyyet sınıfına mensup kimselerin doğrudan doğruya sipahi olması imkansız olduğundan Hristiyan sipahiler, Osmanlı Devleti tarafından Hristiyan râiyyet arasından alınmamış olup bunlar ortadan kaldırılan devletin askerî sınıfını oluşturan, asker kökenli kimselerdir⁵⁶.

Görüldüğü gibi fetihten sonra yerli sipahiler ve devletin ileri gelenleri, itaat ve sadâkat şartıyla Osmanlı tımar ve idare kadrolarına yani askerî sınıfına alınmışlardır.

⁵⁶ H. İnalçık, a.g.e., s. 160-170.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE MARTOLOS TEŞKİLATI

1. MARTOLOS TEŞKİLATININ KÖKENİ VE KURULUŞU

1.1. Martolos'un Kelime Anlamı

Martolos, Balkan yarımadasında XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar faaliyette bulunan ve çoğunlukla Hristiyanlardan meydana gelen bir Osmanlı askerî teşkilâtının adıdır. Martolos kelimesinin gerek Osmanlı kaynaklarında gerekse yabancı kaynaklarda çeşitli yazılış şekilleri bulunmaktadır. Kaynaklarda yaygın olarak Martolos şekli kullanılmasına karşın; Martaloz, Martoloz, Martuluz, Martolos ve Martulos gibi yazılış ve söyleniş şekilleri de bulunan bu kelimenin aslının Yunanca'dan geldiği kabul edilmektedir⁵⁷.

Martolos kelimesi Balkanlarda, Osmanlı hakimiyeti altında bulunmuş olan milletlerin dillerine de geçmiştir. Nitekim Sırp-Hırvatça'da; Martoloz ve Martolos, Martolozbaşa, Martanoşa, Mertoloşa, Martaluzi ve Mrtovlasi, Çekçe'de; Martaloz ve Martalous, Macarca'da; Martaloz, Martaloc ve Martalocs şekillerinde kullanılmaktadır⁵⁸.

Değişik yazılışları ve söylenişleri olan Martolos kelimesinin anlamı da farklılık göstermektedir. Buna göre Sırp-hırvatça; 1. Hristiyan olan ve mutât üzere hudutta bulunan Türk askerleri, 2. Haydut, esir tüccarı, kadın hırsız, Macarca; Çapulcu, korsan, haydut, esir tüccarı, Çekçe; İnsan hırsız, Slovence; Haydut, esir tüccarı, kadın hırsız gibi

⁵⁷ Robert Anhegger, "Martolos", İ.A., C. VII:341-344, (İstanbul, 1977), s. 341; Halil İnalçık-Mevlüt Oğuz, *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Muhammed Hân İzladi ve Varna Savaşları Üzerinde Anonim Gazavâtnâme* (Ankara: TTK Yay., 1989), s. 3.

⁵⁸ R. Anhegger, "Martoloslar Hakkında", *Türkiyât Mecmuası*, C.VII-VIII/I:282-320, (İstanbul, 1940), s.283-284; Bilge Keser, "Osmanlı Devletinde Martolos Teşkilâtı," *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.12:267-275, (Erzurum, 1999), s. 267.

anlamlarda kullanılmış olup, sınır boylarındaki Martolosların barış zamanlarında bile, macera ve çapul hevesinden kaynaklanan akınları nedeniyle, Balkan, Çek ve Leh dillerine bu kelime herşeyden önce haydut, çapulcu anlamında geçmiştir⁵⁹.

Bazı sözlüklerde ise Martolos kelimesi şu şekillerde açıklanmaktadır: Sabıkta Tuna gemileri korsanı⁶⁰; Müsellah adam, muhafız, kır serdarı, vaktiyle Tuna korsanı⁶¹; Amartolos yahut kleft yahut da silahlı gönüllü, sabıkta Tuna üzerinde korsan⁶².

Bu açıklamalara dayanarak, Martolos kelimesi ile ilgili olarak iki çeşit anlam çıkarılabilir: 1. Özellikle kalelerde ve sınırlarda bulunan silahlı, gönüllü, kale askeri, kır jandarması, Hristiyan asker ve Tuna taifesi, 2. Korsan, haydut ve insan tüccarı⁶³.

Kısacası Martolos, önceleri Tuna nehri üzerinde korsanlık yapanlara verilen bir ad iken zamanla anlamını tamamen değiştirmiş ve Tuna nehri çevresindeki geçitlerin, boğazların ve önemli yerlerin korunmasında görevlendirilen bir çeşit askerî teşkilât mensuplarına Martolos denilmiştir⁶⁴. Böylece Martolos, Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri Teşkilatı kurulmadan önce Hristiyanlardan oluşmuş ve ordunun geri hizmetlerinde çalışmış olan askerî teşkilatlardan birinin adı olmuştur.

⁵⁹ R. Anhegger, *a.g.m.*, s.283-284; Midhat Sertoğlu, "Martolos," *Osmanlı Tarih Lugatı*, (İstanbul, 1986), s.210; M. Zeki Pakalın, "Martulos," *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II:409-410, (İstanbul, 1993), s.409.

⁶⁰ Ahmet Vefik, "Martolos," *Lehçe-i Osmanî*, C.II, (İstanbul, 1293), s. 1104.

⁶¹ Şemseddin Sami, "Martolos," *Kâmus-i Türkî*, (İstanbul, 1314), s. 1256.

⁶² "l. Hloros, *Lexicon Tourko-Ellenikon*, C.II, (istanbul, 1900), s.1507" (R. Anhegger, 1940, s. 284'deki alıntısı).

⁶³ R. Anhegger, *a.g.m.*, s. 284.

⁶⁴ Hikmet Tongur, *Türkiye'de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi* (Birinci basım. Ankara: İçişleri Bak. Emniyet Genel Md. Yayınları, 1946), s. 105.

1.2. Kökeni

Martolos kelimesinin kökeni, Bernegger⁶⁵ gibi bazı yazarlar tarafından Amartolos (günahkâr) kelimesine, Miklosich⁶⁶ ve G. Meyer⁶⁷ gibi bazı yazarlar tarafından da Yunanca, Armatolos kelimesine bağlanmıştır. Martolos kelimesi Sathas'a göre⁶⁸ Latince Armatura'dan, G. Meyer'e göre ise Arma'dan türetilmiş olup bu kelime, Yunanca Amartolos (bozulmuş, yolunu şaşırılmış anlamında) ya da Armatolos (silahlı, silah taşıyan adam anlamında)'dan, Türkçe'ye kısaltılmış şekliyle Martolos olarak geçmiştir. Yunanca Armatolos kelimesinin Arnavutça'ya, Armatollar olarak geçtiği de görülmektedir. Gerçekten çeşitli yazarlar kaynak göstermeden Yunanistan'da ve Venedik'in Yunanistan'da hakim olduğu bölgelerde, Armatol denilen bir askeri birlikten bahsetmektedirler. William Plomer de⁶⁹, Yunanistan dağlarında haydutluk edenlere karşı mahalli Arnavutların oluşturduğu Armatol denilen askeri birlikten söz etmektedir. Osmanlı döneminde de aynı bölgelerde Armatollara rastlanmış olması, Martolosların buradan geldiğini düşündürmüştür. Armatollar ile Martoloslar esas itibariyle birbirine benzemekte olup buldukları bölgenin güvenliğini sağlamak, derbend ve geçileri korumakla görevlendirilmişlerdir⁷⁰.

⁶⁵ "E. Bernegger, *Slavisches Etymologisches Wörterbuch* (Heidelberg: Indogermanische Bibliothek, II. Reihe, Wörterbücher, 1908), C.XI, s. 21" (R. Anhegger, 1940, s. 284'deki alıntı).

⁶⁶ "F. Miklosich, *Ethymologisches Wörterbuch der Slovischen Sprachen* (Wien: 1886), s. 184" (R. Anhegger, 1940, s. 284'deki alıntı).

⁶⁷ "Gustav Meyer, *Neugriechische Studien*" (R. Anhegger, 1940, s.284'deki alıntı).

⁶⁸ "C. M. Sathas, *Documents inedits relatifs a l'histoire de la Grece au Moyen Age* (Paris: 1880-90), C. IX" (R. Anhegger, 1940, s. 285'deki alıntı).

⁶⁹ William Plomer, *Yanya Sultanı* (Çev.: Murat Belge), (İkinci basım. İstanbul: Milliyet Yay., 1995), s. 26.

⁷⁰ R. Anhegger, *a.g.m.*, s. 284-301; R. Anhegger, "Martolos" *İ.A.*, C.VII, s.341; B. Keser, *a.g.m.*, s. 267-268; Yavuz Ercan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslüman Olmayan Halkın Hukuki ve İctimâi Durumu (1300-1600)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üni. Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1972), s. 324.

William Plomer, Armatol ya da Martolos adı verilen kuvvetlerin Bizans döneminden kalmış olduğu görüşündedir⁷¹. Martolos adını taşıyan teşkilât Bizans kökenli olup Osmanlılar Bizans topraklarını ele geçirmeye başladıkları andan itibaren yerlilerden bazılarını hizmetlerinde kullanarak, bunların silah taşımalarına ve dolaşmalarına izin vermişlerdir. Böylece Yunanca olan Martolos kelimesi devletin resmi kayıtlarına da geçmiştir⁷².

Martolos teşkilatının Osmanlı Devleti'ne Bizans'dan geçtiği konusunda yaygın bir görüş olmasına karşılık, Rumeli'de geniş bir alana yayılmış olan bu teşkilatın Sırp-Macar sınırında teşkilatlandığı için Sırp-Macar kökenli olduğu da ileri sürülmüştür⁷³.

Kısacası Osmanlı Martolos teşkilatının kökeni ve hangi modele göre teşkilatlandırıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Türklerin Balkanlar'ı fethinden önce buna benzer bir teşkilatın Bizans tarafından kullanılmış olması ve ismen de benzemesi oldukça dikkat çekicidir. Martolos teşkilatının kökeninin Bizans'ta mı yoksa Sırp-Macar ya da Arnavud sınır teşkilatında mı olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Osmanlı Devleti ihtiyaçları doğrultusunda bu teşkilatı devralarak genişletmiş ve yeniden teşkilatlandırarak kendi hizmetinde kullanmıştır⁷⁴.

⁷¹ W. Plomer, *a.g.e.*, s. 26.

⁷² B. Keser, *a.g.m.*, s. 268; M. Z. Pakalın, *a.g.m.*, s. 410.

⁷³ H. İnalçık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar*, s. 180-181; B. Keser, *a.g.m.*, s. 268; Milan Vasic, *a.g.m.*, s.48-49; Elizabeth A. Zachariadou, "İlk Osmanlılara Dair Tarih ve Efsaneler," Çeviren: Yunus Koç, *Söğüt'ten İstanbul'a*, (Derleyenler: O. Özel-M. Öz), 341-394, (Ankara: İmge Kitabevi, 2000), s. 388-389.

⁷⁴ Yunus Irmak, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martolos Teşkilâtı Hakkında Bir Çalışma," *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 63:185-190, (İstanbul, 1989), s.186; H. İnalçık, *a.g.e.*, s.180-183; Milan Vasic, "The Martoloses In Macedonia," *La Macèdonia Et Les Macèdoniens Dans Le Passe'*, 103-117, (Skopje, 1970) s.103-105.

1.3. Kuruluşu

L. Barbar, herhangi bir kaynak belirtmeden Martolos teşkilatının II. Murad tarafından 1421 tarihinde kurulduğunu belirtmiştir⁷⁵. Ancak buradan, Martolosların bu tarihte yeniden teşkilatlandırılmış oldukları ve askeri bir teşkilat haline getirildikleri anlaşılmaktadır. Çünkü ilk Osmanlı kaynaklarının bazılarında, Martolosların Osman Gazi (1300-1326) ile Orhan Gazi (1326-1362) zamanlarında da var olduklarına dair bilgiler bulunmaktadır. Buna göre Osman Gazi'nin, İnegöl'e yapılan hareket sırasında (1285) İnegöl tekfurunun ikiyüz kişilik bir kuvvetle kurduğu tuzağı haber veren Eratun isimli bir Hristiyan Martolosundan sözedilmektedir. Aynı şekilde Orhan Gazi döneminde Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçerek Konur Kalesi'ni fethetmesi sırasında, Martolosların Gelibolu yöresinden haber getirdikleri, casus ve haberci olarak kullanıldıkları da kayıtlıdır⁷⁶.

Aşıkpaşazâde, Martolosları açıkça haberci ve casus olarak tanımlamıştır⁷⁷. Martolosların haberci ve casusluk hizmetlerine sonraki dönemlerde de devam ettikleri görülmektedir. Nitekim Sultan II. Murad, 1447 tarihinde Akçahisar'ı fethederek, Edirne'ye döneceği sırada, Macar Kralının oğlu Yanko Hünyad'ın Osmanlılar üzerine bir sefer yapacağını tanınmış bir casus olan Martolos Doğan (Togan) vasıtasıyla öğrenmiştir⁷⁸. Martolos Doğan'ın Kurtçu ve Korucu ünvanlarıyla tanınmış olduğu, II. Murad döneminde Sekbanbaşı ve Yeniçeri

⁷⁵ R. Anhegger, "Martolos", İ.A., s.342; R. Anhegger, "Martoloslar Hakkında", *Türkiyât Mecmuası*, s.285; M. Vasic, "Osmanlı İmparatorluğunda Martoloslar", *İ.Ü. Edebiyat Fak. Tarih Dergisi*, s. 49.

⁷⁶ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı*, s.79-80; R. Anhegger, "Martoloslar Hakkında," s.285-286; Âşıkpaşazâde, *Aşıkpaşa-zâde Tarihi* (Nşr. Âli Bey), (İstanbul, 1914), s. 5-50.

⁷⁷ Âşıkpaşazâde, a.g.e., s. 5.

⁷⁸ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman* (Nşr. N. Atsız), (İstanbul: Türkiye Yay., 1947), s. 186; B. Keser, a.g.m., s. 269.

Ağalığı yaptığı, Fatih döneminden önce öldüğü ya da çok az bir süre Fatih döneminde yaşamış olduğu bildirilmiştir⁷⁹.

Fatih döneminde de Mihaloğlu Ali ve İskender Beylerin Macarlar'a karşı yaptıkları akınlardan birinde, yanlarındaki kırk Martolosun haberci olarak hizmet ettikleri kaydedilmiştir⁸⁰.

Bu tarihe kadar Martoloslar hakkında bilinenler hemen hemen bunlardan ibaret olmasına karşılık, daha sonraki yıllara ait kayıtlar Donado da Lezze'de bulunmaktadır. O'nun bildirdiğine göre Martoloslar, beş-altı bin kişiden ibaret, aynı akıncılar gibi fakat Hristiyanlardan oluşmuş bir kıta halinde, Karaman'a ve Uzun Hasan'a karşı yapılan sefere katılmışlardır⁸¹.

Martolos tabiri ilk Osmanlı kaynaklarında haberci ve casus anlamlarında kullanılmıştır. Ayrıca Martolos tabiri Rumeli'ye ait olmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasını anlatan ilk Osmanlı kaynaklarında Martolosların Anadolu'da mevcut oldukları, sonraki dönemlere ait kaynaklarda ise Martolosların mevkilerinin Rumeli'de bulunduğu belirtilmiştir. Özellikle XV. yüzyılın ortalarından itibaren teşkilatın genişlemesiyle Tuna Nehri boylarında, Macaristan'da, Adriyatik kıyıları ve Bosna sınır kalelerinde muhafızlık hizmeti yanında çeşitli seferlere de katılarak akıncı gibi hizmet etmişlerdir⁸².

Kısacası Martolosların XV. yüzyılın ikinci yarısında askerî bir teşkilat haline geldikleri kabul edilmektedir. Buna göre Martoloslar

⁷⁹ Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livasındaki Has, Mukataa, Mülk ve Vakıflar* (Birinci basım. İstanbul: Üçler Basımevi, 1952), s.224.

⁸⁰ R. Anhegger, "Martolos," *İ.A.*, s. 342; B. Keser, *a.g.m.*, s. 269.

⁸¹ "Donado da Lezze, *Histoira Turchesca* (Nşr. Dr. I. Ursu), (Bucareşti, 1910), s.151" (R. Anhegger, "Martoloslar Hakkında", 1940, s.286'daki alıntı); R. Anhegger, "Martolos", s 342.

⁸² Y. Irmak, *a.g.m.*, s.187; B. Keser, *a.g.m.*, s.269-270; R. Anhegger, "Martoloslar Hakkında," s. 286-287.

XV. yüzyıldan itibaren teşkilatlandırılmaya başlanmıştır ve Osmanlı Devleti Martolos teşkilatı üzerinde bir takım değişiklikler yapmıştır. II. Murat döneminde Martoloslar idari sistem içerisine kabul edilerek, mevcut teşkilatları genişletilmiş ve geliştirilmiştir. Martolos teşkilatının askeri bir kimlik kazanması, 1421 veya 1438 tarihlerinde yapılan değişiklikle mümkün olmuştur. Bu dönem içerisinde yapılan birtakım yeni değişikliklerle Martoloslar çok yönlü olarak hizmet etmeğe başlamışlardır⁸³.

2. MARTOLOS TEŞKİLATININ OSMANLI DEVLET SİSTEMİ İÇİNE DAHİL EDİLMESİ

Osmanlı Devletinde ordu temelde Müslümanlardan oluşmakta ve asker ihtiyacı, özellikle XVIII. ve XIX. yüzyıllarda bu kesimden sağlanmaktaydı. Her ne kadar XVIII. yüzyıla kadar Kapıkulu ocakları Hristiyan tebaa çocuklarından devşirilen gençlerden oluşturulmuşsa da, bu gençler orduya kesinlikle Hristiyan kimlikleriyle alınmazdı. Türk örf ve adetlerini, İslâm dinini ve Türkçe'yi öğrenmek için bir süre eğitime tâbi tutulan devşirmeler, ancak eski kimliklerinden sıyrılıp Müslüman olduktan sonra asker olabilirlerdi. Bunun dışında, gayrimüslim tebaa devlete cizye vergisi ödediği için ilke olarak askerlik hizmetinden muaftı. Ancak Osmanlılar, bu genel kurala rağmen özellikle asker ihtiyacının arttığı dönemlerde gayrimüslimlerden yararlanmakta hiçbir sakınca görmemişlerdir. Bu uygulamanın ilk örnekleri, komşu Hristiyan devletlerinden sağlanan savaşçı askerlerdir. Örneğin, I. Murad'ın ordusunda vergi ödeyen beyliklerin gönderdikleri önemli sayıda Hristiyan askerler vardı ve bunlar yalnız Anadolu seferlerinde değil, Kosova Meydan Savaşında (1389) da Osmanlı kuvvetleri yanında yer almışlardı. Aynı şekilde Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşına (1402) katılan ordusunda da Sırp askerleri bulunuyordu. 1432-1433'de

⁸³ B. Keser, a.g.m., s.269-270; C. Orhonlu, a.g.e., s.79-80; M. Vasic, a.g.m., s.48-49.

Osmanlı ülkesini ziyaret eden Bertrandon isimli bir Fransız seyyah, II. Murad'ın ordusunda Sırp despotluğu, Arnavutluk ve Bulgaristan'dan gönderilmiş çok sayıda Hristiyan sipahi ve askerlerin bulunduğunu belirtmiştir⁸⁴.

Osmanlı Devleti, Rumeli fethinin genişlemesiyle birlikte bu tür ilk dönem uygulamaları yerine Balkanlarda karşılaştığı eski döneme ait Hristiyan kökenli askerî organizasyonlardan yararlanmaya başladı⁸⁵. Osmanlılar Balkanları ele geçirdiklerinde buralarda yeterli miktarda Türk ve Müslüman nüfus yoktu. Anadolu'da ise istenilen Türk birliği henüz tam anlamıyla kurulamamıştı. Buna karşılık Rumeli'deki genişleme başarıyla devam ediyor, bu durum Türklerin geniş Balkan topraklarındaki asker ihtiyacını arttırıyordu. Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da ve Rumeli'de adeta devamlı olan savaşları sürdürebilmek için büyük askerî kuvvetlere ihtiyacı vardı. Özellikle yüzlerce kalede asker bulundurması gerektiğinden, bu durumda asıl savaş kuvvetlerini bu geniş bölgelere dağıtıp elden çıkarmak tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyordu. Bu nedenle Osmanlı Devleti problemin çaresini, daha önce bu bölgelerde bulunan eski askerî teşkilatlar içinde yer almış küçük toprak sahibi ve asilzâde Hristiyan grupları yerinde bırakmak veya onları yeniden organize etmekte buldu⁸⁶. Üstelik bu yaklaşım Osmanlı Devletinin fetih politikasına yön veren esaslar veya ideallerle de çelişmiyor, aksine örtüşüyordu. Yani köylüler toprakları üzerinde tasarruf hakları ile bırakılırken fetihden önceki asil sınıflar ve askeri gruplar da genellikle Osmanlı askerî teşkilâtının içine alınıyordu. Çünkü devlet bunları reayadan ayrı tutuyor ve defterlere sipahi sıfıyla ayrı olarak kaydediyordu. Hristiyan ya da Müslüman tüm reaya

⁸⁴ Ufuk Gülsoy, *Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni* (Birinci basım. İstanbul: Simurg Yay., 2000), s. 17-18.

⁸⁵ U. Gülsoy, *a.g.e.*, s. 18.

⁸⁶ U. Gülsoy, *a.g.e.*, s.18-19; C. Orhonlu, *a.g.e.*, s.16; Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bulgarlar ve Voynuklar* (Birinci basım. Ankara: TTK Yay., 1986), s.8.

için herhangi bir şekilde silah taşımak yasaktı. Reaya, Osmanlı askerî sınıfına kesinlikle alınmazken, “sipahi kafirler” ise kabul edilmekteydi. Osmanlı Devleti’nin Hristiyan sipahiler hakkında takip ettiği bu siyaset, yerli askerî sınıfların olası direnişlerini kırarak Rumeli’nin fethini kolaylaştırmıştır. Osmanlı Devleti, Hristiyan sipahilere genellikle eski toprakları üzerinde geçimlerini sağlamaları amacıyla tımarlar vermiş ve yeni düzen içerisinde bunlara, eski konumlarına uygun bir statü sağlamıştır. Böylece çok sayıda Hristiyan sipahi, sahip olduğu dinî ve etnik kimliğinde herhangi bir değişiklik yapmaksızın Osmanlı egemenliği altında askerî hizmetler görmeye başlamıştır. Gerek tımarlı sipahi olarak, gerekse Martolos ve Voynuk veya başka isimler altında Osmanlı ordusunda küçümsenmeyecek kadar Hristiyan askerî gruplar vardı⁸⁷.

Osmanlı Devleti için yerli askerî sınıfların yerinde bırakılması, bir taraftan asker ihtiyacından ileri gelmişse de, diğer taraftan da sosyal politika açısından en uygun yol olarak seçilmiştir. Çünkü eski devletin veya bu devleti temsil eden hanedanın ortadan kaldırılmasıyla, Osmanlı Devleti’nin önünde bir takım askerî ve dinî sınıflar kalmış oluyordu. Bunlar ya kılıçtan geçirilmeli, ya raiyyet hayatına sürülmeli ya da yeni devletin idaresi altında aynı görevlerine devam etmeliydiler. Bu durumda, Balkanlardaki kalabalık Hristiyan halkın toptan katledilmesi veya zorla Müslüman yapılması söz konusu olmamış ve Osmanlı Devleti bunları yerlerinde bırakarak kendi hizmetinde kullanmıştır⁸⁸.

Osmanlı fetih siyaseti düzenli bir şekilde çeşitli safhalar izleyerek yürütülmüştür. Bu fetih siyasetinin ilk safhası, bir alıştırma yada alışma zamanı olarak gerçekleşir. Bunun arkasından, bazen tamamıyla

⁸⁷ U. Gülsoy, a.g.e., s. 18-19.

⁸⁸ M. Vasic, a.g.m., s.49; H. İnalçık, a.g.e., s.179-184; Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslim Teb’anın Yönetimi** (İkinci basım. İstanbul:Risale Yay., 1990), s.24-35; Georges Castellan, **Balkanlar’ın Tarihi (XIV-XX. yy.)**, Çeviren: Ayşegül Yaraman-Başbuğu, (Birinci basım. İstanbul: Milliyet Yay., 1991), s. 117-132.

barışçı yollarla yerli hanedan kaldırılır ancak eski devlete ait unsurlar kısmen korunur ve yapılan bir tahrirle bunlar Osmanlı devlet sisteminin dahil edilirdi. Bunu, yeni düzenin her şeye kendi kalıbı içinde şekil vermesi ve işlemesi safhası izlerdi. Hiçbir zaman eski düzenin birden ve tamamen kaldırılarak, Osmanlı kanun ve düzenininin zorla uygulanması söz konusu olmamıştır. Yani Osmanlı Devleti fethettiği bölgelerdeki dinî kurumları, sınıfların statülerini, idari taksimatı, vergileri, yerli adetleri ve askeri teşkilatları esas itibarıyla korumuş ve koruyucu bir siyaset izlemiştir⁸⁹.

Osmanlı Devleti'nin, Rumeli bölgesinde askerî işler de dahil olmak üzere birçok konuda yararlandığı Hristiyan toplulukların başında Martoloslar ve Voynuklar geliyordu. Diğer Hristiyan askerî ve yarı askerî teşkilatlarda olduğu gibi Martolosların da Osmanlı hizmetine alınmaları, hazır bulunan şartların kabulü ve onayı ile onların eski toplumsal ve sosyal durumlarının devren kabulü, kuvvetlendirilmesi ve genişletilmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Martoloslar, XV. yüzyılda Osmanlı Devletinin Avrupa'daki sınır bölgelerinde bulunurken, XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki bütün topraklarında organize edilmişlerdir⁹⁰.

3. MARTOLOSULARIN BALKANLAR'DA YAYILDIKLARI ALANLAR VE SAYISI

Martoloslar, teşkilâtın ilk dönemlerinden kaldırılışına kadar sürekli olarak aynı bölgelerde oturmadıkları gibi sayıları da sabit olarak kalmamıştır. Zaman zaman ve yer yer değişmeler olmuştur. Martolosların buldukları bölgeler ve yıllara göre sayıları genel olarak tablo halinde şu şekilde gösterilebilir:⁹¹

⁸⁹ H. İnalçık, a.g.e., s. 180-184; B. Eryılmaz, a.g.e., s. 34-35; İsmail Eren, **Rumeli'de Türk Kültürü** (Birinci basım. İstanbul: Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yay., 1970), s. 5-7.

⁹⁰ M. Vasic, a.g.m., s. 49.

⁹¹ Milan Vasic, **Martolosi u Periodu Uspona Osmanske Dražave** (Sarajevo, 1964), s. 17-23.

**Tablo 1. Martolosların Buldukları Bölgeler - Yıllara Göre Sayıları
ve Aldıkları Yevmiye Miktarı**

Yer Adı	Tarih	Martolosların Sayısı			Maaşları (Akçe olarak günlük ücretleri)
		Hristiyan Martoloslar	Müslüman Martoloslar	Toplam	
Golubac	1467	43	—	43	2
	1476-77	42	—	42	2
	1516	78	1	79	2
	1525			80	2
	1536				2
	1541 (Önce)	74	7	81	2
	1541	8	7	15	2
	1541 (Sonra)	56	—	56	2
Vidin	II. Mehmed döne.	156	—	156	
Hram	1516	7	3	10	2
	1525			11	2
	1541	9	1	10	2
	1541 (Sonra)	9	—	9	2
SmederevQ	1516	422	11	433	3
	1521-25	361	6	367	3
	1526			392	3
	1536			352	3
	1541 (önce)	349	3	352	3
	1541	295	4	299	3
	1541-43	246	3	249	3
	1559-60			57	3
	1572	49	5	54	3

Yer Adı	Tarih	Martolosların Sayısı			Maaşları (Akçe olarak günlük ücretleri)
		Hristiyan Martoloslar	Müslüman Martoloslar	Toplam	
Belgrad	1536			396	3
Kopilovaç	1536-41	381	3	384	3
	1541	341	4	345	3
	1541-43	145	5	150	3
	1559-60			92	3
	1572	84	9	93	3
Soko	1516	23		23	2
Soko	1541	18		18	2
	1541-43	18		18	2
	1516	5	5	10	3
Grocka	1525/26			10	3
	1559/60	24		24	3
Gradište	1572	22	1	23	3
	1516	21	19	40	3
Resava	1525/26			50	3
	1541	33	7	40	3
	1541-43	25	—	25	3
	1541	25	25	50	3
İlok	1541	76	—	76	3
Titel	1541-43	56	—	56	3
	1541	67	1	68	3
Slankamen	1541-43	67	1	68	3
	1578	10	—	10	
Nemci	1578	12	—	12	
	1541	83	15	98	4
Dobra	1541-43	44	6	50	4
	1541	40	8	48	3
Erdut	1541-43	25	4	29	3
	1541	92	2	94	
	1545-48	32	—	32	
Vukovar	1541	42	7	49	4

Yer Adı	Tarih	Martolosların Sayısı			Maaşları (Akçe olarak günlük ücretleri)
		Hristiyan Martoloslar	Müslüman Martoloslar	Toplam	
Borovo	1541	35	13	48	3
	1541-43	22	2	24	3
Osiyek	1541	499	42	541	4
Barça	1545-48	17	—	17	
	1568-70	96	6	102	4
Seksard	1619	9	22	31	4
	1573	77	35	112	5
Garaşgal	1552-54	29	1	30	4
Diven	1557	28	1	29	4
	1583	40	17	57	4
Şalgo	1588-89	20	5	25	4
	1569	19	1	20	4
Parkan-Bacan	1573	11	10	21	4
	1588-89	14	7	21	4
	1608-10	14	12	26	6
Subotica-(Sobotka)	1612	25	4	29	
	1629	16	9	25	5
	1631	16	9	25	
	1588-89	26	5	31	4
Paşka	1568-70	23	8	31	4
Palanka	1588-89	17	13	30	4
	1568-70	28	13	41	4
Endrek	1545	40	1	41	4
Baboça	1552-54	18	7	25	4
	1557	14	8	22	4
	1588-89	4	17	21	4
	1568-70	73	20	93	5
	1619	8	35	43	
Peçuy	1552-54	98	14	112	4
	1557	102	5	107	

Yer Adı	Tarih	Martolosların Sayısı			Maaşları (Akçe olarak günlük ücretleri)
		Hristiyan Martoloslar	Müslüman Martoloslar	Toplam	
Batasek	1552-54	55	5	60	5
Çanad	1556-57	28	2	304.5	4.5
	1557	31	1	32	4.5
	1568-70	15	9	24	5
	1549	59	8	67	5
Donbo	1552-54	26	1	27	5.4
Debrekez	1568-70	15	8	23	5.4
	1545	69	1	70	4
Debrezin	1565			60	
	1557	83	4	87	5
Hatvan	1573	57	19	76	4
	1588	48	19	67	4
	1549	43	3	46	5
Lak	1557	23	2	25	
	1588-89	40	6	46	
	1568-70	27	4	31	4
Kaloça	1543	67	1	68	5
Kanija	1545	58	3	61	5
	1552-54	50	3	53	5
	1556-57	59	3	62	5
	1557	58	3	61	5
	1568	35	3	38	4
	1568-70	37	3	40	5
	1619	28	35	63	7
Kapoşvar	1557	39	1	40	4
Kopan	1568-70	53	8	61	4
	1619	42	6	48	5
	1557	15	2	17	4
Mohaç	1568-70	28	7	35	4
Nograd	1544	130	1	131	5

Yer Adı	Tarih	Martolosların Sayısı			Maaşları (Akçe olarak günlük ücretleri)
		Hristiyan Martoloslar	Müslüman Martoloslar	Toplam	
Nograt	1549	112	9	121	5
	1561	37	2	36	5
Ostrogon	1543	1215	27	1242	5
Parkan Val	1544	890	44	934	5
	1549	396	28	424	5
	1557	331	14	345	4
	1565			291	
	1568-70	259	21	280	5
	1571	208	47	255	4
	1573			281	
	1588	126	53	179	4
	1612	88	3	91	8
	1626	30	1	31	5
	1631	32	50	82	8
Parkan Vedvar	1552-54	16	7	33	5
Parkan Korkmaz	1568-70	30	5	35	4
	1588-89	15	8	23	4
Peşta	1549	31		31	5
	1557	38	2	40	5
Predzinje	1543	331	12	343	5
	1549	280	13	293	5
	1557	263	13	276	5
	1557			222	
	1568-70	242	16	258	5
	1573			274	
	1588-89	183	20	203	
	1612	28		28	7
	1628	149	18	167	7
	1631	129	21	150	
Predzinje	1568-70	90	4	94	5

Yer Adı	Tarih	Martolosların Sayısı			Maaşları (Akçe olarak günlük ücretleri)
		Hristiyan Martoloslar	Müslüman Martoloslar	Toplam	
Predzinje	1573			85	
	1619	49	46	95	9
Parkan-Çekerden	1573	53	26	79	4
Seçen	1573	33	13	46	5
	1556-57	21	1	22	4
Segedin	1557	20	2	22	
	1573	17	2	19	4
	1545	94	6	100	5
	1552-54	91	5	96	
	1556-57	89	5	94	5
	1557	92	4	96	
	1568	72	3	75	
	1568-70	73	3	76	4
	1626	61	4	65	
Zigetvar	1568-70	66	35	101	5
Stolni-Beograd	1573			50	
	1543	490	14	504	5
Solnok	1557	148	10	504	5
	1568	237	14	251	4
	1568-70	130	15	145	4
	1608	35		35	6
	1612	23	21	44	5
	1626	16	3	19	
	1629-30	15	35	50	6
	1631	20	15	35	6
	1552-54	149	2	151	5

Yer Adı	Tarih	Martolosların Sayısı			Maaşları (Akçe olarak günlük ücretleri)
		Hristiyan Martoloslar	Müslüman Martoloslar	Toplam	
Solnok	1556-57	51	1	52	5
	1557	92	4	96	5
	1561	46	1	47	4
	1568-70	45	1	46	4
	1573	42		42	
	1591	71	5	76	
Simkloş	1556-57	44	1	45	5
	1557	45	1	46	5
	1561	50	1	51	
	1568-70	42	1	43	5
	1569	34	6	40	4
	1573			41	
	1588-89	34	7	41	4
Şimontornya	1557	18	8	26	5
Tomaşin	1588-89	11	13	24	4
	1552-54	19	2	21	4
Vaç	1557	16	4	20	4
	1588-89	10	11	21	4
	1544	106	5	111	5
	1549	38	1	39	5
	1557	24	2	26	5
	1564			26	
	1573	20	6	26	4
	1588-89	11	15	26	4

Yer Adı	Tarih	Martolosların Sayısı			Maaşları (Akçe olarak günlük ücretleri)
		Hristiyan Martoloslar	Müslüman Martoloslar	Toplam	
Tata	1557	20		20	5
Baya	1556-57	48	4	52	4
Seksar	1557	48	4	52	4
	1568	39	2	41	4
	1568-70	36	6	42	4
Vişegrad	1544	100	3	103	5
Zanbok	1546	70	8	78	5
	1549	58	5	63	4
Pakş	1557	32	7	39	4
	1563			93	
	1619	61	22	83	7
Sekeçuy	1552-54	39	1	40	4
Temeşvar	1641	60	3	63	4

Milan Vasic, *Mortolosi u Periodu Uspona Osmanske Drajava* (Sarajevo, 1964), s. 17-23.

Tablodan da anlaşılacağı gibi Martolosların sayısı sabit olarak kalmamış, yıllara ve bölgelere göre sürekli olarak değişmiştir. Ayrıca, XVI. yüzyıldan itibaren Hristiyan Martolosların yanında Müslüman Martolosların da görülmeğe başladığı ancak sayılarının Hristiyan Martoloslara göre daha az olduğu anlaşılmaktadır.

Martolosların sayısı, Osmanlı askerî teşkilâtı içinde yer alan Voynuk, Eflak, Hristiyan Sipahi gibi diğer gayr-i müslim teşkilatlarla karşılaştırıldığında ise farklı rakamlar ortaya çıkmaktadır. Bunların sayıları ve bölgelere göre dağılışı şekilleri de farklıdır. Bu durum örnek olarak belirli bölgelere ve yıllara göre tablo halinde şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 2. Martoloslar ile Diğer Teşkilâtlardan Olan Voynuk ve Eflakların Belirli Bölgelere ve Yıllara Göre Sayısının Karşılaştırılması

Yer Adı	Tarih	Martolosların Sayısı	Voynukların Sayısı	Eflakların Sayısı
Tırhala Livası	1466-1467	—	103 voynuk 203 yamak	—
Nevrekop, Köprülü, Kastorya ve dolayları	II. Murad	—	var	—
Arvanid-ili	1431	—	6 voynuk 13 yamak	—
Pirlepe	Fatih	—	var	—
Vulçitrin	1455	—	var	—
Debra	1466-1467	—	33 voynuk 107 yamak	—
Hersek Livası	1467-1468	—	var	7150
Hersek Livası	1477	—	var	107 cemaat
Bosna, Hersek, Yelec	1469	—	var	—
Bosna (Yenipazar, senice, Burud, Nartovo)	1516	—	var	—
Semendere Livası	Fatih	—	var	var
Semendere Livası	1527	—	var	—
Braniçeva	1467-1468	52	6 Lagator 217 voynuk 503 yamak	—
Vidin	Fatih	56 Ulûfeli M. 150 Müsellem Martolos	231 voynuk	—
Pojega	1545		var	—

Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar* (Ankara: TTK Yay., 1987), s. 165.

Fatih devrinde Belgrad vilâyetinde Floridin (Florentin) ve Bana (Banja) kalelerinde ellialtı ulûfeli, yüzelli müsellemler Martolos; 1468'de Güğercinlik (Golubatz) kalesinde elliki Martolos; 1492'de Semendere ve ona bağlı Hram ve Jabra kalelerinde toplam beşyüzden fazla Martolos; 1550-1551'de Budin eyâleti ile Kapoşvar ve Garzgal kalesinde toplam binbeşyüzyedi Martolos; 1592'de Fethül-islâm kalesinde ellidokuz Martolos; Kanûnî döneminde Cema Reka bölgesinde otuzbir ve Bana bölgesinde yirmialtı Martolos; 1572-1573'de Alacahisar (Kruşovac) civarındaki bir madeni korumak için görevlendirilen altmışüç tane Martolos vardı⁹².

Kısacası tabloda gösterilen yerler ve bunların dışında XVI. yüzyılın ikinci yarısında Martolosların bulunduğu diğer bölgeler genel olarak şu şekilde sıralanabilir; Mohaç, İzvornik, Belgrad, Semendere, Sirem, Böğürdelen, Kaçanik, Koçayna, Vardar Yenicesi, Temeşvar Delvine, Budin, Görice, Lipova, İlbasan, Avlonya, Yanya, Yenipazar, Üsküp, Kilis, Nova, Göle, Prekin, Jablan, Sedd-i İslâm, Vidin, Bosna, Zigetvar, Agrafa, Serfiçe, Alasonya, Grenye (Grevena), Dumnik, Tırhala, Nasliç, Narda, Karlı-ili, Badracık, Trebeniş, Kerpeniçe, Florina, Kesriye, Ustrova, Vodina, Manastır, Pirlepe, Selânik, Eğribucak, Çarşamba, Cumapazarı, Manastır, Horpişte, Platina, Filibe (Plovdiv), Füle, Czekczy (Szecsi), Ertergon, Eğri, Varad, Csanad, Lippa, Radna, Orşova, Ohri, Strumica, Kanije, Hanya, Larissa gibi yerlerde Martoloslar buldukları gibi Belgrad'dan İhtiman'a kadar uzanan yol üzerindeki kazalar ve Yagodina, Risve, İsfirlik, Breznik, Niş, Ürgüb, Sırışnik, Piro, İhtiman, Avrethisar, Petric, Nevrekop, Voden, Karaferia (Verria), Sofya, Berkovica, Razlog, Tatar Pazarcık, Gümülcine (Komotini), Balata, Drama, Çuklova, Dupnica, Serez, Melnik, Zychnen, Praveşka, Kavala, Köstendil, Augustin, Ahi Çelebi, Samokov, Vrana,

⁹² H. İnalçık, a.g.e., s. 155-180; R. Anhegger, "Martoloslar Hakkında", s.287-291; B.O.A., MAD 7208; MAD 5337; MAD 2740.

Köprülü, Eğridere, Kırçova, Leskofça, Karatova, Toyran, Kalkandelen, Ustrumca, Ergiri Kasrı, İştıp, Tikveş, Radovişte, Kostodin, Islovin, Musiçe, Razlık, Golos, Ernune, Çatalca, Keserlu, Mızrak, Yenişehir-i Fener, Şehir-köyü, Çağlayık, Zihne gibi yerler de Martolosların yayıldıkları alanlar arasındadır Derbendlerde görevli olan Martoloslar özellikle Bulgaristan, Sırbistan, Makedonya, Yunanistan ve Arnavutluk bölgelerinde yer almışlardır⁹³.

Martoloslar çoğunlukla Rumeli bölgesinde yayılmış olmalarına rağmen özellikle ilk dönemlerde seyrek de olsa Anadolu'nun bazı yerlerinde de Martolosların bulunduğu bilinmektedir. Örneğin, XVI. yüzyılın başlarında Trabzon Livası'nda bulunan İskele ve Çepni nahiyelerinde tımar sahibi Martoloslar bulunmaktadır⁹⁴. Bu Martolosların, Arnavutluk'dan sürgün olarak gönderildikleri ve Martolosluğun irsî olması nedeniyle Martolosluklarının devam ettiği sanılmaktadır⁹⁵.

⁹³ B.O.A. Cevdet ts. - Zaptiye ks., nr. 1835, nr. 1540; MAD 7208, s.158; H. İnalçık, a.g.e., s.145-184; R. Anhegger, a.g.m., s.282-300; C. Orhonlu, a.g.e., s.79-92; M. Vasic, "The Martoloses In Macedonia," s.103-117; M. Vasic, "Osmanlı İmparatorluğunda Martoloslar," s.47-62; Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu Bütçelerine Ait Notlar ve 1669-1670 (H. 1079-1080) Mâlî Yılına Ait Bir Osmanlı Bütçesi ve Ekleri," İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, C. XVII, S. 1-4:193-347, (İstanbul, 1955-1956), s. 269-282; Halil İnalçık, "Osmanlı Devrinde Türk Ordusu," Türk Kültürü, S.22, 49-56, (Ankara, 1964), s. 54-55.

⁹⁴ M. Tayyib Gökbilgin, "XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi," Belleten, C. XXVI, S.101:293-337, (Ankara, 1962), s.327-329.

⁹⁵ B. Keser, a.g.m., s.275; R. Anhegger, a.g.m., s.286; M. A. Ünal, a.g.e., s.195.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MARTOLOSLARIN HUKUKİ STATÜSÜ

1. MARTOLOSLARIN İDARİ DÜZENLERİ

1.1. Askeri Teşkilatları

Martolos teşkilatının ilk dönemlerdeki durumu hakkında pek fazla bilgi yoktur. Martolos teşkilatı, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki hemen hemen bütün topraklarına yayılmış olduğundan, teşkilatın içinde çeşitli halkalara ve dinlere mensup kimseler yer almıştır. Buna göre Martolos birlikleri Bosna ve Dalmaçya bölgesinde Sırp-Hırvatlardan, Yunanistan'da Rumlardan, Macaristan sınır bölgesinde Macarlardan, Arnavutluk'ta Arnavutlardan, Güney Slav bölgelerinde ise Güney Slav halkından ve kısmen de diğer milletlerden oluşmuştur. Bir bölgedeki Martolosluk hizmeti için insanlar yerli halktan özellikle de küçük toprak sahipleri ve asilzâde gruplardan seçildiği için bunların etnik ve dini yapıları, teşkilatın da etnik ve dini yapısını oluşturmuştur. Dolayısıyla bu yöndeki herhangi bir değişiklik, teşkilatın yapısında da benzer bir değişmeye yol açmıştır. Ancak Türk sınır bölgelerindeki şehirlerde özellikle Macaristan'da ve bugünkü Romanya'nın bazı bölgelerinde yer alan askeri Martolos birlikleri biraz daha fazla olup, bunlar etnik olarak hemen hemen tamamen Güney-Slavlardan özellikle Sırp'lardan oluşmuştur. Macarlar ve Romenler daha az olup Yahudiler ve diğer milletler örneğin Türkler çok seyrek olarak yer almışlardır⁹⁶.

İlk dönemlerde Martolosların çoğunluğu Ortodox-Hristiyan olmasına karşılık, sonraları diğer mezheplere mensup olanlar da görülmüştür. Esas olarak Hristiyanlardan oluşan Martolos teşkilatında, sonraki

⁹⁶ R. Anhegger, "Martoloslar Hakkında," s. 287-288, M. Vasic, "The Martoloses In Macedonia," s.106-17; M. Vasic, "Osmanlı İmparatorluğunda Martoloslar," s.60; Y. Irmak, a.g.m., s.188; Y. Ercan, **Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar**, s. 9.

dönemlerde halkın bir kısmının İslâm dinini kabul etmesiyle, özellikle Bosna'da oldukça fazla sayıda Müslüman Martolos ortaya çıkmıştır. İlerleyen zamanda özellikle Martolosların yönetici kademesinde bulunan kişilerin Müslüman olmalarına dikkat edilmiştir. Ancak dini açıdan meydana gelen bu değişiklikler, teşkilatın etnik yapısında önemli değişmelere yol açmamıştır. Martolos teşkilatının homojen olmayan etnik ve dini bir yapıya sahip olduğu görülmektedir⁹⁷.

Osmanlı Devleti'nde Martolosluk hizmeti irsî olup kural olarak babadan oğula geçerdi. Eğer oğul yoksa yakın bir akrabaya da geçebilirdi⁹⁸. Ancak bazı istisnalar da görülmüştür⁹⁹. Ayrıca yetkili makamlar gerektiğinde bu imtiyazı geri alarak Martolosu reaya sınıfına geçirebildiği gibi görevini kötüye kullanan ya da göreve gelmeyen Martoloslar cezalandırılır veya görevine son verilirdi. Martolos teşkilatı, Martolosların daha önce Martolos statüsüne sahip olanlar arasından seçilmesi ve irsî olarak babadan oğula veya yakın bir akrabaya geçmesi dikkate alındığında dışarıya kapalı gibi görünmekle birlikte, teşkilatın ilk dönemlerinde ya da sayıca kuvvetlendirilmesi gereken durumlarda, imtiyazlı halk gruplarından (küçük asilzâde grupları, Voynuklar, Derbendçiler gibi...) seçilmiş olan kimseler de Martolos teşkilatına kabul edilmiştir. Reayanın ise Martolos teşkilatına girmesi yasaklanmıştır¹⁰⁰.

⁹⁷ M. Vasic, *a.g.m.*, s. 59-60; B. Keser, *a.g.m.*, s. 274.

⁹⁸ B.O.A. Cevdet ts. - Zaptiye ks., nr. 2177: "Eğridere, Komanova, İştîp ve Koçayna derbendlerini korumakla görevli altmış dört Martolos neferinin başındaki Seyyid Mustafa vefat edince, yerine oğulları Seyyid Abdülhalim ile Ali görevlendirilmiştir (11 Ocak 1788)."; M. Vasic, "Osmanlı İmparatorluğunda Martoloslar," s.58-60; Ç. Orhonlu, *a.g.e.*, s.87-88; B. Keser, *a.g.m.*, s. 274.

⁹⁹ B.O.A. Cevdet ts. - Zaptiye ks., nr. 3837: "H.1213/1798 yılında Köstendil sancağındaki Eğridere, Komanova, İştîp ve Karatova derbendlerinin korunması için görevlendirilen altmış dört nefer Martolosun başına (merkezden tayin edilmediği halde Martolos başı olmuş olan Abdülhalim ve sonra halefi Ali'nin vefatı ile) Hassa teberdarlarından Arnavud Mustafa Martolos başı olarak tayin edilmiştir. Ancak bir süre sonra tasarruf hakkının yarısı, yaşadığı halde öldü sanılan ve sonra yaşadığı ispatlanan (ispat-ı vücud eden) Ali'ye verilmiştir."

¹⁰⁰ M. Vasic, *a.g.m.*, s. 58-59; Y. Irmak, *a.g.m.*, s. 188-189.

Martolos birliklerinin yapısı, on'lar kuralına göre ayrılmış olan Türk birliklerinin yapısına uygun olup birlikler, mie (yüz) bölük ve oda şeklinde ayrılıyordu. Martolosların başında, aynı zamanda “Ser-i Martolos”da denilen “Martolos Başı” bulunuyordu. Martolos Başı bulunduğu bölgedeki idare amirinin idaresi altında idi¹⁰¹. Martolos başılar kendilerine tanınmış sınırlar içinde meydana gelen her türlü olaydan sorumlu oldukları¹⁰² gibi teşkilatın teftiş ve adalet işlerine bakarlar ve gerektiğinde askerî harekâta da katılırlardı. Martolos başılar, buldukları bölge idarecilerinin teklifiyle merkezden tayin olunurlardı. Yani Martolos başının seçiminde, bölgenin idare amiri tarafından seçilmiş olan kişiler merkeze bildirilir, merkezi otoritenin de onayından sonra seçilen kişiye rütbe verilerek göreve başlardı¹⁰³. Örneğin; 1833 tarihinde, Üsküp nâzırı olan Hıfzı Paşa Karatova içinde, Eğridere ve diğer yerlerin korunması için tayin edilmiş olan altmış dört nefer Martolosun başına uygun gördüğü kimseyi yani Saray-ı atık teberdarlarından Mehmed isimli kişiyi bildirdikten sonra bu kişi Martolos başı olarak görevlendirilmiştir¹⁰⁴.

Yüzlükler ve Oda'lara ayrılmış olan Martolos birlikleri, Martolos ağaları ve yüzbaşları tarafından idare ediliyordu. Martolos ağalıkları, XV. yüzyılda “ser oda” veya “ser bölük” adı altında dokuz ya da onar kişilik gruplar halinde oluşmuştu ve idaresi altında bulunan Martolosların yönetiminden sorumluydu. XVI. yüzyılın sonlarında Martolos birliklerinde bulunan nüfuzlu kimseler haramibaşı, yüzbaşı, odabaşı rütbelerinde olup bunların dışında kethüda, alemdar kolçavuşu ve çavuş gibi Türk askerî terimlerini taşıyan kimseler de bulunuyordu.

¹⁰¹ B.O.A. Cevdet ts. - Zaptiye ks., nr. 2247: Eğridere ayânının, Martolos başının işlerine müdahale etmesi H. 1223 / 1808'de gönderilen bir emirle yasaklanmıştır.

¹⁰² B.O.A. Cevdet ts. - Zaptiye ks., nr. 1835: Yenişehir-i Fener kadısına, Edirne. Naslıç ve civardaki kadılara hitaben 1712 sonlarında yazılmış olan hüküm.

¹⁰³ C. Orhonlu, a.g.e., s.80-89; H. Tongur, a.g.e., s.106; Y. Irmak, a.g.m., s.188-189; B. Keser, a.g.m., s.271; R. Anhegger, “Martoloslar Hakkında,” s.295-296.

¹⁰⁴ B.O.A. Cevdet ts. - Zaptiye ks., nr. 1360, nr. 1835, nr. 3920.

Martolosların yönetici kademesinde bulunanların Müslüman olmalarına dikkat ediliyordu¹⁰⁵.

Bir kalede Martolos sayısı fazla olduğu zaman, kendi içlerinde bir bölünme olurdu¹⁰⁶. 1574 yılında Temeşvar'a bağlı Göle kalesinde Martoloslar "ağa-i evvel" ve "ağa-i sâni" olarak iki bölük halinde iken¹⁰⁷ Mudak'taki Martoloslar tek ağalık halinde idiler¹⁰⁸. Ağa-i sâni olanlar daha az ücret alıyorlardı¹⁰⁹.

Bir nahiye ya da kaza dahilindeki Martolosluklar, bir Martolos başının idaresine verilmiş olmasına rağmen zaman zaman bütün Martoloslukların bir Martolos Başbuğunun idaresi altında birleştirilmesi de düşünülmüştür. Özellikle Martolos ağalarının aralarında bir anlaşmazlık çıktığında bu anlaşmazlığı çözmek, bunların arasında birlik sağlayarak, haydutlara ve benzeri tehlikelere karşı koyabilmek amacıyla belirli bölgelere Martolos Başbuğları atamaları yapılmıştır¹¹⁰.

Martolosların hizmet süreleri hakkında kesin bir kural yoktu. Yani bu süre önceden tespit edilmiş olmayıp, kendilerinin kişisel yetenekle-

¹⁰⁵ C. Orhonlu, a.g.e., s. 89-90; R. Anhegger, a.g.m., s. 295-296; Y. Irmak, a.g.m., s. 188; B. Keser, a.g.m., s. 271-272.

¹⁰⁶ C. Orhonlu, a.g.e., s. 90.

¹⁰⁷ B.O.A. MD. XXV, Hüküm nr. 2828, s. 307.

¹⁰⁸ B.O.A. MD. XXV., Hüküm nr. 1375, s. 125.

¹⁰⁹ B.O.A. MD. XXV, Hüküm nr. 241, s. 24; 981/1573'de Göle Kalesi birinci ağası 12 akçe yevmiye alıyordu. Kilis sancağında bulunan Berzoviça kalesi ikinci ağası ise 10 akçe alıyordu; MD. XXV, Hüküm nr. 1470, s. 138; 982/1574'de Kilis sancağının Martolos ağalığını yapan kimseler de 14 akçe alıyordu; C. Orhonlu, a.g.e., s. 90-91.

¹¹⁰ B.O.A. Cevdet ts. - Zaptiye ks., nr. 1540; Agrafa, Serfiçe, Alasonya, Dumnik, Tırhala, Yanya, Naslıc, Narda, Karlı-ili, Badram ve Kerpeniçe kazalarında bulunan Martoloslukların aralarında birlik olmadığı için haydutlara ve diğer tehlikelere karşı yeterli güvenlik sağlanamadığından, Hassa Koz-bekçilerinden (yani Bostancı ocağına bağlı saray hizmetkârlarından) Osman isimli şahıs tehlikeye işaret ederek, bu tehlikenin önlenmesi için Martolosların başına bir başbuğ tayin edilmesi gerektiğini söylemiş ve bu göreve de kendisi talip olmuştur. Bu istek, bu kişinin Baş-Muhasebe kalemlerinde başbuğluk kaydının olmamasına rağmen kabul edilmiştir (1705).

rine aynı zamanda Osmanlı Devletinin ihtiyaç ve menfaatlerine bağlıydı. Bu süre aralıksız on-onbeş hatta yirmi yıl olabilirdi. Hizmet süresinde kendilerine mevkileri, dereceleri, ücretleri ve benzeri durumlarının kaydedildiği bir berât verilirdi¹¹¹. Ellerinde bu berât olmadan, ücretleri ödenemezdi. Örneğin, 1579'da Belgrad'da görev yapan Yakub Boğdan isimli bir Martolosa, berâtında babasının ismi Yakub yerine yanlışlıkla Yakib yazılmış olmasından dolayı ücretinin ödenmediği bildirilmektedir¹¹². Görüldüğü gibi Martolosların Türk askerî hizmetindeki hukukî durumları, genel Türk kanun hükümlerine göre çıkartılan şahsa ait berâtlarla düzenlenmiştir¹¹³.

Ordu hizmetindeki Martoloslar üniformalı, kendilerine özgü harp sancakları olan muvazzaf ve maaşlı asker bölüklerine ayrılmışlardı. Martoloslar daha çok yaya bazen de atlı olarak görev yapmışlardır. Silahları Türk askerî kuruluşlarında kullanılanların aynısı olup ilk dönemlerde kılıç, balta gibi vurucu ve uzun mızraklar gibi hücum silahları, daha sonraları ise ateşli silahlar kullanmaya başlamışlardır¹¹⁴.

1.2. Çeşitli Martolos Grupları

Osmanlı Devleti'nde, Rumeli'de yaygın bir teşkilât olan Martoloslar, gayr-i müslim tebaanın en kalabalık gruplarından biriydi¹¹⁵. Çeşitli görevleri olan bu teşkilâtın aslen raiyyet mi oldukları konusu üzerinde önemle durulmuştur. Halil İnalçık'a göre Martoloslar, menşe'de muaf ve müselleme reâyâdan ayrı, belirli bir düzeni ve kuralları olan müstakil bir teşkilât olup Osmanlılar ihtiyaçları doğrultusunda zamanla bu

¹¹¹ M. Vasic, a.g.m., s. 53; B.O.A. Hatt-ı Hümayûn ts. - vesika no. 36470.

¹¹² R. Anhegger, a.g.m., s. 295-296.

¹¹³ M. Vasic, a.g.m., s. 53.

¹¹⁴ M. Vasic, a.g.m., s.52-54; Y. Irmak, a.g.m., s.188-189; U. Gülsoy, a.g.e., s.21.

¹¹⁵ Halime Doğru, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaya-Müselleme-Taycı Teşkilatı (XV. ve XV. Yüzyıllarda Sultanönü Sancağı)**, (Birinci basım. İstanbul: Eren Yay., 1990), s. 17.

teşkilâtı, askerî muâf ve müselleme reâyânın da katılması yoluyla genişletmişlerdir¹¹⁶.

Esas itibariyle Hristiyanlardan oluşmuş Martolos teşkilâtı için Osmanlı Devleti dönemin durum ve şartlarına göre hareket etmiştir. Buna göre, Martolosların bir kısmını belli bir ücret karşılığında, gönüllü olarak hizmet ettirirken, bir kısmını da bir takım vergilerden ve işlerden muaf tutma yoluyla görevlendirmiştir¹¹⁷. Bu durumda Martolosları: Muâf ve Müselleme Martoloslar, Ulûfeli Martoloslar, Ücretli Martoloslar ve Kara Martoloslar olarak çeşitli gruplar halinde incelemek mümkündür. Martolosları bu şekilde çeşitli gruplara ayırarak incelemek, teşkilâtın yapısını anlayabilmek için de gereklidir.

1.2.1. Muâf ve Müselleme Martoloslar

Muâf Martoloslar, buldukları yerin güvenliğini sağlamakla görevli olup derbend hizmeti ile yükümlü olan Hristiyan köylülerden oluşuyordu. Buldukları yerlerde oğulları ve akrabaları yani aileleri ile birlikte defterlere kaydedilir ve verilen vazifeleri yapmakla sorumlu tutulurlardı. Yaptıkları görevlere karşılık haraç, ispençe, öşür gibi avâriz-ı divâniyeden muaf oldukları gibi sancak beylerinin adamlarına hizmet etmek, otluk biçmek, esir beklemek, odun kesmek gibi angarya işlerden de uzak tutulmaları gerekiyordu. Aşar ve cizye vergilerinden muaf değildiler. Avâriz-ı divâniye, tekâlif-i örfiye, tekâlif-i şakka'dan muaf olma şeklinde geçen vergi muafiyetleri bölgeden bölgeye değişebiliyordu. Örneğin, Sirem sancağında görev yapan Martoloslara, hukukî şer'iyeden başka, avâriz-ı divâniye ve tekâlif-i örfiyeden muaf olma şartı ile berat vermişti. Bunun dışında 1573 tarihinde Alaca sancağında Derbend köyünün altmış üç zimmîden ibaret olan halkı, haraç, ispenç, âdet-i ağnam, öşr-i galat gibi tekâlif-i örfiyeden muaf olmasına karşılık,

¹¹⁶ H. İnalçık, a.g.e., s. 179-180; R. Anhegger, "Martolos," s. 343.

¹¹⁷ R. Anhegger, a.g.m., s. 343; H. İnalçık, a.g.e., s. 179-183.

belirli bir miktar para vererek civardaki bir madeni eşkiyalara ve çeşitli tehlikelere karşı korumak şartıyla Martolos tayin edilmişlerdir¹¹⁸.

1.2.2. Ulûfeli Martoloslar

Ulûfeli Martoloslar kesin olarak raiyyet olmayıp, askerî ve sipahi neslinden gelmişlerdi. Kale ve palangalarda hizmet etmişlerdir. Örneğin, 1468'de Tuna üzerindeki Güğercinlik kalesinde, on-onbeş kişilik bölükler halinde bulunan elli iki ulûfeli Martolos günlük iki akçe ulûfe aldıkları gibi haraç, ispençe ve rüsûm-ı raiyyetten de muaf idiler. Aynı şekilde Fatih döneminde, Vidin ve civarında hizmet eden Martoloslar arasında, elli altı ulûfeli Martolosun yanında yüz elli müsellemler vardı. XVI. yüzyılda Macaristan'daki kalelerde görevli olan Martoloslara üç ya da sekiz akçe yevmiye veriliyordu¹¹⁹.

Kısacası ulûfeli Martoloslar, sipahî neslinden gelme Hristiyanlar olup kale ve palangalardaki hizmetlerine karşılık ulûfe yani yevmiye almışlardır.

1.2.3. Ücretli Martoloslar

Ücretli Martoloslar, ihtiyaç görülen durumlarda halktan olan kimselerin yazılması ile mümkün olmuştur. Bir köy halkının tamamı Martolosluk yapabildiği gibi Martolos çıkaran köylerden birer ikişer Martolos toplanarak, gereken yerlerde görevlendirilmiştir. Örneğin, 1572'de Prekin ve Bane civarında, bölgenin korunmasında görevli otuz Martolosdan bazıları ihtiyar, bazıları da vefat ettiği için hem sayıları azalmış hem de görevlerini yeterince yapamaz olmuşlardı. Bu durumda Martolos ağası Zaim Mustafa'ya, oğullarından ve kardeşlerinden işe

¹¹⁸ C. Orhonlu, a.g.e., s. 90-92; R. Anhegger, a.g.m., s. 343; H. İnalçık, a.g.e., s.155-179.

¹¹⁹ C. Orhonlu, a.g.e., s. 92-93; R. Anhegger, a.g.m., s. 343; H. İnalçık, a.g.e., s.158-179; U. Gülsoy, a.g.e., s. 21.

yarayanları Martolos olarak yazıp otuz kişilik kadroyu tamamlaması emredilmiştir. Bir başka örnekte ise; 1571'de Avlonya ve Delvine sancaklarında isyan halinde bulunan otuz iki Arnavud köyüne karşı, bazı vergilerden muaf olmak şartı ile bin Martolos görevlendirilmiştir. Ancak devamlı tehlikenin bulunduğu yerlerde ücretli değil, muaf Martoloslar yerleştirilmiştir¹²⁰.

Ücretli Martoloslar, ihtiyaç duyulması halinde, halkın içinden bazı kimselerin seçilerek görevlendirilmesi yoluyla ortaya çıkmıştır. Hizmetlerine karşılık belli bir ücret ve vergi muafiyetleri olmasına rağmen, bu konuda fazla bilgi yoktur.

Yukarıda saydığımız Martolos gruplarının dışında, bir de "Kara Martolos" adı verilen bir başka çeşit Martolos grubu daha vardır.

Kara Martoloslar hakkında fazla bir bilgi yoktur. Ancak, bir çeşit jandarma olarak kullanılmışlardır. Ayrıca vergi tahsiline katılarak vergi tahsildarlarını korumak, özellikle bahar aylarında düşmanın Tuna üzerindeki yağma seferlerini önlemek ve haydutları ele geçirmek gibi işlerde de görevlendirilmişlerdir¹²¹. Kanuni Sultan Süleyman dönemine ait Sirem sancağı tahrir defterinde, Varadin, Ilok, Nemçi ve Islankamen kalelerinde, elli tane Kara Martolosun polis görevi yaptıkları¹²² ve bu hizmetlerine karşılık ellerindeki baştinaları ile muaf ve müsellemler oldukları kaydedilmiştir¹²³.

¹²⁰ C. Orhonlu, a.g.e., s. 92.

¹²¹ R. Anhegger, "Martoloslar Hakkında," s. 289-290; H. İnalçık, a.g.e., s. 180.

¹²² Bruce W. McGowan, Ph. D., **Sirem Sancağı Musaffal Tahrir Defteri** (Birinci basım. Ankara: TTK, 1983), s. giriş bölümü-XXXIV.

¹²³ Ömer Lütfi Barkan, **XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları (Kanunlar I. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi, Kanun-i Livâ-i Serim)** (Birinci basım. İstanbul: İ.Ü. Ede. Fak. Türkiyat Enst. Yay., 1943), s.311.

2. MARTOLOSLARIN GÖREVLERİ

Martoloslar, yaptıkları hizmetlere göre değişik şekillerde sınıflandırılmışlardır. Cengiz Orhonlu bu teşkilâtı, “sınır boylarında kale muhafızlığı yapanlar” ile “derbend ve geçitlerde bekçilik yapanlar” olarak iki gruba ayırırken¹²⁴, Milan Vasic de, “ordu hizmetindeki Martoloslar” ile “kendi memleketlerinde Türkler için hizmet gören veya nahiye-kadılık-sancak gibi birimlerde polis vazifesi gören Martoloslar” şeklinde bir grupta yapmıştır¹²⁵. Robert Anhegger ise, “Askeri Martoloslar” ve “İç Hizmetlerde bulunan Martoloslar” olarak iki gruba ayırmıştır¹²⁶. Halil İnalçık, bu konuya daha farklı yaklaşarak Martolosları, “Müsellem Martoloslar”, “Ulûfeli Martoloslar” ve “Kara Martoloslar” şeklinde gruplandırmıştır¹²⁷.

Martolosların hizmetlerine göre bu şekilde çeşitli gruplara ayrılması, tarihî süreç içinde ortaya çıkan bir durumdur. Çünkü, Martolosların XV. yüzyılda ortaya çıkmaları, Osmanlı Devleti'nin yalnızca Avrupa'daki kenar bölgelerini kapsarken, XVI. ve XVII. yüzyıllarda ise Martolos teşkilâtı Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki bütün topraklarında organize edilmiştir. Bu yaygın teşkilât, zaman içerisinde görevleri dolayısıyla gruplara ayrılmıştır¹²⁸. Ancak, esas olarak gruplar arasında teşkilâtın yapısı bakımından belirgin bir fark olmayıp aradaki farklılık sadece yaptıkları hizmetlerden kaynaklanmaktadır¹²⁹.

Bu değerlendirmeler sonucunda Martoloslar, yaptıkları hizmetlere göre iki grup halinde incelenebilir. Bunlardan birincisi “Askerî Hizmette bulunan Martoloslar”, diğeri ise “İç Hizmette yani geri hizmet

¹²⁴ C.Orhonlu, a.g.e., s.81.

¹²⁵ M.Vasic, a.g.m., s.49.

¹²⁶ R.Anhegger, a.g.m., s.296.

¹²⁷ H.İnalçık, a.g.e., s.179-180.

¹²⁸ B.Keser, a.g.m., s.270.

¹²⁹ R.Anhegger, a.g.m., s.296.

kıtası olarak görev yapan Martoloslardır.” Kısacası Martoloslar, XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Osmanlı Devletinin Balkan topraklarında ordu hizmetleri ve iç güvenlik hizmetlerinde büyük ölçüde görevlendirilmişlerdir.

2.1. Osmanlı Ordusu Hizmetinde Martoloslar

İlk Osmanlı kaynaklarında haberci ve casus olarak sözedilen Martoloslar, daha sonraki dönemlerde özellikle XV. yüzyılın ortalarından itibaren askerî bir teşkilât olarak görülmektedirler. Teşkilâtın genişlemesiyle birlikte, Tuna nehri üzerinde Vidin, Güğercinlik gibi kalelerde, Macaristan’da, Adriyatik kıyıları ve Bosna sınır kalelerinde muhafızlık hizmeti yanında çeşitli seferlere katılarak akıncı gibi hizmet etmişlerdir. Askerî Martolos teşkilâtı daha çok Osmanlı Devleti’nin Avrupa’daki sınır bölgelerinde gelişmiş olup Kuzeybatı Bulgaristan, Sırbistan, Bosna, Dalmaçya bölgeleriyle, Arnavutluk üzerinden güneye, Mora yarımadasına ulaşan sınır hattında ve sahillerinde kuvvetlenmiştir. Fetih hareketlerinde üs olarak kullanılan kaleler ile yerleşim yerlerinin ve bölgenin savunulması, genellikle Martoloslar ve benzeri askerî teşkilâtlar tarafından yapılmıştır. Tımarlı sipahiler ve akıncılar gibi diğer Osmanlı askerî birlikleri ile fetihlerde bulunan Martoloslar, çeşitli şehirlerde ve kalelerde garnizonlar oluşturarak zamanla sayılarını ve kuvvetlerini arttırmışlardır¹³⁰.

Sınır bölgelerinde bulunan Martoloslar, belirli noktalarda gözcülük yapmak ve kendi sınırları içerisindeki güvenliği sağlamakla görevliydiler. Ayrıca düşman bölgelerine yağma akınları yaparak onların savunma sistemlerini bozmak ve zayıflatmak, onları taciz etmek, böylece Türk hakimiyetini sağlamak için ön çalışmalarda bulunmakta görevleri

¹³⁰ M.Vasic, a.g.m., s.49-51; Y.Irmak, a.g.m., s.186-187; B.O.A. MD.X, Hüküm nr. 166, s.103, (21 Şaban 979/1571); XVI. Yüzyılda Yanya eyâletine bağlı Delvine ve Avlonya gibi sahil bölgelerinde Martoloslar, düşman gemilerine karşı sınır bekçisi olarak görev yapmışlardır.

arasındaydı. Bununla birlikte keşif ve haber alma faaliyetlerine katılarak, Osmanlılara önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Nitekim Fatih Sultan Mehmed devrinde, Mahmud Paşa'nın 1458 tarihindeki Sırbistan seferinde Martoloslar keşif faaliyetinde bulunmuşlardı. 1464 yılında II. Bosna seferinde İzvornik kalesi, Macar kralı tarafından kuşatılınca bir tane Martolos kaleye gönderilerek, kale halkının kuşatmaya dayanması sağlanmıştır. Aynı şekilde, 1538'de Korfu seferi sırasında Ösek kalesine gelen yardımların kesilmesi için Martolosların akıncı olarak görevlendirildiği görülmektedir. 1550-1551 yıllarında Budin eyâletinde hizmet gören binbeşyüzyedi Martolosun doksanseviz kadarı Kaposvar, yirmiyedisi de Garzgal kalelerinde görev yapmaktaydı. Ayrıca Martolos birlikleri, diğer Türk askerî birlikleri ile beraber Venedik Cumhuriyeti'ne, Macaristan'a ve Avusturya'ya karşı yapılan bütün seferlere katıldıkları gibi Karaman, Uzun Hasan ve Eflak'a yapılan seferlere de katılmışlardır¹³¹.

Kısacası, Osmanlı ordusunda görevli Askerî Martoloslar, belirli noktaların ve sınırların güvenliğini sağlamakta; düşman bölgelerine akınlar yaparak savunma sistemlerini bozmakta; keşif ve haber alma faaliyetlerinde bulunmakta; gerektiğinde ise Osmanlı ordusuyla beraber seferlere katılmaktaydılar¹³².

Askerî Martolos teşkilâtının kuvvetlenmesi zaman olarak Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemine denk gelmektedir. Özellikle XVI. yüzyılın ortalarında bu teşkilat, gelişiminin en yüksek noktasına ulaşmış ve Osmanlı hakimiyeti bütün Balkanlar'da yayılmıştır. Bunda iç ve dış şartların uygun oluşu, fetih faaliyetlerinin devam etmesi, daima güçlü bir orduya ihtiyaç duyulması ve bunun için gerekli mali kaynağın sağlanması önemli rol oynamıştır. Ancak ilerleyen dönemlerde Askerî

¹³¹ C.Orhonlu, a.g.e., s.85-90; B.Keser, a.g.m., s.272; M.Vasic, a.g.m., s.49-50; R.Anhegger, a.g.m., s.286-289; İ.Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.II, (Yedinci basım. Ankara: TTK yay., 1995), s.489-490; Yılmaz Öztuna, **Büyük Türkiye Tarihi**, C.IX, (İstanbul: Ötüken Yay., 1978), s.435.

¹³² U. Gülsoy, a.g.e., s.20.

Martolos teşkilâtında yavaş yavaş çözümler başlamış ve Martoloslar önemini kaybetmiştir¹³³

2.2. Geri Hizmet Kıtaları Olarak Martoloslar

Martoloslar, askeri hizmetlerinin yanında sınırların gerisinde muhafız ve derbendçi olarak geri hizmette de bulunmuşlardır.

XVI. yüzyılda fetih hareketlerinin devam etmesine paralel olarak sınırların daha da genişleyerek ileri gittiği yerlerde, iç kesimlerde kalan Martoloslar, buldukları bölgenin güvenliğini sağlamakla görevlendirilmişler ve güvenlik kuvveti olarak hizmet etmişlerdir. Bu şekilde geri hizmet kıtası olma özelliğini alan Martolosların bu görevlerine daha sonraları çeşitli vazifeler de eklenmiştir¹³⁴.

Osmanlı Devleti'nin yükselme devrinde, genel durumun iyi olması ve ülkede güvenliğin hüküm sürmesi nedeniyle, ülke sınırları içerisinde kuvvetli bir Martolos teşkilâtına ihtiyaç duyulmamıştır. Ancak özellikle sosyal, malî ve dinî sorunların giderek artması, Osmanlı toplum ve devlet sistemini bir krize sürüklemiştir. Bunun sonucunda, Türkler'in Avrupa'da hakim olduğu bölgelerde özellikle Güney-Slav ülkelerinde eşkiyalık hareketlerinin artması ile kendini gösteren güvensiz bir durum oluşmuştu. Bütün bunlar, özellikle kuvvetlendirilmiş bir iç güvenlik sistemini gerekli kılmıştır. İşte böyle bir durumda Martoloslar, daha önceden bu iç güvenlik hizmetinde belirli bir yer tutmakta olduklarından bu dönemden itibaren teşkilatları takviye edilmiştir. Bu takviye ilk defa XVI. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış, XVII. yüzyılın ilk yarısında ise Martolosların güvenlik sistemindeki hizmetleri, tüm Balkanlar'a yayılmıştır. Askeri hizmette bulunan Martoloslar ile iç güvenlik sisteminde yani geri hizmetlerde çalışan Martolosların

¹³³ M. Vasic, a.g.m., s.51-52.

¹³⁴ C.Orhonlu, a.g.e., s.85-90; Y.Irmak, a.g.m., s.188.

faaliyet sahaları ilk önce iç içe olmasına rağmen, daha sonra sınır bölgelerindeki askeri Martolos teşkilâtının önemini kaybetmesiyle, Martoloslar geri hizmete alınmışlardır. Böylece iç hizmetteki Martolos teşkilâtı, Askerî Martolos teşkilâtının tamamen önemini kaybettiği XVII. yüzyılın ikinci yarısında zirveye ulaşmıştır¹³⁵.

İç hizmette görevli olan Martoloslar; Bulgaristan, Sırbistan, Makedonya, Yunanistan ve Arnavutluk gibi bölgelerde bulunmakta olup birçok görevleri vardı. Bunlar, toprağın devamlı şekilde iskân edilmiş olmasına ve işlenmesine dikkat ederek, reâyanın verimli toprakları harap edip terk etmelerine engel olurlardı. Ayrıca, hayvancılıkla geçinen göçebe halkın uygun, işlenmemiş veya terk edilmiş olan boş topraklara yerleştirilerek, bu şekilde boş toprakların işletilmesi ve göçebe halkın toprağa bağlanarak yerleşik hayat tarzına alıştırılması ve bir yerde oturtulmasında da görevliydi. Böylece göçebe halk yerleşik yaşam tarzına geçirilerek, reâyaya dahil edilir ve bunlardan vergi alınabilirdi. Martoloslar, sorumlu oldukları bölgelerle ilgili bütün işlerde Osmanlı devleti tarafından gönderilen görevlilere yardımcı olmakla da vazifeliydiler. Martolosların yardımı ile nüfus sayımları yapılır, vergiler toplanarak ödemeler yapılır ve diğer mahallî görevler yerine getirilirdi¹³⁶.

Martoloslar iç hizmette, en sık polis teşkilâtı olarak görev yapmışlardır. Bu görevleri içinde, halkın düzenini, can ve mal güvenliğini korumak, zamanında gerekli tedbirleri alarak huzur bozucu faaliyetlere engel olmak ve düzene karşı yapılan hareketleri sonuçsuz bırakmak gibi faaliyetleri vardı. Ayrıca yerleşim yerleri, çiftlikler, maden işletmeleri ve yollar ile nahiye, kadılık ve sancaklardaki genel güvenliğin sağlanması ve korunması da görevleri arasında idi¹³⁷.

¹³⁵ M.Vasic, a.g.m., s.52-54; Y.Irmak, a.g.m., s.188.

¹³⁶ M.Vasic, a.g.m., s.54-55.

¹³⁷ M.Vasic, a.g.m., s.55; R.Anhegger, a.g.m., s.287-289; C.Orhonlu, a.g.e., s.85-88.

Polis hizmeti gören Martolosların dışında, köylerindeki evlerinde yaşayan ve çeşitli vazifelerle görevlendirilmiş olan Martoloslar da vardı. Bunlar özellikle derbendçi olarak görev yapmışlar ve birtakım vergilerden muaf tutularak buldukları bölgelerde güvenliği sağlamışlardır. Örneğin, XVI. yüzyılda Delvine kazasında ikiyüzdoksanyedi olan derbendçi sayısı 1551'de dörtbinyediyüzdoksanbir, 1583'de ise dörtbinyediyüz doksandört olmuştur¹³⁸. Aynı şekilde H.1247/1831'de Köstendil sancağındaki bazı derbendleri korumak için Martoloslar görevlendirilmiştir¹³⁹. Derbendçi olarak görev yapan Martoloslarla ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür ve bunlar arşiv belgelerinde de görülmektedir¹⁴⁰.

Martoloslar derbendçi olarak çalışmalarının dışında, maden işlerinde de görevlendirilmişlerdir. Martoloslar maden işlerinde maden işçisi olarak değil, madenleri her türlü tehlikelerden koruma hizmetinde çalışmışlardır¹⁴¹. 982/1574 tarihinde Bac Madenini korumaya gelmeyen Naldöken Yürüklerinin yerine Semendire ve İzvornik sancaklarından Martolos ve Primkürler gönderilmiştir¹⁴². Büyük ve sarp dağlar arasında bulunan bu madeni ve madencileri korumak için seksen Martolos tayin edilmiştir¹⁴³.

Martoloslar çoğunlukla Karatova, Üzice, Koçana gibi dağlık ve تنها yörelerde bulunan maden ocaklarını korumakla görevlendirilmişlerdir. Örneğin, H.23 Muharrem 981/1573 tarihli Semendire, Alacahisar

¹³⁸ M.Vasic, a.g.m., s.55; B.Keser, a.g.m., s.273.

¹³⁹ B.O.A., Cevdet ts.-Zaptiye ks., nr. 2177; H.1247/1831'de Köstendil Sancağındaki Eğridere, Komanova, Kratova, Koçan ve Üstüb gibi bazı derbendlerin muhafazası için altmışdört nefer Martolos görevlendirilmiştir.

¹⁴⁰ B.O.A., Cevdet ts.-Zaptiye ks., nr. 3837; 1798're Köstendil Sancağında bulunan bazı derbendlerin muhafazası için altmışdört nefer Martolos görevlendirilmiştir.

¹⁴¹ C.Orhonlu, a.g.e., s.88-89; B.O.A., İbnü'l-Emin, Maadin, nr.15.

¹⁴² Ahmet Refik, **Anadolu'daki Türk Aşiretleri**, (İstanbul: Enderun Yay., 1989), s.22.

¹⁴³ B.O.A., MD.X, Hüküm nr. 130, s.84; Cevdet ts.-Zaptiye ks., nr. 3920.

(Krusevaç) ve Vidin Sancakbeylerine gönderilen bir hükümde, Koçana Dağları'ndaki haramilerin defedilmesi için Kanunî döneminde verilen emrin tekrar uygulanması arz edilmekte, yardım için Alacahisar ve Vidin bölgelerinden yeterli sayıda Martolosun muhafız olarak kaydedilmesi ve bunların bahar aylarında görev yerlerine intikal ettirilmesi istenmektedir¹⁴⁴.

İç hizmette görevli Martoloslar güvenliğin sağlanmasına yardımcı olduklarından, eşkiya ve asilerle yapılan mücadelelere de bizzat katılmak zorundaydılar. Ayrıca savaş zamanlarında askerlik vazîfelerini yerine getirmekle görevliydi. Bunların dışında, Tuna Nehri üzerindeki gemilerin (gemici ya da muhafız olarak) seferlerini sağlamakla da görevliydi¹⁴⁵.

Kısacası geri hizmet kıtaları olarak iç hizmette görevli olan Martoloslar; buldukları bölgede can ve mal güvenliğini sağlamak, yerleşim yerlerinde, madenlerde, yollarda ve geçitlerde yani derbendlerde güvenliği ve huzuru temin etmek, huzur bozucu faaliyetlere ve eşkiyalık hareketlerine engel olmak, asilerle mücadele etmek, gemilerin güvenliğini sağlamak ve gerektiğinde savaş zamanlarında cephe hizmetinde bulunmak gibi görevleri yerine getirmişlerdir.

3. MARTOLOS TEŞKİLÂTİNİN EKONOMİK YAPISI

Osmanlı Devleti, idaresi altındaki reâyayı bulunduğu yörenin ekonomik, sosyal ve askeri özelliğine ve yaygın meslek türlerine göre sınıflandırarak çeşitli alanlarda istihdam etmiştir. Bu amaçla belirli alanlarda muafiyet sistemi geliştirilerek reâyaya, devlet kontrolü altında çeşitli hizmetleri (derbendçi, madenci gibi...) yerine getirmekle yükümlü kılınmıştır¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Mustafa Altunbay, **XV. - XVIII. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Devleti'nde Madenler ve Madencilik** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), (Trabzon: 1998), s.15-19.

¹⁴⁵ M.Vasic, **a.g.m.**, s.55-56.

¹⁴⁶ M. Altunbay, **a.g.e.**, s.30.

Martolosluk hizmeti de belirli ekonomik şartlara dayanmaktaydı. Martolosluk hizmetinin ekonomik yapısını; bir yandan Martoloslara ve ailelerine tanınan vergi muafiyetleri ve imtiyazlar, diğer yandan da hizmetleri karşılığı Martoloslara yapılan ödemeler oluşturmaktaydı. Martolosluk hizmetinin ekonomik temelleri zamanla değişebildiği gibi, aynı zaman sürecinde çeşitli bölgelerdeki Martoloslar için de bölgelerin kendine has özelliklerinden dolayı farklılıklar olabiliyordu. Ancak, genel olarak Osmanlı Devleti Martolosların görevlerini yerine getirebilmeleri için yükümlülüklerini ve muafiyetlerini belli bir çerçevede belirginleştirmiştir¹⁴⁷.

3.1. Martolosların Bağlı Oldukları Vergi Düzeni

3.1.1. Vergi Muafiyetleri

Martolosların ekonomik durumlarının ve vergi muafiyeti ile yükümlülüklerinin, yaptıkları hizmetlere göre değerlendirilmesi gerekir. Buna göre; Askeri hizmette bulunan Martoloslar ulûfeli olup, bunların belirli ve düzenli bir maaşları vardı. Bu maaşın miktarı şartlara göre değişebiliyordu. Örneğin, Fatih döneminde H.873/1469 tarihli deftere göre, Güğercinlik kalesinde, on-onbeş kişilik bölükler halinde bulunan elli iki Martolos, iki akçe yevmiye alıyordu. Aynı şekilde XVI. yüzyılda, Macaristan'da kalelerde görevli Martolosların yevmiyesi ise üç-sekiz akçe arasındaydı. Ayrıca Osmanlı ordusunda görevli olan bu ulûfeli Martolosların, yevmiyelerinin yanında ispenç, haraç ve rüsum-ı raiyyetten de muaf olanları vardı. Ordu hizmetinde görevli Martolosların diğer önemli bir gelir kaynağı da düşman bölgelerine yaptıkları akınlarda elde ettikleri ganimetlerdi. Martolosların, özellikle yükselme devrinde ganimetten elde ettikleri gelir oldukça yüksekti ve bunun önceden tesbit edilmiş bir kısmını ganimet hissesi olarak sancak

¹⁴⁷ M. Vasic, a.g.m., s.57.

beyine öderlerdi. Örneğin, Semendire Martolosları, sancak beylerine ganimet beşte biri olarak, önceleri senelik otuzbin, daha sonra ellibin akçe ödemişlerdir. Bunun yanında Martoloslar düşmana yaptıkları başarılı faaliyetlerinden dolayı mükâfatlar aldıkları gibi, her yeni sultanın tahta çıkışında kendilerine, Türk ordusunun diğer mensuplarına da verildiği gibi bahşış verilirdi. Bunların dışında, Martolos kumandanları bazen maaş yerine uygun büyüklükte tımar tasarruf etmekte, bazen de maaşla birlikte tımar almaktaydılar¹⁴⁸.

İç hizmetlerde bulunan yani polis vazifesi gören Martolosların ekonomik durumları, ordu hizmetindeki Martoloslara benzemektedir. İç hizmetlerdeki Martolosların maaşları kendilerine nakid olarak ödeniyordu. Bu Martoloslara yapılan ödeme için gereken kaynak, buldukları bölgenin vergisinden sağlanıyordu. Ancak, maaşların normal gelirle ödenmesinin mümkün olmadığı zamanlarda halktan hane başına toplanan ve “Martolos Akçesi” denilen bir vergiyle ödeniyordu. Bu vergi, halkın dinî ve etnik ayrımı gözetilmeksizin hepsinden alınıyordu. Sadece Martoloslar ve benzeri diğer görevlilerin aileleri bu vergiden muaftılar. Özel vergi defterlerine geçirilen Martolos Akçesi vergisinin toplanması işi ile Martolos Başıları ilgileniyordu ve bu para ile adamlarına ödeme yapıyorlardı. İç hizmetteki Martolosların kumandanları da tımar alabilirlerdi. Bunların bazen hem tımar, hem de maaş aldıkları olmuştur¹⁴⁹.

Derbend ve çeşitli muhafızlık hizmetleri ile yükümlü olan Muaf Martoloslar, yer ve zamana göre değişiklik göstermekle birlikte, bazı vergilerden kısmen veya tamamen muaf tutulmuşlardır.

¹⁴⁸ M.Vasic, a.g.m., s.57-58; C.Orhonlu, a.g.e., s.91-92. R.Anhegger, “Martolos”, s.343.

¹⁴⁹ M.Vasic, a.g.m., s.58; C.Orhonlu, a.g.e., s.91-93.

Buna göre; Fethedildikleri sırada gayr-i müslimlere mülk olarak bırakılan arazilerden alınan bir çeşit vergi olan Haraç¹⁵⁰ ve gayr-i müslim reâyadan alınan bir çeşit örfî bir baş vergisi olan İспенç¹⁵¹ vergilerinden muaftılar. Ancak zamanla ispenç vergisi bazı sancakların Martoloslarından indirilmiş veya tam olarak alınmağa başlanmıştır. Martoloslar haraç ve ispenç vergilerinin dışında; başta savaş harcamaları olmak üzere devletin aniden beliren ve büyük masrafları gerektiren bazı kamu hizmetlerini yerine getirmek için aldığı vergilerin adı olan Tekâlif-i Divaniye (Avârız-ı Divâniye = Avarız Vergileri)¹⁵² ile devletin idare ve yargı organlarının görevleri karşılığında halktan alınan vergilerden olan Rüsûm-ı Örfiye¹⁵³ vergilerinden ve Tekâlif-i Şakka gibi vergilerden muaf tutulmuşlardır. Bu vergi muafiyetleri, Martolosların aynı evde yaşayan oğulları ve kardeşlerini de kapsıyordu¹⁵⁴.

¹⁵⁰ Haraç vergisi için bkz. Halil Cin ve Ahmet Akgündüz, **Türk Hukuk Tarihi (Kamu Hukuku)**, C.I, (Birinci basım, Konya: Selçuk Üni. Hukuk Fak. Yay., 1989), s.301-303; Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", **DTCF Dergisi**, C.V, S.1-5:481-511, (Ankara: 1947), s.495-500.

¹⁵¹ İспенç vergisi için bkz. Halil İnalçık, "Osmanlılar'da Raiyyet Rüsümü", **Beleten**, C.XXIII, S.92:575-610, (Ankara: 1959), s.602-608; N.Çağatay, **a.g.m.**, s.507-508.

¹⁵² H.Cin ve A.Akgündüz, **a.g.e.**, s.305-306; Murat Özyüksel, **Feodalite ve Osmanlı Toplumunu** (Birinci basım. Bursa: Uludağ Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Yay., 1989), s.101-102; Mustafa Akdağ, "Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti", **Beleten**, C.XIII, S.51-52:497-564, (Ankara: 1949), s.537-563; Ö.Lütfü Barkan, "Avârız", **İ.A.**, C.II, (İstanbul), s.13-20.

¹⁵³ H.Cin ve A.Akgündüz, **a.g.e.**, s.307-309; Şinasi Akdağ, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma", **DTCF Dergisi**, C.V/2, S.1-5, (Ankara: 1947), s.187-197; M.A.Ünal, **a.g.e.**, s.134-162.

¹⁵⁴ M.Vasic, **a.g.m.**, s.57; C.Orhonlu, **a.g.e.**, s.91-93; U.Gülsoy, **a.g.e.**, s.21; Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri**, (Fatih Devri Rumeli Eyâleti Kanunnâmeleri, C.I, s.529 ve Kanuni Devri Budin Eyâleti Kanunnâmeleri, C.V, s.299-300), (Birinci basım. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., 1990).

Martoloslar bu tür vergi muafiyetlerinin dışında sancak beylerinin adamlarına hizmet etmek, otluk biçmek, esir beklemek ve odun kesmek gibi angarya işlerden de muaftılar¹⁵⁵.

Martoloslar arasındaki Ortodoksların, patriklere de hiç bir vergi vermedikleri görülmektedir. H.1122/1710 tarihli bir fermanla, reayanın çeşitli bahanelerle aynı zamanda Martolos olmak bahanesi ile de, patriklere verilmesi gereken vergiden kaçındıkları bildirilmektedir¹⁵⁶.

3.1.2. Vergi Yükümlülükleri

Martoloslar, yaptıkları hizmetlerin çeşitliliğine göre belirli bir vergi muafiyetine sahip olmalarına karşılık, birtakım vergileri de ödemekle yükümlü tutulmuşlardır.

Martolosların ödemek zorunda oldukları vergilerin başında, bülüğe ermiş gayr-i müslim erkeklerden alınan bir baş vergisi olan cizye¹⁵⁷ ile haracî araziden elde edilen ürünlerden, arazinin verimliliğine göre alınan bir vergi çeşidi olan a'şar vergisi¹⁵⁸ gelmektedir. Martoloslar ilk dönemlerde ispenç vergisinden muaf olmalarına rağmen sonraki dönemlerde bu vergi bazı sancakların Martoloslarından indirilmiş olarak ya da tam olarak alınmıştır. Örneğin, XVI. yüzyılın ortasında İzvornik Sancağındaki Martoloslar yılda oniki akçe ispenç öderlerken, aynı tarihlerde Bosna Sancağındaki Martoloslar ise yirmibeş akçe ödemişlerdir¹⁵⁹. Martoloslar, bu vergilerin dışında evlilik durumunda

¹⁵⁵ C.Orhonlu, a.g.e., s.92.

¹⁵⁶ R.Anhegger, "Martoloslar Hakkında", s.294-295.

¹⁵⁷ Cizye hakkında bkz. Boris Christoff Nedkoff, "Osmanlı İmparatorluğunda Cizye", Çeviren: Şinasi Altundağ, *Belleten*, C.VIII, S.32, (Ankara:1944), s.599-652; N.Çağatay, a.g.m., s.493; H.Cin ve A.Akgündüz, a.g.e., s.300-301.

¹⁵⁸ A'şar hakkında bkz. H.Cin ve A.Akgündüz, a.g.e., s.301-305.

¹⁵⁹ M.Vasic, a.g.m., s.57.

alınan resm-i arus¹⁶⁰ vergisini de daha düşük miktarda olarak ödemişlerdir¹⁶¹.

Ayrıca, madenlerde hizmet eden Martoloslar, “resm-i filori” adı altında, miktarı senede elli ile yüzelli akçe arasında değişen “devamlı bir vergi” ödüyorlardı. Resm-i filori, Balkanlar’da Osmanlı fethinden önce yerli halkın, kralları zamanında cizye’ye karşılık ödedikleri bir vergi çeşididir¹⁶². Martolosların ödediği bu tür vergiyle ilgili olarak örneğin, Derbend köyü Martoloslarından Baç Madeni emini, hâne başına haraç, ispenç, âdet-i ağnam, öşr-i gallat ve benzeri vergilerle, tekâlif-i örfiyenin karşılığında altmış akçe toplarken, buna benzer şartlar altında Koçajne ve Lausche Martolosları elli akçe ödemişlerdir. Martoloslar, 1572-1573 yıllarında ise cizye, a’şar ve âdet-i ağnam yerine hâne başına yüzelli akçelik bir vergi ödemişlerdir¹⁶³.

¹⁶⁰ Resm-i Arus; Bir kız veya dal bir kadın evlenirken, kadıya verilen nikah resminden başka, tımar sahibi ya da sancak beyine verilen bir vergi çeşidi olup kızlardan altmış akçe, dul kadından otuz akçe olarak alınırdı. Ayrıntılı bilgi için bkz. L.Fekete, “Türk Vergi Tahrirleri”, Çeviren: Sadrettin Karatay, **Belleten**, C.XI, S.42:299-328, (Ankara: 1947), s.314-315; Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İsyanı**, (Birinci basım. İstanbul: Eren Yay., 1987), s.24-25; H. Doğru, **a.g.e.**, s.20-22.

¹⁶¹ “Ve Müslümanlardan resm-i arûsiye bîveden otuz, bâkireden altmış akçe ve Martilos taifesinin bîvesinden onbeş ve bâkireden otuz akçe alına.” Ö.L. Barkan, **Kanunlar I**, (Kanûni Sultan Süleyman Devri, Budin-Hatvan-Estergon ve Novigrad Kanunnâmesi), s.300-302; A.Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûki Tahlilleri**, (Kanûni Devri Budin Eyâleti Kanunnâmesi), C.V, s.273, (III.Murad Devri Temeşvar Eyâleti Kanunnâmesi), C.VIII, s.584-585; R.Anhegger, “Martoloslar Hakkında”, s.295.

¹⁶² Resm-i Filori hakkında bkz. N.Çağatay, **a.g.m.**, s.493 vd.; M.A. Ünal, **a.g.e.**, s.149-150; H.İnalçık, “Osmanlılarda Raiyyet Rûsûmu”, **Belleten**, C.XXIII, S.92:575-610, (Ankara: 1959), s.607 vd.

¹⁶³ R.Anhegger, **a.g.m.**, s.295; M.Vasic, **a.g.m.**, s.57.

3.2. Martoloslarda Toprak Tasarrufu

3.2.1. Baştina

Baştina, Slavca bir kelime olup “miras” anlamına gelmektedir. Ancak Türkçe’de, gayr-i müslimlere verilen ve bir çeşit mülk toprak anlamı taşıyan çiftlik yerine kullanılmıştır. Baştina, Balkan ülkelerinde Osmanlı fethinden önce de var olan bir toprak birimi olup, Türkler Balkanlar’ı yönetimleri altına aldıkları zaman, baştinaları kaldırmamışlar ancak aynen muhafaza da etmemişlerdir. Bunları kısmen İslâm hukukuna uydurmuşlar, kısmen de yer ve zamanın şartlarına göre birtakım değişiklikler yapmışlardır. Osmanlı Devleti’nde, bütün gayr-i müslimleri kapsamak üzere iki tür baştina vardı. Birincisi “Raiyyet Baştinası” olup, Müslümanların tasarrufunda bulunan çiftliklerden pek farklı değildi. Bu anlamda, gayr-i müslim reayanın tasarruf ettiği bir çiftlik olduğundan ve haraca tâbi olduğu için “haraçlı arazi” ya da “reaya çiftliği” adı da verilmiştir. Bu tür baştinalar sonradan Müslümanların eline geçse bile sahibi haraç vergisini ödemek zorundaydı. Diğer baştina türü ise “Askerî Hizmet Baştinası” olup askeri sınıftan olan gayr-i müslimlere veriliyordu¹⁶⁴.

Baştinalar, tarıma elverişli verimli topraklardan verilmiştir. Baştinaların esasını tarlalar oluşturmakta olup bu tarlaların sayısı genellikle dört ile altı arasında değişmektedir. Bununla birlikte bağ, bahçe, çayır, bostan, harman, avlu, meyve ağaçları, değirmen, dokuma tezgahları ve benzerleri de baştinayı oluşturan emlaklardır. Osmanlı yönetiminden önce baştina, büyük hizmetler karşılığında bir kimseye

¹⁶⁴ Y.Ercan, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Bulgarlar ve Voynuklar*, s.84-87; Ciro Truhelka, “Bosna’da Arazi Meselesinin Tarihî Esasları”, Çeviren: Köprülüzâde A.Cemal, *Türk Hukuk ve İktisat Mecmuası*, C.I, (İstanbul: 1931), s.54-63; H.İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, s.172-175; Yusuf Halaçoğlu, *XIV. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, (İkinci basım. Ankara: TTK yay., 1995), s.89-90; Feridun Emecen, “Baştina”, *D.İ.A.*, C.V, (İstanbul: 1992), s.135-136.

irsî ve daimi bir mülk olarak veriliyordu. Baştinalar, Osmanlı toprak sistemindeki tımarlı arazilere benzetilmesine rağmen hukûki açıdan arada önemli farklar vardır. Örneğin, tımar ve zeametler mülk olarak verilmez ve miras olarak bırakılamazdı. Tımar sahibi, devlete karşı belli yükümlülükler ve şartlar altında ömür boyu toprağı işlerdi. Baştinalar ise mülk topraklar gibi olup toprak sahibi istediğı gibi tasarruf eder, satabilir veya ailesine miras olarak bırakabilirdi. Osmanlı yönetimi sırasında da baştinaların bu özellikleri devam etmiştir. Ayrıca baştinalar tamamen ya da kısmen bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır¹⁶⁵.

Osmanlı Devleti'nde, gerek raiyyet gerekse askerî hizmet baştinalarının satışı veya tapu ile verilmesi zamana ve duruma göre değişmiştir.

Raiyyet baştinasında, bir raiyyet öldüğü zaman baştinası oğluna kalırdı ve miras olarak kardeşe, kız çocuğa ve diğer akrabalara geçemezdi. Sipahi, baştinayı miras olarak alan oğuldan "tapu akçesi" isteyemezdi. Eğer raiyyetin oğlu yoksa, baştina sipahiye kalırdı ve sipahi istediğı kişiye tapu karşılığında baştinaya verebilirdi. Ancak, başkalarının vereceğı tapuyu raiyyetin kardeşi verirse, sipahi baştinayı ona vermek zorundaydı. Ayrıca baştina, tarım yapılan yerler olduğundan baştinanın esasını tarlalar oluşturmaktaydı. Bu durumda baştinanın içindeki değirmen, bağ, bahçe ve ev gibi her türlü emlak baştinanın mirasa giren kısmı olup raiyyet öldükten sonra, oğlu olmasa bile bu kısımlar sipahi tarafından tapuyla bile başkasına verilemezdi. Baştinanın içindeki bu tür emlak, raiyyetin ölümü halinde çocuklarına, çocukları yoksa diğer akrabalarına miras kalırdı. Raiyyet baştinasını tasarruf edenler her yıl düzenli olarak cizye ve ispencelerini ödemek zorundaydı¹⁶⁶.

¹⁶⁵ Y.Ercan, a.g.e., s.85-89; C.Trühelka, a.g.m., s.54-62; Avnî Ömer Efendi, "Kanun-ı Osmanî Mefhûm-ı Defter-i Hâkanî", Neşr. İ.H.Uzunçarşılı, **Belleten**, C.XV, S.59:381-399, (Ankara: 1951), s.398-399.

¹⁶⁶ Y.Ercan, a.g.e., s.86-89; N.Çağatay, a.g.m., s.507-508; H.İnalçık, a.g.e., s.170-173.

Martolos baştinası, Voynuk baştinası, Akıncı baştinası ve Doğan-cı baştinası gibi askerî hizmet baştinaları ise miras olarak bırakılmazdı. Ancak, böyle bir genel kural olmasına rağmen aslında dolaylı da olsa askeri hizmet baştinasında da miras vardır. Örneğin, baştina sahibi olan bir Martolos (ya da Voynuk) öldüğü zaman, Martolosluk hizmeti ırsî olduğundan Martolosluk öncelikle oğluna verilir, oğlu yoksa kardeşine, o da yoksa sırasıyla Martolos olabilecek en yakın akrabalarından birine verilirdi. Ancak Martolosluğa atanacak bir akraba da yoksa, o zaman aile dışından biri Martolos olurdu. Yeni atanan Martolos, ölen Martolosun baştinasını tasarruf ettiğinden, Martolos öldükten sonra akrabası yoksa zaten baştinanın miras olarak kalması söz konusu değildi. Akrabalarından biri (öncelikle en yakını) Martolos olduğunda ise baştina zaten aile içinde kalmış oluyordu. Görüldüğü gibi dolaylı da olsa toprağını bu şekildeki intikali bir çeşit miras özelliğini taşımaktadır. Ancak kadınlar Martolos olamayacağı için, ölen Martolosun toprağına sahip olmaları mümkün değildi. Martolos ve diğer askeri hizmet baştinaları, haraç, ispenç ve bütün şer'i ve örfî vergilerden muaf olup; baştinanın bulunduğu yerdeki toprak sahileri ya da başkaları karışamazlardı¹⁶⁷. Ayrıca Martolos baştinası ile raiyyet olan kardeşlerinin yerleri ortak ise yani belli sınırlarla ayrılmamışsa, o dönemin ve bölgenin yürürlükte olan yasalarına göre Martolosa yeterli ölçüde bir baştina çıkarılır ve bundan herhangi bir vergi alınmazdı. Sonra da kardeşlerine ait olan toprakların sınırları tespit edilerek, buralardan ise öşür, ispenç, salariye ve diğer raiyyet vergileri alınırdı¹⁶⁸.

¹⁶⁷ "... (Güvencirlik Kan.): Nefs-i Güvercinlik; ellerinde berât-ı Sultânî var. Elllerinde olan bağlarına ve bağçelerine ve tarlalarına mutasarrıf olub harâcdan ve ispenç ve öşür vermekden, dahi yaveden ve salgundan fil-cümle cem'i-i avâriz ve tekâlîf-i dîvâniyeden mu'âf ve müsellemler olub emin olalar. Ve oğullarına ve kızlarına ve davarlarına dahl etmeyeler. Ve güçle nesnelere almayalar. Ve martelûsların esirlerin bekletmeyeler..." (Fatih Devri Semendire Livası Kanunnâmeleri), A.Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri**, C.I, s.529.

¹⁶⁸ Y.Ercan, a.g.e., s.85-90; R.Anhegger, "Martoloslar Hakkında", s.293-294.

Kısacası Martoloslar, Martolosluk hizmetinden önce ellerinde bulunan veya Martolos olduktan sonra kendilerine verilmiş olan bir kısım topraklara sahip olup bunlar tamamen ya da kısmen bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır¹⁶⁹. Bu şekilde muaf olarak anılan mülkler ve imtiyazlar, Martosların yararlandıkları en önemli ekonomik faktörü oluşturmuştur¹⁷⁰.

3.2.2. Baştina Dışında Toprak Tasarrufu

Martoloslar, kendilerine yetecek kadar toprağa sahip olmakla birlikte, zaman zaman baştina dışında da toprak tasarruf etmişlerdir. Martolos teşkilatında özellikle kumandan konumunda olanlar, bazen maaş yerine uygun büyüklükte tımar tasarruf etmişler, bazen de maaşla birlikte tımar almışlardır¹⁷¹.

Osmanlı Devleti askerî sınıftan olan kimseleri kendi tımar kadrolarına kabul etmiş, vergi ödemekle yükümlü olan raiyyeti ise bu kadrolardan uzak tutmuştur. Bazen ihtiyaç duyulan hallerde reâyaya bazı amme hizmetleri yüklense bile bu durum onların raiyyet statülerini değiştirmemiş ve “raiyyet oğlu raiyyettir” kuralı, devletin en önemli hukuk kurallarından biri olarak korunmuştur. Hristiyan tımar sahipleri de deftere kaydolunurken bu kural üzerinde özenle durularak “sipahi

¹⁶⁹ “Ve livâ-i mezburda elli nefer kara martolos olub mezkûrlar mal-i mîri cem’inde edâ-ı hidmet idüb ve livâ-i merkume müte’allık Furuşka ve kaza-ı Nemçe dağlarında ve gayri mahallerde zuhur iden haramî ve sayır ehl-i fesad ele götürmeğe meciddü sâ’i oldukları hizmetlerinin mukabelesinde ellerinde olan baştinelerile mu’âf ve müsellemler olmuşlardır diyü defter-i atikde mukayyyed olmağın mezbûrların ahvâli pâye-i serîr-i elâyâ arzolundukta on neferi müedda kalub sefer-i zaferrehber vâki oldukça gemiye girüb gemi hizmetin itmek üzere mukarrer kılınmak ferman buyrulmağın mezkûrûn elli nefer emr-i âlhi kadar muktezasınca defter-i cedid-i hakkanîde berkarar-ı sabık mu’âfiyet üzere martolos kaydolundular.” (Kanûni Sultan Süleyman Devri Kanun-i Hukuk ve Rûsûm-i Livâ-i Serem), Ö.L. Barkan, **Kanunlar I**, s.311; Bruce W.McGowan, **Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri**, s.4-5.

¹⁷⁰ M.Vasic, **a.g.m.**, s.57.

¹⁷¹ M.Vasic, **a.g.m.**, s.58.

oğlu sipahi” veya “kadîmî sipahi oğlu” şeklinde açıklamalar yapılmıştır. Hristiyan sipahiler, tımarın verilmesi, tasarruf hakları ve intikali gibi tımara ait her türlü kurallar bakımından Müslüman olan diğer tımar sahipleriyle aynı haklara sahip olup, askerî sınıftan gelmek ve padişaha gereken bağlılığı göstermek, tımar tahsisi için yeterli sebeplerden sayılmıştır. XV. yüzyılda Hristiyan tımarlarının, genel tımar toplamına oranı bölgelere göre %50 ile %3,5 arasında değişmektedir. (H.872 / 1468’de Braniçeva’da bu oran %50 iken, Fatih devrinde Vidin’de %3,5’tur). Örneğin; H.859/1454-1455 tarihinde Teselya’daki Tırhala livasındaki yüzsekseniki tımandan otuzaltısı; aynı tarihte Vulçitrın, Piriştine taraflarındaki yüzyetmiş tımandan yirmiyedisi; Vidîn ve havalisindeki yüzseksenbeş tımandan onsekizi; 1469’da ise Bosna ve Hersek taraflarındaki dörtyüzaltmışyedi tımandan yüzonbiri Hristiyan sipahilerin elinde bulunuyordu. Martoloslar da bu şekilde tımar tasarruf eden diğer Hristiyan askerî gruplar arasındadır¹⁷². Nitekim XVI. yüzyılın başlarında Trabzon Livası’nda bulunan İskele ve Çepni nahiyesinde tımar sahibi Martoloslar bulunmaktadır¹⁷³. Ancak, Martoloslardan bir kısmı tımar tasarruf etmiş olmasına rağmen bu duruma fazla rastlanılmadığından, genel Martolos teşkilatı içinde az bir yer tutmaktadırlar. Genel olarak Martoloslar baştına tasarruf etmişlerdir.

¹⁷² H.İnalcık, a.g.e., s. 166-170; B.Keser, a.g.m., s.275; M.A.Ünal, a.g.e., s.193-195.

¹⁷³ M.Tayyib Gökbilgin, “XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi”, *Belleten*, C.XXVI, S.101:293-337, (Ankara: 1962), s.327-329.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MARTOLOS TEŞKİLATININ BOZULMASI VE KALDIRILMASI

1. TEŞKİLATIN BOZULMASI

Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde, buna paralel bir şekilde Martolos teşkilatının güçlendiği, aynı şekilde devletin zayıflamasıyla birlikte teşkilatın da zayıfladığı görülmektedir.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Askerî Martolos teşkilâtının ağır ağır çöküşü başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin siyasî, askerî ve ekonomik alanlarda içinde bulunduğu krize bağlı olarak, Hristiyan askerî grupların ve halkın birtakım maddi imtiyazları ihlâl edilmeye başlanmış ve zamanla reaya üzerindeki baskı artmıştır. Ayrıca Osmanlı yönetimi ile tüm Sırp halkının bağlı olduğu Sırp kilisesi arasında meydana gelen anlaşmazlık, bu süreci hızlandırmış ve 1593-1606 Avusturya savaşlarındaki başarısızlığın da etkisiyle ilk ayaklanma hareketleri başlamıştır. Hristiyan halkın Osmanlı Devleti'ne karşı başlattığı isyan hareketlerinden Martoloslar da etkilenerek, kısmen bu ayaklanmalara katılmışlar ve Osmanlı ordusundan kaçarak, Avusturya tarafına geçmek istemişlerdir. Böylece, XVII. yüzyılın başlarında Türk sınırlarındaki ve kalelerdeki Martolosların sayısı hızla azalmıştır. Osmanlı Devleti, Avusturya ile yapılan savaşın sona ermesinden (1606) ve isyan hareketlerinin bastırılmasından sonra, gerekli tedbirleri alarak Martolosların eski önemini kazanması için çalışmış ve teşkilâtın çöküşüne engel olmak istemiştir. Ancak, bu tedbirlerle kısa da olsa bu çöküş geciktirilmiş ve teşkilatta meydana gelen kısa süreli bir kuvvetlenme döneminden sonra XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Osmanlı ordusunda görevli Martoloslar bütün önemini kaybetmiştir¹⁷⁴.

¹⁷⁴ M.Vasic, "Osmanlı İmparatorluğunda Martoloslar", s.51-52; B.Keser, a.g.m., s.275.

İç Hizmette görevli Martolos birliklerindeki bozulmalar ise askerî hizmetteki Martoloslara göre daha geç dönemde başlamıştır. XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın başlarında meydana gelen genel kriz, Osmanlı Devleti'nin tüm iç güvenlik sistemini ve bu sistemde büyük bir öneme sahip olan Martolos teşkilatını da etkilemiştir. Bu dönemde devletin askerî, siyasî, malî ve sosyal alanlarında görülen karışık durum ve çöküntü, usulsüz tayinler ve Martolosbaşlıkların uygun olmayan kimselerin eline geçmesi, Martolos birliklerinin görevlerini ihmal etmeleri ve eşkiyalık hareketlerine girişmeleri gibi sebeplerle, iç hizmetteki Martolos teşkilatı bozulmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, Martolos teşkilatındaki bozulmayı durdurmak ve yeniden düzene kavuşturmak için bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Örneğin, eşkiyaların buldukları yerleri, hayat tarzlarını, ruhî ve fizikî özelliklerini iyi bildikleri düşüncesi ile bazı eşkiyaların Martolos teşkilatına alınarak, bunların devlete sadık kalmaları halinde, eşkiyalara ve asilere karşı en uygun silah olacakları düşüncesinden hareket etmiştir. Bu düşünce ile işledikleri suçlardan dolayı çeşitli cezalara çarptırılmış ve affa uğramış Martoloslara ve bunların başlarına teşkilat içinde kumandanlık vazifesi verilmiştir. Ancak bu uygulama amacına ulaşmamış ve bu tür kimseler, devlete yarardan çok zarar getirmiştir. Bunlar, teşkilatın diğer üyelerini de olumsuz yönde etkileyerek bozulmanın daha çok artmasına yol açmışlardır. Zamanla Martolosların yaptıkları hizmetlerde suistimaller ortaya çıkmış ve bunlar halktan, tacirlerden ve seyyahlardan keyfî olarak vergi toplamağa zulüm yapmağa, insanları soyup öldürmeğe ve usulsüz olarak başka memuriyetleri elde etmeğe başlamışlardır. Martolos başları Martolosların ödeneği olarak tespit edilen verginin çok üzerinde ve zorla para toplamağa başlamışlardır. Yolların ve çeşitli bölgelerin güvenliğini sağlamakla görevli olan Martoloslar, güvenliği sağlamak yerine bizzat güvenliği tehdit eden bir unsur haline gelmişlerdir¹⁷⁵.

¹⁷⁵ M.Vasic, a.g.m., s.55-56; C.Orhonlu, a.g.e., s.88-90; Y.Irmak, a.g.m., s.189-190.

2. KALDIRILMASI

Osmanlı Devleti birtakım tedbirler alarak Martolos teşkilatındaki bozulmayı ve çöküşü durdurmak istemiştir. Ancak yapılmak istenen ıslahatların Martoloslar tarafından benimsenmemesi ve bunlara karşı direniş göstermeleri nedeniyle bu girişimler sonuçsuz kalmış ve zamanla isyanlar artmıştır. Belli bölgelerdeki Martolosların tek elden idare edilmeleri gayreti¹⁷⁶ ve Hristiyan Martolosların yerine Müslümanların getirilmesiyle de durum düzelmemiştir¹⁷⁷.

Sonuçta III. Ahmed döneminde Rumeli Valisi Osman Paşa, Martolosların durumunu incelemek ve yeni bir şekil vermekle görevlendirilmiştir. Bunun üzerine Osman Paşa'nın idaresi altındaki bu durumu inceleyen heyet Martolos teşkilatının kaldırılmasını uygun görmüş ve nihayet III.Ahmed'in 1721 tarihli¹⁷⁸ bir fermanı ile Martolos teşkilatı resmen ortadan kaldırılmıştır. Martolosların görevleri ise "muhafazacı" ve "bekçi" ismi altında, Müslüman reayadan oluşturulan yeni bir teşkilata verilmiştir¹⁷⁹.

Martolos teşkilatının kaldırılmış olmasına rağmen bazı yerlerdeki küçük Martolos grupları eski durumlarını koruyarak, Tanzimata kadar görevlerine devam etmişlerdir¹⁸⁰.

¹⁷⁶ B.O.A., Cevdet ts.-Zaptiye ks., nr. 1540:H.1117/1705 Tarihinde Ağrafa, Serfiçe, Kerbene, Alasonya, Domanik, Tırhala, Nasliç, Yanya, Karlı-ili ve Badrom kazalarındaki derbendlerde bulunan Martolosların aralarında bir birlik bulunmadığı için güvenlik gereği gibi sağlanamadığından Hassa koz bekçilerinden Osman isimli kimse bu Martolosların nizamı için derbendler başbuğu olarak bunların üzerine tayin edilmiştir.

B.O.A., MAD, nr.8456, s.54: 1705'de Ağrafa, Serfiçe, Grenya, Alasonya, Dömeke, Tırhala, Nasliç, Yanya, Narda, Karlı-ili, Kerbenis ve Badracık kazalarında bulunan Martolosların bir elden idare edilmesi hakkında hüküm verilmiştir.

¹⁷⁷ C.Orhunlu, a.g.e., 94; M.Vasic, a.g.m., s.56.

¹⁷⁸ C.Orhonlu'nun eserinde bu tarih 1722 olarak verilmiştir.

¹⁷⁹ C.Orhonlu, a.g.e., s.95; Y.Irmak, a.g.m., s.190.

¹⁸⁰ M.Vasic, a.g.m., s.56; C.Orhonlu, a.g.e., s.95-96; Y.Irmak, a.g.m., s.190.

SONUÇ

Osmanlı Devleti gaza esası üzerine kurulduğundan, devletin kurumlarının çoğunluğu, âdeta devamlı savaş halinde olan ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için teşkilatlanmıştır. Osmanlı askerî teşkilâtında, ordunun daima güçlü olabilmesi için her yönden orduya destek ve yardımcı olan kurumların başında “geri hizmet kurumları” gelmektedir. Sefer sırasında ordunun ağırlıklarını, silah ve cephanesini taşıyan, yol, köprü ve menzil yapımında çalışan, madenlerde, derbendlerde ve tersanelerde muhafızlık işleri gören, ayrıca akıncı ve casusluk gibi çeşitli vazifelerî de yerine getiren geri hizmet kıtaları, Osmanlı askeri teşkilatında çok önemli bir yere sahiptir. Voynuklar, Martoloslar, Tatarlar, Yürükler, Derbendçiler gibi gruplar geri hizmetlerde çalışan çeşitli gruplardan olup, bunların herbirinin kendilerine göre bir teşkilatları olduğu gibi, etnik ve dini bakımdan da aralarında farklılıklar vardır.

Osmanlı Devleti'nin özellikle Rumeli bölgesinde, askerî işler başta olmak üzere birçok konuda yararlandığı Hristiyan toplulukların başında Martoloslar gelmektedir. Martoloslar Hristiyan kökenli olup, Osmanlı Devleti'nin fethettiği bölgelerdeki Hristiyan halkın bir kısmını askerî, polis ve diğer hizmetler için kullanmasıyla gelişmiştir. İlk dönemlerde Osmanlı ordusunun savaşçı sınıfında bulunmuş, akınlara katılmış, casusluk yapmak, derbend ve sınır kalelerini beklemek gibi bir çok önemli görevlerde bulunmuşlardır. Sonraki dönemlerde aynı zamanda geri hizmette de önemli görevler yapmışlardır. Osmanlı Devletinin Balkanlarda ve civar bölgelerde askeri gücünün artmasına, Osmanlı idarî sisteminin kurulmasına ve korunmasına yardımcı olan Martolosların Osmanlı tarihi açısından önemi tartışılmazdır.

Martoloslar, yaptıkları hizmetlerin karşılığında birtakım vergilerden muaf oldukları gibi ayrıca bazı maddi avantajlara da sahip olmuşlardır. Örneğin, hizmetleri karşılığında bir tür mülk toprak durumunda olan ve genel olarak Türkçe'de çiftlik anlamına gelen baştinaları

kullanmışlar, zaman zaman tımar da tasarruf etmişlerdir. Martoloslar, yaptıkları hizmetler ve bunların karşılığında sahip oldukları ekonomik duruma göre Muaf ve Müsellem Martoloslar, Ulûfeli Martoloslar, Ücretli Martoloslar ve Kara Martolos gibi çeşitli gruplara ayrılmışlardır.

Martoloslar, Osmanlı hizmetindeki diğer imtiyazlı Hristiyan gruplarla birlikte Osmanlı Devleti'nin kuvvetlenmesi ve korunmasına yardımcı oldukları gibi Balkanlar'da yaşayan yerli halkın tarihi ve geleceği bakımından da önemli bir rol oynamışlardır. Çünkü yerli halkın özellikle de Sırp halkının Türk ordusunda ve diğer hizmet sisteminde yer almasıyla, Osmanlı yönetimi ile aralarındaki ilişkiler oldukça iyi bir duruma gelmiş ve bunlar önemli bir yere sahip olmuşlardır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin sınırları içindeki tüm Sırp halkını kapsayan bağımsız bir Sırp kilisesinin kurulmasında oldukça etkili olduğu gibi sonraki dönemlerde de yerli halkın yararına olmuştur. Osmanlı Devleti'ne üçyüz yıldan fazla sadık kalan ve hizmet eden Martolos teşkilâtı, etnik ve dinî bakımdan bir asimilasyonla karşılaşmamıştır. Martolosluğun bulunduğu Balkan toplumları bugün halâ var olmalarını büyük ölçüde Osmanlı Devleti'nin hoşgörüsüne ve diğer Hristiyan teşkilatlarla birlikte Martolos teşkilatına borçludurlar.

Martolos teşkilatı, Osmanlı Devleti'nin yapısıyla paralel bir gelişme göstermiştir. Devletin yükselme döneminde Martoloslar da güçlenerek önemli hizmetlerde bulunmuşlar, devletin zayıflamasıyla birlikte bunlarda zayıflamışlar ve bozulmalar başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu genel bir kriz ortamında Martolosların da rolleri değişmiş ve Osmanlı Devleti'ne karşı diğer halklarla birlikte ortak bir başlangıç noktasının oluşturulmasında önemli bir rol oynamışlardır. Bu şekilde Osmanlı Devleti'nin karşına geçen Martoloslar, diğer halkların özgürlük çabalarının kuvvetlenmesine de etki etmişlerdir.

Ancak özellikle Rumeli bölgesinin korunmasında, güvenliğin sağlanmasında ve diğer önemli birçok görevlerde Martolosların büyük hizmetleri olduğu inkâr edilemez bir gerçektir.

EKLER

Sayfa

1. B.O.A. Cevdet ts.-Zaptiye ks.nr.1835:1712'de derbendlerin muhafazası için Martolos neferatının yazılması ve Martolos Başı seçilerek tayin edilmesi hakkında ilgili yerlere yazılmış olan hüküm 82
2. B.O.A. MD X., s. 103, Hüküm nr.166:(H.979/1571). XVI. Yüzyılda Delvine ve Avlonya gibi bazı sahil bölgelerinde Martolosların sınır bekçisi olarak görev yapmalarına dair hüküm 83
3. B.O.A. İbnül Emin ts. nr. 15:(H.997/1589). Pozgeçeva, Uzice ve Çaçkana gibi bazı madenlere Martolos tayini için gönderilen arz 84
4. B.O.A. Hatt-ı Hümâyun ts. nr.36470:(H.1250/1834). Martolosluk tabiri ile berât verilmesi ve bu tabirin de kadîmi olarak yazılması hakkında hüküm 85
5. B.O.A. Cevdet ts.-Zaptiye ks. nr.2247:(H.1223/1808). Eğridere ayânının Martolos Başının işlerine müdahalesinin men edilmesi hakkında hüküm 87
6. B.O.A. Cevdet ts.-Zaptiye ks. nr.3837:(H.1213/1798). Karatova ve Eğridere'de Martolos Başı olan Abdülhalim isimli kişinin ölümünden sonra bu görevin ilgili kişilere paylaştırılması hakkında hüküm 89
7. B.O.A. Cevdet ts.-Zaptiye ks. nr.2177:(1788). Eğridere, Komanova, Üstüp, Koçana derbentlerinde görevli olan Martolos Başı Seyyid Mustafa vefat edince yerinin oğullarına verilmesi hakkında hüküm 91
8. B.O.A. Cevdet ts.-Zaptiye ks. nr.1540:(H.1117/1705). Ağrafa, Serfice, Tırhala, Domanik gibi yerlerde bulunan Martolosların aralarında birlik olmadığı için emniyet gereği gibi sağlanamadığından, bunların üzerine bir başbuğ atanması hakkında hüküm 93
9. XVI. Yüzyılda Sirem Sancağı'nda Kara Martolosların bulunduğu kaleler 95
10. XV. XVI. Yüzyıllar arasında Martolosların genel olarak buldukları yerler 96

EK-1: Cevdet ts. Zaptiye ks. nr. 1835: Yenişehir-i Fener kadısına, Bostancıbaşıya ve civardaki kadılara hitâben derbendlerin muhafazası için martolos neferatının yazılması ve martolos başı seçilerek tayin edilmesi hakkında 1712 Ağustos ayı sonlarında yazılmış olan hüküm.

یکتہ ہر فائر منکندہ و لا روزہ بدستہ نجی بہینہ کچھ ہر فائر فوٹو الکتھنہ و لاقہ
فائزہ حکیم
مستکہ بوستا نجی باشی مومن لکھیں کچھ ہر فائر و لا ٹولہ و لاقہ لوندہ فضا
و نا صید ہر حفظ و حرکتی لندہ کلدہ و رنید لرون مقدار قریب لوندہ لھن
و درینجا انجا و لاقہ قاریہ لانتخاب و لاختیار لریکھن و فایزہ و
معروف و موصوفی مکتہ لرون کتبہ بر مقدار لری نغز لری لری معروف
تھا تھوٹن بنیہ نصیب و تعین لرون لوندہ مقدار مشورہ لرون مشورہ لرون
لکھت لرون فوٹو مامور لرون لرون لوندہ کچھ ہر فائر و لا لرون ہر فائر
و صولکھہ فرخ لرون لرون لوندہ حفظ و حرکتی لندہ کلدہ و رنید لرون
ہر مقدار مارتھوٹن بنیہ نصیب و تعین لرون لوندہ ہر لرون حد و ہر ہر
ضایع وینق لوندہ لکھتا چ کلدہ و لرون ہر نصیب و ہر لرون حد و ہر ہر
لکھتا ظہور لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون
کعبہ و ہر لرون و ہر لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون
لکھتا لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون
و لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون
۱۱۲۵
و لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون لرون

و صورتی
نہ روزہ بوستا نجی بہینہ و نا صید و لا ٹولہ
و لاقہ ہی بہین

EK-2: MD X. s.103, Hüküm nr.166, (21 Şaban 979/1571); XVI. Yüzyılda Yanya eyaletine bağılı Delvine ve Avlonya gibi sahil bölgelerinde Martolosların sınır bekçisi olarak görev yapmalarına dair hüküm.

حق صرکیه تابع لدولین مینور و لقیچ بویابچ سرحدته تجاوترا سندر رعیس بو عضو صرک کرگی
 مقید اولون بویهاتنا باجم رعایا به نفیق ایلینر بکناه اولناج قوض و تجاوترا دولتماع رعایا به
 زراعتده و کار و کسب ننده تولاون قولج و قوته حق و سایه مری قضا حوق اولمانو
 اولمیه و الا صحر سرفه بلنر

صحر سرفه بلنر
 صحر سرفه بلنر
 صحر سرفه بلنر

سلسله نکتہ مملک لور نینج موصیفی نمر و رقعاته نام عصار ارار ننده ارسله اولتانه فی نام کتبه کلون
 قیلیم لولمتر سور صحر و ارار وقت و توررین لوله عضو صحره کتبه و تحیح در حیت ارتر کتبه
 و ار نده تحریر عصار ارار ننده سن و حضور و لور نام کتبه لور عصار ارار نده مستحاق مری عصار اولم
 اولدوق حیت اولور عسرت کتبه لولما تر لکن لمدی لکر مینور لور و اکر سار عصار
 لر لر بر لئو که کی مری عسرت کتبه اولدوق لصل کتبه نه حمت اولماق حایت و کلر اولم
 لوله حمت مری لولما تر و م لور نینج مخالف کتبه به ار این اتر کتبه بویهاتنا ایل لفظ و صلی
 اولمقده و ملاق سوز قور کتبه به تمام اولمقده عسر اسین

EK-3: İbnül Emin ts. nr.15: Pozgeçeva, Uzice ve Çaçkana Madenlerine Martolos Tayini İçin Gönderilen Arz (H.997/M.1589).

بوزغی فاضلی عرض کونند ب تضاد مزبورده واقع جمره معدنه حالا امین اولان ماچیستان نلم کنه
 وقتقر فلر نه اولان بائنه لرینک اشک سرتجه و رسوم عرفیه لرینک معایتنه اندزه معدن مزبورده
 ذمتر طاقینله مارتلوس قید اولنان الی نفردن سیر ابر کلوب ذکر اولنان مارتلوسردن مرد اولنان
 بائنه لرینک حاصل اولان ترکه معدن مزبور ایسیردی تشریح اینه کلتر اینه کله حالا صاحب ارضه مرد اولان
 مارتلوسردن عسور و سرسولیز و حاله حیرتده اولان مارتلوسردن دخی بئنه لرینک حاصل اولان عسور
 و رسوم عرفیه لرینک طلب و ویرده لرینک جلیه بقاله اچون دایما ریجید و میدان اینکری ایلدر اکر دی
 فراه ایلیوب معدن مزبور کلکی تدریجی اوزره انکدر شویله که صاف نام لرچی اندزه ذکر اولنان الی نفردن سیر
 اندزه لرینک حاصل ارض و ویرده لرینک ظالمی اینه وقتیه اولوب لسولیک ایله اوزره معدن مزبور خدمت اتمه لر
 معدن معطل و فایده مال مایه یی کلکی غنم و فخرهم بنج التزامم نقصاه اولج اقره در مشی باین امر سیر
 رجاسته عرض ادیور دیو للماع اینکری اسولیک ایله اندزه خدمت لری مقابله سنه صاف نام در حایون صرت
 بیور لجا بکانه اعلام ایلدر

رسولیک ایله اسولیک ایله
 رسولیک ایله اسولیک ایله
 رسولیک ایله اسولیک ایله

قوله ایستنه باز بولسا که
 وجایب و قدره خبر

و ایستنه کورده اولان بوزغی فاضلی عرض کونند ب تضاد مزبورده واقع جمره معدنه حالا امین اولان ماچیستان نلم کنه
 وقتقر فلر نه اولان بائنه لرینک اشک سرتجه و رسوم عرفیه لرینک معایتنه اندزه معدن مزبورده
 ذمتر طاقینله مارتلوس قید اولنان الی نفردن سیر ابر کلوب ذکر اولنان مارتلوسردن مرد اولنان
 بائنه لرینک حاصل اولان ترکه معدن مزبور ایسیردی تشریح اینه کلتر اینه کله حالا صاحب ارضه مرد اولان
 مارتلوسردن عسور و سرسولیز و حاله حیرتده اولان مارتلوسردن دخی بئنه لرینک حاصل اولان عسور
 و رسوم عرفیه لرینک طلب و ویرده لرینک جلیه بقاله اچون دایما ریجید و میدان اینکری ایلدر اکر دی
 فراه ایلیوب معدن مزبور کلکی تدریجی اوزره انکدر شویله که صاف نام لرچی اندزه ذکر اولنان الی نفردن سیر
 اندزه لرینک حاصل ارض و ویرده لرینک ظالمی اینه وقتیه اولوب لسولیک ایله اوزره معدن مزبور خدمت اتمه لر
 معدن معطل و فایده مال مایه یی کلکی غنم و فخرهم بنج التزامم نقصاه اولج اقره در مشی باین امر سیر
 رجاسته عرض ادیور دیو للماع اینکری اسولیک ایله اندزه خدمت لری مقابله سنه صاف نام در حایون صرت
 بیور لجا بکانه اعلام ایلدر

رسولیک ایله اسولیک ایله
 رسولیک ایله اسولیک ایله
 رسولیک ایله اسولیک ایله

EK-4: Hatt-ı Hümâyün ts., nr. 36470: Martolosluk tâbiri ile berât verilmesi ve bu tâbirinde kadîmi olarak yazılması hakkında (H.1250/M.1834).

سختی آنها عنایت عطفه اتم حضرتی
ماوتاساوه نعبیه برات اعطاسه دانش تقدیم اولناہ فقیر وقتی و اولیابده دونو شکریا تا حضرتلرله مخابه عاجزانه نری
نفسه مذکره تاوردی نظور عالی بودله ایچوره سوی عطفه نیریه کوندر لسی اولغده عسکرتا والیه حضرتلرینک استعاری
دعایای مذکوره در بنات معلومه سواظ سنده لزولنی وابسته اولدولر نیریه کوره استدعا اولناہ بر وانک اعطای
دنبیه مذکورک رضی قییمی و جریله باذلسی خصوصدی موافق اداوه سینتکالها نیر بودیلر و ابر استعاری شرط هم بودیلر

اددند
عنايت اولدو
اصا بیری نفع اولدو
نقد معالی اولدو جناب شریفی
اعضا و تبریک اولدو
اداره عاده قلمی اولدو معلوم اولدی
عنايت اولدو
اشجو نزهه عالی اصفه لریله ارسال بویدیلر اولدو دانش
و نفع اولدو و اولدو استعاری اولدو بر وانک
اداره عاده قلمی اولدو معلوم اولدی
اداره عاده قلمی اولدو معلوم اولدی
اداره عاده قلمی اولدو معلوم اولدی

م

EK-4: HATT-I HÜMÂYUN TS.-Nr.36470

Seniyyül-himemâ inâyetlü, atufetlü efendim Hazretleri

Martolosluk tabiriyle berât itasına dair takdim olunan takrir defteri ve ol-bâbda devletlü Serasker Paşa hazretleriyle muhabere-i âcizânemizi mütezammın tezkere-i senâverî manzûr-ı âlî buyrulmak için sûy-ı atûfîlerine gönderilmiş olmakla Serasker-i Müşârünileyh Hazretlerinin iş'arı vechile reâyayı mezkûre derbendât-ı ma'lume muhafazasında lüzumlu ve işe yarar olduklarına göre istid'â olunan berevâtın itası ve tabir-i mezkûrun dahi kadîmi vechile yazılması hususları muvafık irade-i seniyye-i şahane buyrulur ise iş'arı menut-ı himem-i behiyyeleridir efendim.

Devletlü, inâyetlü, ebhetlü, atufetlü, re'fetlü veliyyü'n-ni'am kesir'ül-kerem efendim Hazretleri esâbi'-pîrâ-yi tazim olan işbu tezkere-i alî-i âsafâneleriyle irsal buyrulan evrak bit-takdim manzûr-u meâli mevîr-ı Cenâb-ı Şehinşahî buyrulmuş ve iş'âr-ı devletleri vechile istid'a olunan berevâtın i'tası ve tâbir-i mezkûrun kadimi vechile yazılması irâde-i aliyye-i mülükâne iktizâsından bulunmuş ve zikrolunan evrak iâde kılınmış idüğü malum-ı veliyyü'n-ni'amîleri buyruldukda olbabda emir ve himem Hazreti men lehül emrindir.

1250 (M.1834)

EK-5: Cevdet ts.-Zaptiye ks.nr.2247: Eğridere ayânının Martolos Başının işlerine müdahalesinin men edilmesi hakkında.

سختواران خاصه دن حال اسکوچ تاخراری وقره طود معدک امیندرکی ابراهیم اولم بک و سندن بلک طرفینره کوروش
تویپ اذن خدمه سید ابراهیم

فلا ادره و امانت فرورد مربوطه اذن اولک مارتولوس باشیلای اتقویکی نابراحت و با امشریف عالی شان سید محمد
افتری وسید علی نام کنه لک اشتراکاً عیرین لرزه اولوب مارتنکوش باشیلای اورنک معدود و مشروط اولوب
اگر دوه قضا و ددیندرکی وقفا افرورد کاین معدنکبان و دریندجیان و مارتولوسان رعایا لرینک حفظ و تحریک
اولمکی و مرد و مجبور ایدک خدمه دولت علیه و سائر انبای سپولک اونا و سالماً اماردریک بر موجب قدیم
مارتلوس باشیلای معرفتی و میران موی ایزرا نظار اتمیره نسب و تعیین اوخک معتمد علیه مارتولوس بلوکباشی امیرینه
خدمه امشریف و مفار بشرط و نظام افک مداخله و قرضی ایجاب ایتر ایکن اکرکی دوه بنقده سی اعیانک
نمک بلک بلوکباشیلای مذكور امیرینه مداخله دن خالی اولدیغندن شیرکی رعایای فروردنه تسلط و تهریک
کدیر و تجمیع ایلنم و تعدیانه مداخله ایتمش اولدیغندن بخله اعیانک میر موی ایزراک بر منوال محرد واقع اولوب
توس و تعدیلک منع و تعیین مقدمه صادر اولوب امشریفک تکییدی حاوی بودمه مجد و امشریف معدویکی
ناظران میران موی ایزرا اکی قطعه قائمه و عریضه لرزه تحیر و انزوا و سردار تولوساک موی ایزرا سید محمد لک خدمه فرورد
فحصه طرفینره کوروشی تحیراتی اسرا ایدر

ویریلدی و سلامتی و قضا
سید محمد
سید محمد
سید محمد

منه
الهی
و
عبد
نشد
بلک
معدود
مشروط
اولوب
سید
محمد
افتری
وسید
علی
نام
کنه
لک
اشتراکاً
عیرین
لرزه
اولوب
مارتنکوش
باشیلای
اورنک
معدود
و
مشروط
اولوب
اگر
دوه
قضا
و
ددیندرکی
وقفا
افرورد
کاین
معدنکبان
و
دریندجیان
و
مارتلوسان
رعایا
لرینک
حفظ
و
تحریک
اولمکی
و
مرد
و
مجبور
ایدک
خدمه
دولت
علیه
و
سائر
انبای
سپولک
اونا
و
سالماً
اماردیک
بر
موجب
قدیم
مارتلوس
باشیلای
معرفتی
و
میران
موی
ایزرا
نظار
اتمیره
نسب
و
تعیین
اوخک
معتمد
علیه
مارتلوس
بلوکباشی
امیرینه
خدمه
امشریف
و
مفار
بشرط
و
نظام
افک
مداخله
و
قرضی
ایجاب
ایتر
ایکن
اگرکی
دوه
بنقده
سی
اعیانک
نمک
بلک
بلوکباشیلای
مذكور
امیرینه
مداخله
دن
خالی
اولدیغندن
شیرکی
رعایای
فروردنه
تسلط
و
تهریک
کدیر
و
تجمیع
ایلنم
و
تعدیانه
مداخله
ایتمش
اولدیغندن
بخله
اعیانک
میر
موی
ایزراک
بر
منوال
محرد
واقع
اولوب
توس
و
تعدیلک
منع
و
تعیین
مقدمه
صادر
اولوب
امشریفک
تکییدی
حاوی
بودمه
مجد
و
امشریف
معدویکی
ناظران
میران
موی
ایزرا
اکی
قطعه
قائمه
و
عریضه
لرزه
تحیر
و
انزوا
و
سردار
تولوساک
موی
ایزرا
سید
محمد
لک
خدمه
فرورد
فحصه
طرفینره
کوروشی
تحیراتی
اسرا
ایدر

ISMANLI ARŞIVI DAİRESİ BAŞKANLIĞI

EK-5: CEVDET TS.-ZAPTIYE KS. Nr. 2247

Silahşorân-ı hassadan halen Üsküb nazırları ve Karatova maden emînleri İbrahim Edhem Bey ve Hasan Bey taraflarından gelen tahriratın hülâsasıdır.

Nezâret ve emanet-i mezbûr merbutatından olan martolos başılık umuru bâ berât ve ba emr-i şerif-i âlişan Seyyid Mehemmed Efendi ve Seyyid Ali nâm kimesnelerin iştirâken uhdelerinde olup martolos başılık umurundan ma'dud ve meşrut olan Eğridere kazası ve derbendleri ve kaza-i mezbûrda kâin madenciyan ve derbendciyan ve martolosân reâyâlarının hıfz u hırâset olunmaları ve mürûr ve ubûr iden hademe-i devlet-i aliyye ve sâir ebnâ-i sebilin emenen ve sâlimen imrârları için ber mucib-i kadim martolos başılar ma'rifeti ve mîr-i mîrân-ı mûmailey-himâ nezâretleriyle nasb ve tâyin olunan mu'temedün-aleyh martolos bölükbaşısı umûruna hilâf-ı emr-i şerif ve mugâyir-i şurût ve nizâm-ı âharın müdâhale ve ta'arruzu icap etmez iken Eğridere palangası a'yânı Numan bey bölükbaşılık-ı mezkûr umûruna müdâhaleden hâli olmadığından gayrı reâyayı mezbûrûna tasallut ve bilâ-mücib-i tekdîr ve tecrîm ile zulm ve ta'addiyâta mübâşeret etmiş olduğundan bahisle ayân mîr-i-mûmaileyhin bermînval muharrer vâki' olan taarruz ve ta'addîsinin men ve def'i için mukaddemâ sâdır olan emr-i şerifin te'kîdini hâvî bu defa müceddeden emr-i şerif sudûrunu nazırân mîrân-ı mûmaileyhima iki kıta kâ'ime ve arîzalarında tahrîr ve inhâ ve ser-martolosan-ı mûmaileyh Seyyid Mehemmed'in husûs-u mezbûr zımında taraflarına gönderdiği tahrirâtını isrâ' iderler.

Verilen fermân kaydı ve iktizâsı baş muhâsebeden.

EK-6: CEVDET TS.-ZABTIYE KS. Nr. 3837

Atebe-i aliyye-i adalet ünvan ve südde-i seniyye-i saadet-i nişan lâ-zâlet mahfûfen bi-mezîd-i inâyetü'l-melikü'l-mennân türabına medine-i Karatova'da kâin bi'l-cümle ulemâ ve sulehâ ve eimme ve hutaba ve fukara ve zuafa ve martolosan reâyaları kullarının alâ-tarîkî'l mahzar-ı arzuhal-i sıdk-ı makalleridir ki Eğridere palangası kazası derbendi ve sâir mahfuf ve muhatara olan mahalleri hıfz ve hırsaset için altmışdört nefer martolosan reâyasına eben an ceddîn bâ berât-ı alîşan tayin bervechi iştirak martolos başı olan es-seyyîd Abdülhalîm ve karındaşı es-seyyid Ali kullarından bâlâsı mübarek hatt-ı hümâyun ile mu'anven berât-ı alîşan ile zülüflüyan hassa teberdarlarından Arnavud Mustafa Ağa kullarına tevcih ve ihsan buyrulmakla merkum kulları kasabamıza gelip yedinde olan berât-ı alîşanı ibraz huzur-ı şer'îde cümlemiz müvacehesinde feth ve kıraat olundukda sem'ân ve taaten merâsim-i ba'del edâ mezbur martolosan başılığa bâ-hatt-ı hümâyun-ı şevket-makrunla eben an ceddîn alel-iştirak mutasarrıf olanlardan biri seyyîd Abdülhalîm fevt olduğu vaki ancak karındaşı müştereki olan seyyid Ali kulları hal-i hayatta ve kemâl-i sıhhatte olup edâ-i hizmetinde mukim ve muktedir cümle müvacehesinde isbat-ı vücud ile re'yü'l-ayn müşahade olunmağın merkûm seyyid Ali kulları fevtinden hilâf-ı inha ile nısf hisse nân-pâresi dâhi merkûm Mustafa Ağa kullarına tevcîh buyrulduğundan seyyid Ali kullarına gadr-i küllî olmakla nân-pâre-i mezbûre eben an ceddin mutasarrıf ve edâ-i hizmet ile hal-i hayatta ve kemâl-i sıhhatte olduğu isbat-ı vücud ve re'yü'l-ayn müşahade ve her vechile şayeste-i merhamet ve sezâvar-ı inâyet olmağın bâ-berât-ı, alîşan mutasarrıf olduğu martolos başılığın kemâkan merkûm seyyid Ali kullarına ibkâ ve tevcih ve yedine müceddeden berât-ı alîşan inâyet ve sadaka-i ihsan buyrulmak niyazıyla cümlemiz şehâdet birle. Der-i devlet medâre alâ-tarîkî'l-mahzar arzuhal-i sıdk-ı makâle cesaret kılındı. Bâki emr-i ferman ve merhamet-i ihsan Hazret-i men lehül emrindir.

EK-7: Cevdet ts.-Zaptiye ks.nr.2177: Altmışdört martoloslu Eğridere, Komanova, Üstüp ve Koçana derbendlerini korumakla görevli olan Martolosların başındaki Seyyid Mustafa vefat edince yerinin oğullarına verilmesi hakkında (11 Ocak 1788).

عنه عينه عدلت عنونم وسنح بسنة سعادته نشاد لاذن صيا اذ يوم اغيرون نوبة اكره دره بنقسنه كاتنج علما صلحا وائمه
خطب وعبه ملكت واصحاب غنوم وقره قندليرت بالاسنترام على لوج المحض عن صيحاك قهار سير كره كوكتندين سنجافنه اكره دره
وقوانق وقجانه واشتب وقضون دريندره طاعنوه ومخوفه كخاطره اللوه مخالفه العنق وديت نفر مايزيانه باقاربه بين نراد
فترت فترت ايرج انا بسيله انما سالجا دور عاجورن بر وابلر نر ادرنر ملكت اوزج مايزيانه بيبيننه بونيبيننه
حكمنه مرفق الهوسيه فيض الهوس به حالي هزنت لودوتيه مصل تاملنه صلبى كبير اغللكيه اوياب استنقاديه سيد
ميد وبلبلع دريند مذكور بنون فضك هزنته قادره كهره بلر محل سنجي الهاليل مايزيوس بابلينه مذكور منقواد وقوانق محضه
اهللكى مرفقان بونيبيننه نصف مايزيوس بابليني برجه شهنكرت قزيم وازين بروت عجبانه صدق وهانه بيورطوه دجانباوى
باينك امر قزيم وكرم اللطف اصحاب هزنت مده الودكر

OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI

EK-7: CEVDET TS. ZAPTIYE KS. Nr. 2177

Atebe-i aliyye-i adalet unvan ve südde-i seniyye-i saadet nişan lâ-zâle aliyyen ilâ yevmi'l-mîzân turabına Eğridere palankasında sakînn ulema ve suleha ve eimme ve hutaba ve me'cr memleket ve ashab-ı alâka ve fukara kullarının bi'l-istirham alâ-tarikı'l mazhar arzuhal kullarıdır ki Köstendil sancağında Eğridere ve Kumanova ve Koçana ve İştib ve Kosova derbendleri ve dağları ve mahff ve muhatara olan mahalleri altmışdört nefer martolosan yamaklarıyla leyl [ve] nehar hıfz ve hırâset edip ebnâ-i sebîli emenen salimen mürur ve uburunda birvechile zarar eriştirmemek üzere martolosan başılığına bilâ-tayin nısf hissesine mutasarrıf olan Seyyid Ali fevt olup yeri hâlf ve hizmet-i lâzimesi muattal kalmakla sulbî kebir oğulları erbab-ı istihkâkdan Seyyid Hamid ve Abdülhalim derbend-i mezkrenin hıfz ve hırasetine kâdir ve her vechile mahall-i müstehak olmalarıyla martolos başılığına mezkûr müteveffa merkmun mahllnden oğulları merkmâne bilâ-tayin nısf martolos başılığı ber-vechi iştirak teveccüh ve yedlerine berât-ı alişan sıdk ve ihsan buyrulmak rica ve niyaz-ı bâbında emir ve ferman ve kerem'l-ltf-ı ihsan Hazreti men lehül emrindir.

23 L 1247 (M.1831)

EK-8 : Cevdet ts.-Zaptiye ks.nr. 1540:Ağrafa, Serfice, Tırhala, Domanik gibi kazalardaki derbendlerde bulunan Martolosların aralarında birlik olmadığı için emniyet gereği gibi sağlanamadığından bunların üzerine bir başbuğ atanması hakkında (H.1117/M.1705).

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

عرضالوجیه احسان هاجونم اولیست خاوقدن ضر اولنه

صدر لیسده خط مودیه کتبه
توبه الیوم ۱۲ ص ۱۱

بسم الله الرحمن الرحیم
ورود فی شهر جمادیه اولی در روز پنجشنبه
بازار کبک در شهر کربلا
سید محمد قاسم

حق سبحانه و بیجا حضرت باری شکر و عظمتی پادشاه عالم عالمیانه الزم اولی وجود دوزین خطا لردن حفظ الیوم
فقرا و زردین دور و ذایل المیة امین مجرمة سید المومنین کما شکرتم پادشاهن تحت حکومت عدل و نور اولی
اغزده و رفیج و کربنه و الا صوبه و ز و منان و تر حاله و ناسلیج و بانیه و ناره و قاری الی و کربنیش و یله و جی نقصان و ضر اولی
دوبند لوه و متعاد قدیم اولی مرسله هر بر لوی باشقه باشقه اولی و با تقا قاری اولی و بقدر مذکور اولی اغزده اولی
شفق اولی و لوی هر بر لوی بنور لوز و افق اولی ارا و ناره و طایفه سنک و حید و استقباسنک مضرترین امت محمد و سایر عابا
اود زین اذ فیه و دفع اهره بیوب و بحسب الاستقنا بر لویه اعانت المیوب اوز لوزن و یاش و بوخ اولی بقیندن بوخ
اولی منده کول اولی اولی بود ن سرور و بر ایدن عباد اللعان و کول قرا اها لوزینی اشقیانک مضرترین خله مایه کلوزن
اولی نازن مرسله کول اوز زین بر یاش و بوخ تعیین اولی و بجه سنی بر بیره جمع اهره بو معوله مضرترین فقرا اوز زین دفع و دفع
اهم و الزم اولی بی معلوم هاجون بی بر ایدن خدمات پادشاهین کیومی بش سنله دن متجاد ز سبقت ایدن امکم و طشرح حقیق
شکر و مهابت حکما دین ایام سعادتمن بر مراد اولی حق امکم متقابل سنله بو ذکر اولی نازن مرسله کول اوز زین یاش و بوخ
اولی و جده اها لوی اکیات اعانت الملک اوزده و یوقلرینه بوجه تا بید احسان بر مران باینه خط هاجون ستر غفر لوی

اولی
باجی امر و فرمان شکر و قدیم پادشاه کدر
عالمی
مورد
حکم

EK-8: CEVDET TS. ZAPTIYE KS. Nr. 1540

Arzuhâl mücebince ihsân-ı humâyûnum olmuşdur, hılâfından hazer oluna.

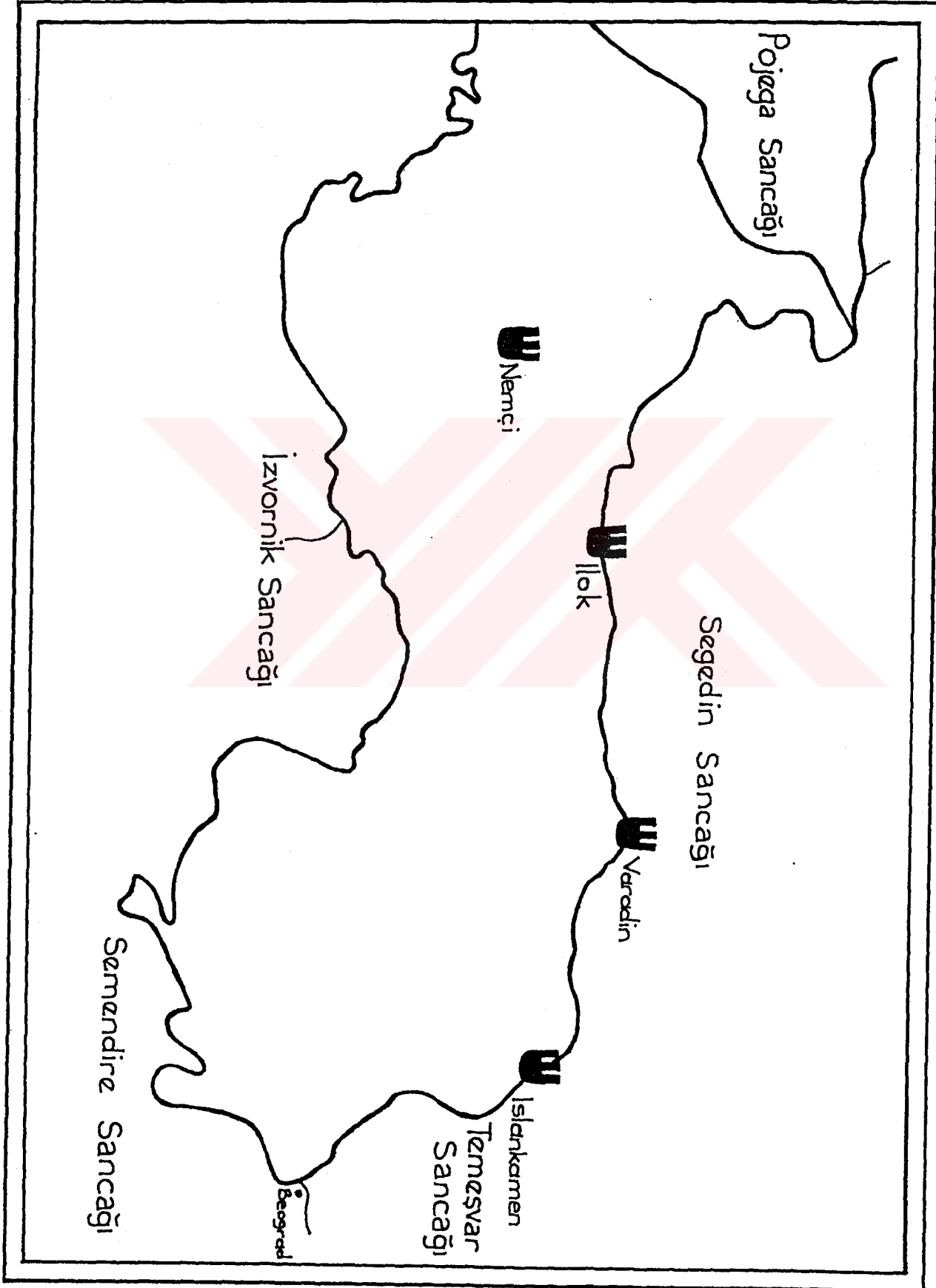
Sadır olan hatt-ı humâyûn-ı şevket-makrûn mücebince tevcîh olunmak buyuruldu 12 Z 1117.

Başmuhâsebe'de görüle derûn-ı arzuhâlde olan martolos başbuğluğunun Başmuhâsebe'de kaydı yoktur. Emr ü fermân devletlû ve sa'âdetlû sultânım hazretlerindir. fî 12 Z 1117.

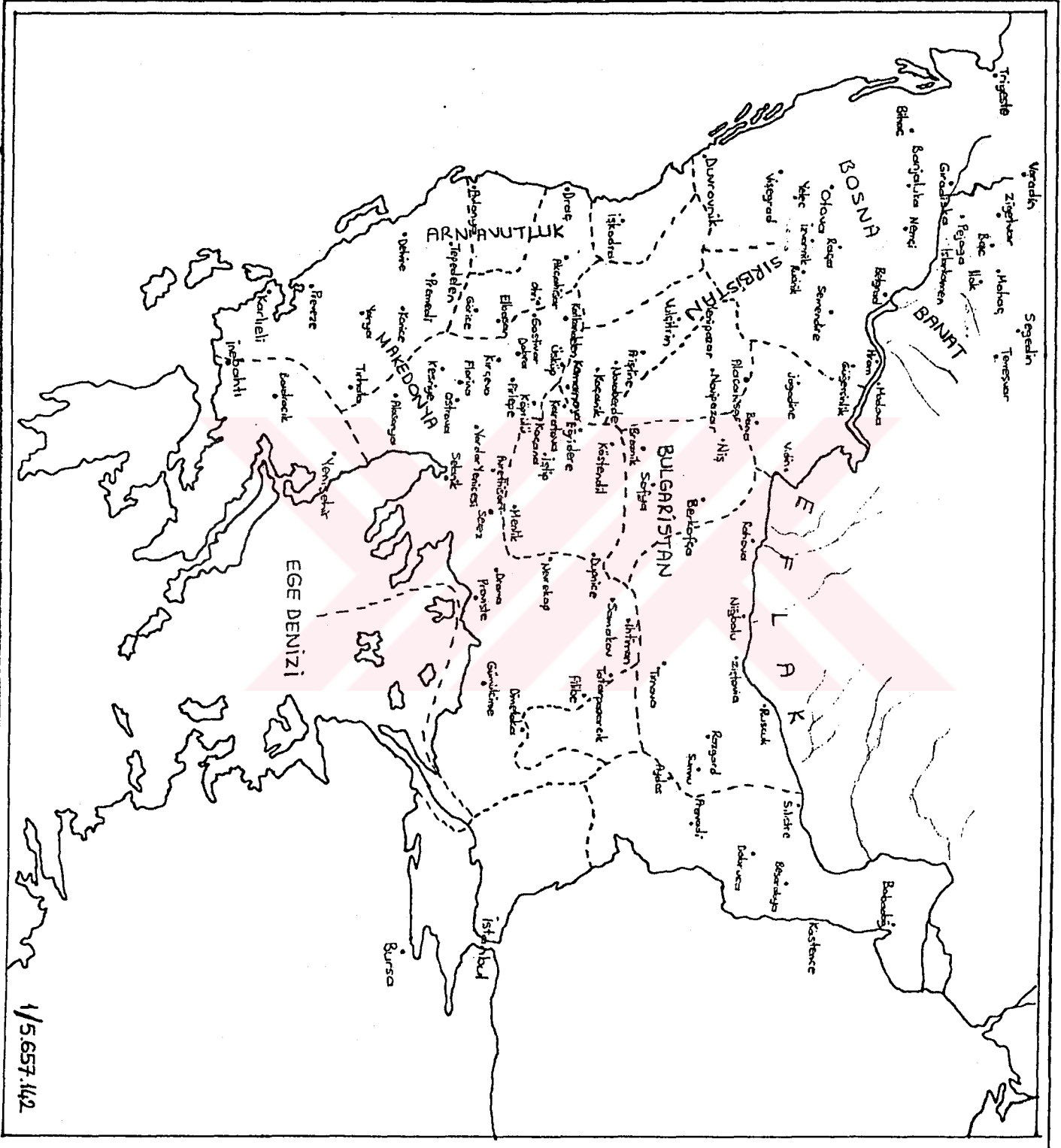
Hak Sübhanehü ve Tealâ hazretleri şevketlü ve azametl-ü padişahı-mın âlem-i âlemiyâna elzem olan vücud-ı saadetlerin hatalardan hıfz eyleyip saye-i saadetlerin amme-i fukara üzerinden dür ve zâil eyleme-ye amin bî-hürmeti seyyidi'l-mürselîn. Halen şevketlü padişahımın taht-ı hükûmet-i adaletlerinde olup vilâyet-i Rumeli'nde vâkî Ağrafa ve Serfiçe ve Kerbene ve Alasonya ve Domanik ve Tırhala ve Naslıç ve Yanya ve Narda ve Karlı-ili ve Kerbeniş ve Badracık nâm kazalar ve civarlarında olan derbendlerde mutad-ı kadîm olan Martolosluklar her birileri başka başka olup ittifakları olmadığından mezkûrların Ağrafa üzerinde nizâları münfekk olmayıp her birileri sınırlarında vâki olan Arnavud taifesinin ve haydut eşkiyasının mazarratlarını Ümmet-i Muhammed ve sâir reâya fukaralarının üzerinden def'ü ref' edemeyip ve bi-hasebi'l-iktiza birbirlerine iânet eylemeyip üzerlerinde bir başbuğ olmadığından birvechile nizamları olmamakla gerek ol havâlîlerden mürûr ve ubûr eden ibâdullahın ve gerek kurâ ahâlîlerini eşkiyânın mazarratlarından halas edemediklerinden zikrolunan Martoloslukların üzerine bir başbuğ tayin olunup cümlesini bir yere cem' edip bu makûle mazarratı fukara üzerinden def'ü ref' olunmak ehemm ve elzem olduğu malum-ı hümâyunları buyruldukta hıdemât-ı padişahîde yirmibeş seneden mütecaviz sebkat eden emeğim ve taşraya çıkıp şevketlü ve mehâbetlü hünkârımın eyyâm-ı saadetlerinde ber-murad olacak ekmeğim mukabelesinde bu zikr olunan Martolosların üzerlerine başbuğ olup cümle ahalî-i vilâyet iânet eylemek üzere bu kullarına bervech-i te'bid ihsan buyrulmak bâbında hatt-ı hümâyun meserret-makrûnları rica olunur.

Bâkî emr-ü ferman şevketlü ve kudretlü padişahımındır.

EK-9: XVI. Yüzyılda Sirem Sancağında Kara Martolosların Bulunduğu Kaleler.

EK-10:XV. ve XVIII. Yüzyıllar Arasında Martolosların Genel Olarak
Buldukları Yerler

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

Akgündüz, Ahmet. **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, I. Kitap Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri.** Birinci basım. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., 1990.

—————. **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, V.Kitap Kanuni Devri Kanunnameleri.** Birinci basım. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., 1992.

Akgündüz, Ahmet ve Said Öztürk. **Bilinmeyen Osmanlı.** Birinci basım. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., 1999.

Aktepe, Münir. **Osmanlı Türklerinin Rumeli'ye Yerleşmeleri.** Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak.Tarih Bölümü, 1949.

Altunbay, Mustafa. **15.-18. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Devleti'nde Madenler ve Madencilik.** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Aşıkpaşazade. **Tevarih-i Âl-i Osman.** Neşr. N. Atsız. Birinci basım. İstanbul: Türkiye Yay., 1947.

—————. **Aşıkpaşazâde Tarihi.** Neşr. Âlî Bey. Birinci basım. İstanbul: 1914.

Ateş, Toktamış. **Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı.** Dördüncü basım. Ankara: Ümit Yay., 1995.

Balkanlı, Ali Kemal. **Şarkî Rumeli ve Buradaki Türkler.** Birinci basım. Ankara: Elhan Kitabevi, 1986.

Barkan, Ömer Lütfi. **XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, Kanunlar, I.** Birinci basım. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Türkiyat Enstitüsü Yay., 1943.

- . **Türkiye’de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I.**
Birinci basım. İstanbul: Gözlem Yay., 1980.
- Beldiceanu, Nicoara. **XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Tımar.** Çeviren: M.Ali Kılıçbay. Birinci basım. Ankara: Teori Yay., 1985.
- Cahen, Claude. **Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler.** Çeviren: Yıldız Moran, Üçüncü basım. İstanbul: E Yay., 1994.
- Castelloin, Georges. **Balkanların Tarihi. XIV.-XX. Yüzyıllar.** Çeviren: Ayşegül Yaraman. Birinci basım. İstanbul: Milliyet Yay., 1991.
- Cin, Halil. **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması.** Üçüncü basım. Konya: Selçuk Üni. Yay., 1992.
- Cin, Halil ve Ahmet Akgündüz. **Türk Hukuk Tarihi, Kamu Hukuku, I. Kitap.** Birinci basım. Konya: Selçuk Üni. Yay., 1989.
- Devellioğlu, Ferit. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat.** Beşinci basım. Ankara: Aydın Kitabevi, 1982.
- Doğru, Halime. **Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilâtı (XV. ve XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağı).** Birinci basım. İstanbul: Eren Yay., 1990.
- Emecen, Feridun M. **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası.** Birinci basım. İstanbul: Kitabevi, 2001.
- Ercan, Yavuz. **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler - Kuruluş-tan Tanzimata Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukûkî Durumları.** Birinci basım. Ankara: Turhan Kitabevi Yay., 2001.
- . **Osmanlı İmparatorluğu’nda Bulgarlar ve Voynuklar.** Birinci basım. Ankara: TTK, 1986.
- . **Osmanlı İmparatorluğu’nda Müslüman Olmayan Halkın Hukuki ve İctimai Durumu. 1300-1600.** Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1972.

- Eren, İsmail. **Rumeli’de Türk Kültürü**. Birinci basım. İstanbul: Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Kültür Yay., 1970.
- Eryılmaz, Bilal. **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb’anın Yönetimi**. İkinci basım. İstanbul: Risale Yay., 1990.
- Göyünç, Nejat. **Osmanlı İmparatorluğu Hakkında Bazı Düşünceler**. Birinci basım. Ankara: Türk Kadınları Kültür Derneği Genel Merkez Yay., 1973.
- Gökbilgin, Tayyib. **XV.-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar**. Birinci basım. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay., 1952.
- . **Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış**. Birinci basım. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay., 1977.
- Gülsoy, Ufuk. **Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni**. Birinci basım. İstanbul: Simurg Yay., 2000.
- Halaçoğlu, Yusuf. **XVI.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**. İkinci basım. Ankara: TTK, 1995.
- İnalcık, Halil. **Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar**. İkinci basım. Ankara: TTK, 1987.
- İnalcık, Halil ve Mevlüd Oğuz. **Gazavât-ı Sultân Murad b. Muhammed Han İzladi ve Varna Savaşları Üzerinde Anonim Gazavâtnâme**. Ankara: TTK, 1989.
- Köprülü, Fuad. **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**. İkinci basım. İstanbul: Ötüken Yay., 1986.
- . **Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu**. Altıncı basım. Ankara: TTK, 1999.
- . **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**. Altıncı basım. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 1987.

- Lybyer, Albert Howe. **Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Yönetimi.** Birinci basım. Ankara: Süreç Yay., 1988.
- McGowan, Bruce W. **Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri.** Birinci basım. Ankara: TTK, 1983.
- Ocak, Ahmet Yaşar. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar).** Birinci basım. Ankara: TTK, 1992.
- Orhonlu, Cengiz. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı.** İkinci basım. İstanbul: Eren Yay., 1990.
- . **Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı.** Birinci basım. İstanbul: Eren Yay., 1987.
- Öztuna, Yılmaz. **Büyük Türkiye Tarihi. C.IX,** İstanbul: Ötüken Yay., 1978.
- Özyüksel, Murat. **Feodalite ve Osmanlı Toplumı.** Birinci basım. Bursa: Uludağ Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Yay., 1989.
- Pakalın, M. Zeki. **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. C.II,** Dördüncü basım. İstanbul: M.E.B. Yay., 1993.
- Plomer, William. **Yanya Sultanı.** Çeviren: Murat Belge. İkinci basım. İstanbul: Milliyet Yay., 1995.
- Refik, Ahmet. **Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200).** İstanbul: Enderun Yay., 1989.
- Sâmi, Şemseddin. **Kâmûs-ı Türkî.** İstanbul: 1314.
- Sertoğlu, Mithat. **Osmanlı Tarih Lugatı.** İkinci basım. İstanbul: Endern Yay., 1986.
- Şentürk, M.Hüdai. **Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875).** Birinci basım. Ankara: TTK, 1992.
- Tabakoğlu, Ahmet. **Türk İktisat Tarihi.** Dördüncü basım. İstanbul: Dergah Yay., 1998.
- Timur, Taner. **Osmanlı Kimliği.** Üçüncü basım. Ankara: İmga Yay., 1998.

- . **Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Osmanlı Toplum-
sal Düzeni.** Birinci basım. Ankara: Ankara Üni. Siyasal
Bilgiler Fak. Yay., 1979.
- Togan, Zeki Velîdi. **Umumi Türk Tarihine Giriş.** Üçüncü basım.
İstanbul: Enderun Yay., 1981.
- Tongur, Hikmet. **Türkiye’de Genel Kolluk Teşkil ve Görevle-
rinin Gelişimi.** Birinci basım. Ankara: İçişleri Bak. Emniyet
Gene Md. Yay., 1946.
- Turan, Osman. **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi.** Yedinci
basım. İstanbul: Boğaziçi Yay., 1994.
- . **Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti.**
Dördüncü basım. İstanbul: Boğaziçi Yay., 1993.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı. **Osmanlı Tarihi.** C.I, Yedinci basım. Ankara:
TTK, 1995.
- . **Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı.** İkinci basım.
Ankara: TTK, 1984.
- Ünal, Mehmet Ali. **Osmanlı Müesseseleri Tarihi.** İkinci basım.
Isparta: Kardelen Kitabevi, 1998.
- Vasic, Milan. **Martolosi u Periodu Uspona Osmanske Drajeva.**
Sarajevo: 1964.
- Vefik, Ahmet. **Lehçe-i Osmanî.** C.II, İstanbul: 1923.
- Zaim, Sabahaddin. **Osmanlılarda Sosyal Güvenlik Kurumları.**
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İ.Ü. Sosyal
Bilimler Ens. İktisat Fak. Yay., 1991.

2. MAKALELER VE BİLDİRİLER

- Acaroğlu, Türker. “Bulgaristan”, **Türk Ansiklopedisi.** C.VIII: 383-
396, Ankara: 1956.
- Akdağ, Mustafa. “Osmanlı İmparatorluğu’nun Yükseliş Devrinde Esas
Düzen”, Ankara Üni. Dil Tarih Coğrafya Fak. Tarih
Araştırmaları Dergisi. C.III, S.4-5: 139-156, Ankara: 1965.

- . “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye’nin İktisadi Vaziyeti”, **Belleten**, C.XIII, S.51:497-564, Ankara: TTK, 1949.
- Aktepe, Münir. “XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli’nin Türkler Tarafından İskanına Dair”, **Türkiyat Mecmuası**, C.X:299-312, İstanbul:1953.
- Altundağ, Şinasi. “Osmanlı İmparatorluğu’nun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma”, **A.Ü. DTCF Dergisi**. S.1-5:187-197, Ankara: 1947.
- Anhegger, Robert. “Martoloslar Hakkında”, **Türkiyat Mecmuası**. C.VII-VIII: 282-320, İstanbul: 1940.
- . “Martolos”, **İslâm Ansiklopedisi**. C.VII:341-344, İstanbul: 1977.
- Avnî Ömer Efendi. “Kanun-ı Osmanî Mefhûm-ı Defter-i Hâkanî”, Neşr: İ. Hakkı Uzunçarşılı. **Belleten**. C.XV, S.59:381-399, Ankara: 1951.
- Barkan, Ö.Lütfi. “XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nda Toprak İşçiliğinin Organizasyon Şekilleri ve Ortakçı Kullar”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**. C.I, S.1:29-74, S.2:198-245, S.4:397-447, İstanbul: 1939-1940.
- . “Tımar”, **İslâm Ansiklopedisi**. C.XII:286-333, İstanbul: 1974.
- . “Avarız”, **İslâm Ansiklopedisi**. C.II:13-20, İstanbul: 1970.
- . “Osmanlı İmparatorluğu Bütçelerine Ait Notlar ve H.1079-1080/M.1669-1670 Malî Yılına Ait Bir Osmanlı Bütçesi ve Ekleri”, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**. C.XVII, S.1-4:193-347, İstanbul: 1955-1956.
- Çağatay, Neşet. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, **A.Ü. DTCF Dergisi**. C.V, S.1-5:481-511, Ankara: 1947.

- Emecen, Feridun. "Osmanlı Siyasi Tarihi - Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya", **Osmanlı Devleti Tarihi**. C.I:5-64, İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 1999.
- . "Baştına", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. C.V:135-136. İstanbul: 1992.
- Ercan, Yavuz. "Balkan Türkleri ve Bulgarlar", **Bellekten**. C.54, S.209:297-308, Ankara: 1990.
- Fekete, L. "Türk Vergi Tahrirleri", Çeviren: Sadrettin Karatay. **Bellekten**. C.XI, S.42:299-328. Ankara: 1947.
- Giese, Friedrich. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi", Çeviren: Zehra Aksu Yılmaz. **Söğüt'ten İstanbul'a - Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar**. Derleyenler: O.Özel - M.Öz. 149-175. Ankara: İmge Yay., 2000.
- Gökbilgin, M. Tayyib. "XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi", **Bellekten**. C.XXVI, S.101:293-337, Ankara: 1962.
- Göyünç, Nejat. "Kuruluş Devrinde Askerî Teşkilat ve Devşirme Düzeni", **Osmanlı Ansiklopedisi (Teşkilat)**. C.VI:558-560, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999.
- Imber, Colin. "Osmanlı Hanedan Efsanesi", Çeviren: Fatma Acun. **Söğüt'ten İstanbul'a**. 243-270. Ankara: 2000.
- Irmak, Yunus. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martolos Teşkilatı Hakkında Bir Çalışma", **Türk Dünyası Araştırmaları**. S.63:185-190, İstanbul: 1989.
- İnalçık, Halil. "Osmanlı Fetih Yöntemleri", **Söğüt'ten İstanbul'a**. 443-472. Ankara: 2000.
- . "Osmanlı Devrinde Türk Ordusu", **Türk Kültürü**. S.22:49-56, Ankara: 1964.
- . "Osmanlılarda Raiyyet Rüsûmu", **Bellekten**. C.XXIII, S.92:575-610, Ankara: 1959.

- . “Osmanlı Devleti’nin Doğuşu Meselesi”, **Söğüt’ten İstanbul’a**. 225-240. Ankara: 2000.
- Kafesoğlu, İbrahim. “Selçuklular”. **İslâm Ansiklopedisi**. C.X:353-416, İstanbul: 1966.
- . “I.Melikşah”, **İslâm Ansiklopedisi**. C.VII: 665-673, İstanbul: 1960.
- Keser, Bilge. “Osmanlı Devleti’nde Martolos Teşkilâtı”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyât Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**. S.12: 267-275, Erzurum: 1999.
- Köprülü, Fuad. “Osmanlı İmparatorluğu’nun Etnik Menşei Meseleleri”, **Belleten**. C.VII, S.28:219-313, Ankara: 1943.
- . “Ortazaman Türk Hukuki Müesseseleri”, **Belleten**. C.II, S.5-8:39-72, Ankara: 1938.
- Köse, Ali. “İhtida”, **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**. C.XXI:554-558, İstanbul: 2000.
- Langer, William L. ve Robert P. Blake. “Osmanlı Türklerinin Doğuşu ve Tarihsel Arkapları”, **Söğüt’ten İstanbul’a**. 177-224, Ankara: 2000.
- Nedkoff, Boris Christoff. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Cizye”, Çeviren: Şinasi Altundağ. **Belleten**. C.VIII, S.32:599-652, Ankara: 1944.
- Özçelik, Selçuk. “Avrupa Feodalitesi ile Türklerin Tımar Teşkilatının Mukayesesi”, **İ.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası**. C.XVII, S.1-4:846-859, İstanbul: 1951.
- Truhelka, Ciro. “Bosna’da Arazi Meselesinin Tarihi Esasları”, Çeviren: Cemal Köprülü. **Türk hukuk ve İktisat Mecmuası**. C.I: 43-69, İstanbul: 1931.
- Turan, Osman. “Türkiye Selçukluları’nda Toprak Hukuku”, **Belleten**. C.XII, S.47:549-574, Ankara: 1948.
- . “İkta”, **İslâm Ansiklopedisi**, C.V: 949-959, İstanbul: 1968.

Vasic, Milan. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslar", Çeviren: K.Beydilli, İ.Ü. Edebiyat Fak. Tarih Dergisi. S.31:47-64, İstanbul:1977.

———. "The Martoloses In Macedonia", *La Mace'donia Et Les Mace'doniens Dans Le Passe'*. 103-117, Skopje: 1970.

Zachariadou, Elizabeth A. "İlk Osmanlılara Dair Tarih ve Efsaneler", Çeviren: Yunus Koç. *Söğüt'ten İstanbul'a*. 341-394, Ankara: 2000.

3. ARŞİV KAYNAKLARI

B.O.A. Mühimme Defterleri

M.D., C.10, s.84 : Hüküm Nr. 130.

M.D., C.10, s.103 : Hüküm Nr. 166.

M.D., C.25, s.24 : Hüküm Nr. 241.

M.D., C.25, s.125 : Hüküm Nr. 1375.

M.D., C.25, s.138 : Hüküm Nr. 1470.

M.D., C.25, s.307: Hüküm Nr. 2828.

B.O.A. Mâliyeden Müdevver Defterler.

MAD, nr. 2740, 5337, 7208, 8456.

B.O.A. Cevdet Tasnifi - Zaptiye Kısmı. Nr: 1540, 1835, 2177, 2247, 3837, 3920.

B.O.A. Hatt-ı Hümayun Tasnifi. Nr: 36470.

B.O.A. İbn'ül-Emin Tasnifi. Nr. 15.

TC YÜKSEKÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMANASYON MERKEZİ